భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

ఆగస్టు 1956

సంపుటము 33 : : సంచిక 8

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

ప్రతి మైలుమీద డబ్బు నిల్వచేయండి

పట్టణంలోగాని కుగ్రామపు రోడ్ల మీదగాని ఎట్టి విధములైన బరువులతో నైనను సెన్-రాలే బైసికిల్సు ఎక్కువ కాలంమన్ని రిపేరీల ఖర్చు లేకుండా అవి పరిగెత్తే ప్రతి మైలుమీద విలువగల అణాలను భద్రపరచును.

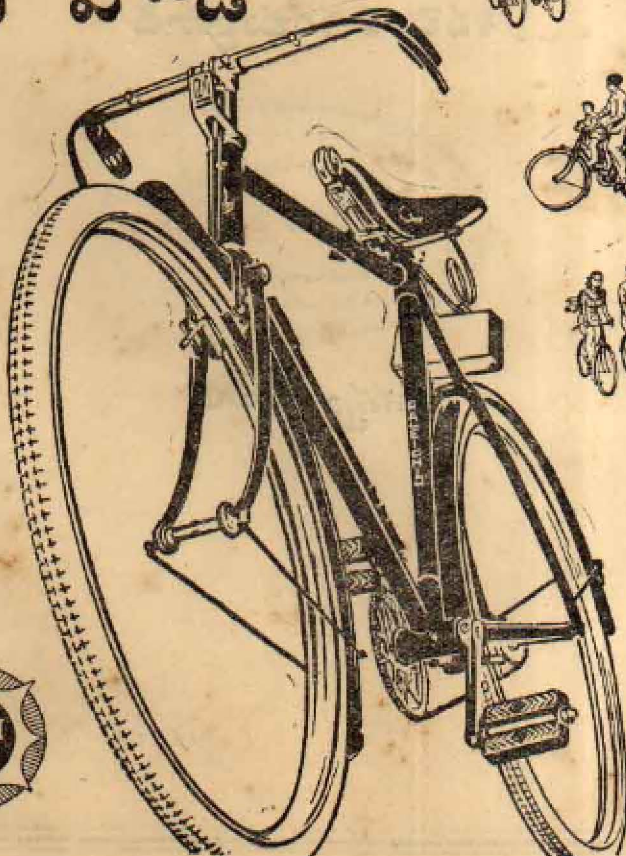

రాలే
రాబిన్ హుడ్

SRX-38 TG

విషయానుక్రమణిక

ఆగస్టు 1956

(X) ఈ విషయము వింటు తెల్ప

వే కు వ రా ణి

కీ. శే. శ్రీ అజ్జాడాదిభట్ల నారాయణదాసు

*

ఉషోదేవత నభివర్ణించు ఋగ్వేద
మంత్రములకు తెలుగు పేత

*

తెలివిమీఱఁగ మాకుఁ దెల్లవాఱించు
పగటివెలుఁగు దొత్తిఁబరపి యెల్లపుడు
పాడిపంటల కల్మి బ్రబలించు మీవు
వింటికూరిమి బిడ్డ! వేకువరాణి!

గుఱ్ఱము లావులు కోరిన సిరులు
కమ్మతావుల హాయిగా వీచుగాలి
రాచలీవిన్మాకు రప్పించు మెపుడు
వేడుకొందుము నిన్ను వేకువరాణి!

వెలయించితివి తొల్లి వేడుకమీఱ
నెన్నియో లేఁబ్రొద్దు లిప్పుఁటి వలెను,
అరదము లోడలు హాయి నడ్పితివి
విన్ను మన్నలరించు వేకువరాణి!

పేదసాదలనెల్లఁ బెంచిన తల్లి
ముజ్జగంబుల మెప్పు పొందినయమ్మ
మేనితాల్పులనెల్ల మేల్కొల్పు వేల్పు
వేంచేయు బంగారు వేకువరాణి!

పూఁటపూఁటకుఁ బాయముం బొడిగించి
వాసిగాఁ బిట్టలం బై కెగిరించి
మేలైన యిల్లాలు మెలఁగు చందమున
వేంచేయు బంగారు వెకువరాణి!

నాగహృదయం

రమణశ్రీ

'ఈరేయి కలలో దేవత తెలిపిందట. గుడి గట్టిస్తున్నారు భాగ్యవంతులు.'

ఇటికలతట్ట నెత్తికెత్తుకుంటూ అంది నాగి...

కొత్తగా పనిలోకొచ్చిన దుర్గప్ప నాగికళ్లలో నాట్యమాడే అందాలు చిందరవందరగా చూస్తూ, 'ఏ దేవత? ఎలా తెలిపింది?' అన్నాడు.

'పొలం గోని, దున్నుతున్నారంట! యేదో యిగ్గరహం నాగేటికర్రు కడ్డంబడి దుగ్గి పొగనిచ్చింది గాదంట! అర్రేత్రి భామందుకల్లో గనబడి గుడి గట్టించమందంట! సేకపోతే వొంపం నాసనమైపోయి, దరిద్రం సుట్టుకొంటాదని, పలుకు సెప్పిందంట...ఆ యిగరహం కొళ్లుసుట్టూ పాములూ, ఆడమనిషి బొమ్మా ఉంది... దాన్ని నాగదేవత, నాగేటిదేవత అని కొలుపులు దీరుస్తున్నారు'...

నాగికళ్లలో చిన్న ఆవేశం తొణుకులాడింది! భక్తితో ఆపాదమస్తకం జలదరించింది!

దుర్గప్ప నమ్మలేకుండా నవ్వుతూ, 'ఆ భామందు కంపాలు పోగుసేశాడా! ఏదో యిగ్గరహం దొరికితే దాన్ని బట్టుకొని, గుడి గట్టించడమేటి?....డబ్బున్న వాళ్లేసే యెత్తు....'

'సందా ఐదారేలు పోగడివాడి...పూనుకొని పని సేయిత్తన్నాడు దర్మప్పెబువు...'

గుడి కడుతోన్న మేస్త్రీల కేకలవి ఉలిక్కి పడ్డారు. కిందకు దింపుకొన్న తట్ట మళ్ళీ నెత్తికెత్తుకొని పరుగెత్తింది.

'యెదవ పెపంచకం! అంతా మోసం!' అంటూ పళ్లు బిగబట్టాడు దుర్గప్ప.

మళ్ళీ నాగి సున్నంకోసం వచ్చింది.

'ఎవర్నైనా మనువు సేసుకొన్నావా?'

'ఇంకా లేదు! తగినోడు తగిలి రావొద్దూ?' అంది దుర్గప్ప కండలు తిరిగిన భుజాలమీద చూపులు నిగిడిస్తూ.

దశ వరిపాటి ఇనుపరేకుని కొలిమిలో కాల్చి వంపులుదీర్చినట్టున్న వయస్సునిండా ఊపిరి పీల్చుకొని 'నీకెవరైనా ఉన్నారా? గుడిసెక్కడున్నాదీ?' అన్నాడు దుర్గప్ప.

'ఎవరూ లేరు. నేనూ ముసిలవ్వా. అంతా కలరావగిలి పోనారు.'

సున్నం దీసుకొని, పోతోంది.

పోయిన దిక్కునే చూస్తూ, దుర్గప్ప ఏదో మధురబాధ గుండెలో నెమరుకు తెచ్చుకొంటున్నాడు.

నాగిలాంటి పిల్లనే మనువు చేసుకొన్నాడు. తొలెనెంత ఓలిపోసి, బాహువుల్లో చిక్కించుకొని, వయస్సు సార్థకం చేసుకోబోయాడు. నెల్లాళ్ళు కాపరం చెయ్యకుండానే, గూడెంలో ఎవడితోనో లేచిపోయింది. అప్పట్నుంచీ వెతుకులాడుతూ ఇక్కడ పనిలోకొచ్చాడు. నాగిని చూసినప్పట్నుంచీ, వెనకటి దానిమాట మర్చిపోవాలనిపిస్తోంది.

నాగి నిచ్చెనెక్కి ఇటికలందిస్తోంది. మేస్త్రీల పరాచికాలకీ సరాగాలకీ సమాధానం చెప్తోంది. దుర్గప్ప దూరంనించి, చూపందుకొన్నాడు. అక్కణ్ణుంచి కాల్జారిపడితే, అమ్మో....ఒక్క ఉదుటన ఎగిరివెళ్ళి చేతులు కాచి, చేతుల్లో ఇరికించుకొని, గుండెలకి హత్తుకొంటు చాలీచాలనివి!...ఊహల్లో మెరుపులు కురుస్తూ, మళ్ళీ ప్రత్యక్షమైంది!

తట్ట నేలకేసికొడుతూ కూలబడింది.

'దొంగనాకొడుకుల్లు! నోటికొచ్చినట్టు కూస్తున్నారు. వాళ్ళ నోట పురుగులడ...'

మేస్త్రీలని తిట్టి పోసులు పెడుతోంది!

'ఏటి సంగతి?' అన్నాడు దుర్గప్ప మెల్లగా.

'అల్లా....మేస్త్రీలు ... కారుకూతలు కూస్తన్నారు.' అంటూ కళ్ళంట నీళ్లు తిప్పుకొంటోంది....

'నువ్వుండిందు. నే సెల్తా...' అన్నాడు దుర్గప్ప.

దుర్గప్పకేసి జాలిగా చూసింది కళ్ళలో కదుల్తోన్న కాంతి చెక్కిళ్ళమీదనుంచి జాలువారుతోంది.

దుర్గప్ప గుండెకి ఆ చూపులు ఉప్పెన కలిగించినయ్! అక్కణ్ణుంచి నాగి తట్ట నెత్తి కెత్తుతోంటె దుర్గప్పే అందించి వచ్చాడు.

మధ్యాహ్నం వేళ ఇద్దరూ అన్నాలు ఒకచోట కూర్చుని తిన్నారు. 'ఈ జెవన్లో సేవ తెలిసింనంట.' నాగి మునివాక్కులు జ్ఞాపకంలో గిలగిల్లాడుతుంటున్నయ్! నాగి తన హృదయదేవాలయంలో దేవతై వెలిసినట్టుంది! అంత అందంగా స్వాభావికంగా నవ్వుతూ త్రేలుతూ తన గుండెలో దేవాలయం కడుతోన్న నాగి.

తట్ట నెత్తికెత్తుతున్నప్పుడు కళ్లలో ఏదో వెదికేది. దిష్టి తగిలేలా వంపులు తిరిగిన శరీరంవైపు చూసేది. ఏదో పారేసుకొన్న దానిలా వెదుకులాడేది. వ్యక్తావ్యక్తంగా నవ్వేది. చిరునవ్వు పెదవుల చివర త్రుంచి పారేసి, ఏదో వేళాకోళమాడేది.

'ఇయ్యాల కూడెవరొండారు?' అంది నాగి.

'నేనే'

పక్కున నవ్వింది.

'గొంతు దిగజారే, జావనాగ సంకటి నేసుకొన్నా వేఁ?' అని మేలమాడింది.

దుర్గప్పకి, ఆ నవ్వూ, వేళాకోళం ఏవో అజ్ఞాత సౌందర్యలోకాల పూర్వాపరాల్ని ఉపదేశించి, బాంధవ్యానికి అఱ్ఱులు చాచాయి. అన్నం తిన్న ముంతలూ గిన్నెలూ రెండూ తనే కడిగి తెచ్చిపెట్టింది. ఆడుతూ పాడుతూ, పని దకదకలాడుతూ పూర్తి చేసేసరికి చీకటి పడిపోతోంది.

మేస్త్రీలు రెండు రూపాయల నోటిచ్చి, మార్చుకోమన్నారు. నాగి దుర్గప్ప మొహంకేసి చూసింది.

దుర్గప్ప వెనకాలే నాగి బయల్దేరింది ఊళ్ళోకి! మెలికలు తిరుగుతూ పోతున్న పాములా కాలుదారి ఊళ్లోకి ప్రవేశిస్తోంది. దారికి పదిబారల దూరంలో ఉన్న పుట్టవైపుకి వేలెట్టి చూపిస్తూ అంది నాగి:

'సూశావా ? ఆ పుట్టలో బారెడు తాసుపాము న్నాది. అదే మా పాములుమావని కాటేసి పొట్టబెట్టుకొంది! అదినించి, ఆ పుట్టంటే బయం నాకు!'—

పుట్టలో ఏదో కదిలినట్టనిపించింది.

బారెడు నాగు...

నాగి నున్నని భుజాలమీంచి కేరుతూ జారుతున్న జడవైపు చూశాడు. బారెడు నాగు.

'ఐతే పాము నెవరూ సంప నేదూ?' అన్నాడు.

'అమ్మో! దేవుణ్ణి సంపడమే!...నాగరాజు... సొంతం నాశిమైపోదూ ?... ఇల్లంతా పాములు పాములైపోయి, విషం కక్కి కక్కి, పగ తీర్చుకొంటాయి.

ఆ రోజు రేతిరికే, పాములుమావకీ నాకూ పెళ్ళి గావాల...ఊరినించి కావాల్సిన సరుకులూ గుడ్డముక్కలూ కొనుక్కొంకి వస్తన్నాడన్నమాట! సన్నగా సీకటడిపోయింది—పుట్టదరికి కొచ్చేసరికి బయం బుట్టింనంట! గుసగుసల్నాగ బుసబుస లినిపించినాయంట! పడిగెత్తి పారాడుతూ, కోరాడుతా వస్తంటే కళ్లు బయిర్లుగమ్మినయ్యంట...తిరవాత సుమాడిప్పి పడిపోవాడు...ఆ దారి నొస్తన్నావోళ్లు ఊళ్లోకి మోసుకొచ్చినారు. ఆకిరికి ఎటికయ్య మంత్రింగూడా పని సేసిందిగాదు. ఎన్ని మంత్రతంత్రాలు సేసినా, నాగరాజు కాటుకి బలయిపోవాడు.'

నాగి గొంతులో తడియూరి వణికిపోయింది. కళ్ళలో కమ్ముతోన్న చీకట్లు కాటుకతో కరిగి చెక్కిళ్లమీద చారలు కడుతోన్నట్టు అస్పష్టంగా చూశాడు దుర్గప్ప.

'మనువు సేసుకోడానికెవరూ రానేదా?' అరాతి

'నన్ను సేసుకొన్నావోళ్ళని పాము కరుత్తాదని ఊళ్ళోవాళ్లు సెప్పుకుంటుండేవారు. అణ్ణించి ఎవరూ రా నేదు'—

దుర్గప్ప కళ్ళలో ఆశ్చర్యం మెరిసింది.

'మాయమ్మ రోజూ దణ్ణం బెట్టుకొనేసెంట, ఈ దారిని పోతా యీ పుట్టకి—అప్పుడికింకా పిల్లలుం బుట్టక, దిగులు పడుండేదంట!...పుట్టకు దణ్ణాలెట్టి

న్నాటేసించి, ఏదో కొత్తాపిరొచ్చినట్టుందేంటి!... నన్ను గన్నాది తరాత.'

'నాగరాజు వరానబుట్టా నన్నమాట....అందుకే నీపేరు నాగి' అన్నాడు దుర్గప్ప అప్రయత్నంగా...

'అందుకే నాగి పేరెట్టారు!... నేను కన్ను దెరిసిన నెల్లాళ్ళకి మా యమ్మ కన్నుమూసిందంట!...... అప్పటించి మా మామ్మే సాకొచ్చింది...తల్లిని పొట్ట నెట్టుకొన్నానని తిడతావుంట దిప్పటిగ్గూడా?

'మీ అయ్యెవరో నీకు తెలుసా?' అన్నాడు దుర్గప్ప.

'ఎవరో తెలవదు.' అంటూ సిగ్గుతో తల వంచింది.

'ఓహో! అనుకొన్నట్టూరుకొన్నాడు దుర్గప్ప.

'మీ మామ్మయినా నాగరాజుకి కొలుపులు దీరిసిందా?'

'అమ్మో! కొలుపులే! అంత డబ్బేడనిందో సది!'

'అందుకే నిన్ను చేసుకోబోయేవాణ్ణి కాటేస్తుంది?

నాగి దుర్గప్ప కళ్ళలోకి సూటిగా చూసింది. 'నిజమేనా?' అన్నట్టు.

కిరాణా కొట్టుదగ్గర చిల్లర మార్చుకొన్నారు.

నాగి కావలసిన సామాను కొనుక్కొని వెళ్ళిపోయింది.

దుర్గప్ప నెమ్మదిగా పాడుపడిన గుడిలోకి చేరుకొన్నాడు.

* * * *

చెట్టుకింది పక్షి దుర్గప్ప. నా అనేవాళ్ళు, బంధాలూ బంధువులూ లేని ఒంటరి పక్షి. ఎక్కడికి వెళ్ళినా రెక్కలు గొట్టుకొని బతకాలిసిందే! ఊరూరూ తిరుగుతూ ఈ వాడిక్కడికొచ్చిపడ్డాడు. దేవతలాంటి నాగి హృదయాన్ని తియ్యని ఊపిరితో పూరిస్తోంది. ఎక్కడో చిక్కని ఆనందానుభూతిని అందిస్తోంది. నాగి వాడిచూపులు ప్రతి క్షణం వెంటాడుతునే వున్నయ్!...

నాగిని తన లోలోపల ఐక్యం చేసుకోనేందుకు ప్రయత్నిస్తూ, నిద్రాదేవి కౌగిలిలో ఒరిగిపోయాడు.

చెట్లు చల్లగా వీవనలు విసురుతున్నయ్. చంద్రుడు వెన్నెల ధారపోస్తున్నాడు. చుక్కలచీరల మేఘకాంతలు చంద్రుడితో దోబూచులాడుకొంటున్నయ్. మిణుగురులు గుంపులు గుంపులుగా కిందికి దిగివచ్చిన నక్షత్రంపిల్లల్లా ఆడుకొంటూ, సంగీతం పాడుకొంటున్నాయి.

దూరంలో పద్మాకారంలో వెలుస్తోన్న గుడి, వెన్నెల పాలకి తడిసి నానిపోతోంది...దారిలో పెద్ద పుట్ట...బంగారపు పుట్ట...నాగరాజు పడగెత్తి నాగస్వరానికి ముగ్ధమోహనంగా నర్తిస్తుంటే, ఆ పడగపైన నాగి......నాగకన్యలా అపురూపసౌందర్యతరంగాలు పొంగిపారుతోన్న సాగరంలాంటి నాగి...

పాము పడగల బుసబుసల మధ్య నాగి...

ఆ నాగిని చేతుల్తో పట్టుకొందామని ప్రయత్నిస్తోన్న తను...అందకుండా ఏ లోకాలో కాలకో తేలిపోతోన్న నాగకన్య...సర్పాల పహారాలో సాగిపోతోన్న నాగి...

అడుగులు ముందుకు పడుతున్నయ్!...

పుట్టదగ్గర పడుతోంది...

పడగల బుసబుసలు బిసబిసల సరంభం...

నాగినెవరో అందుకుపోతున్నారు...

చేతులు చాచి కావలించుకోబోయాడు......

పాదాలు గడగడ వణకసాగినయ్!......త్రాళ్ళతో కట్టివేసినట్టు...కాళ్ళ నిండా నెత్తురు...కొన్ని వేల కాట్లు. విషజిహ్వకీలలు... నాగి ఎగిరెగిరి గుడిమీద తేలింది.

పద్మందళాలమీద మహోద్వేగంతో నర్తిస్తోంది...పరుగెత్తాడు. కాళ్ళలో సత్తువ తేలిపోతోంది..

నాగి కాలుజారి అతని చేతిలో మెత్తని మాంసం ముద్దలా, నెత్తుటిగడ్డలా పడింది.

గుండెలను హత్తుకొని...

కెవ్వున కేక వేశాడు...

కేకలకి చెట్లమీద పక్షులు రెక్కలారుస్తూ ఎగిరిపోయాయి. కాళ్ళవైపు చూసుకొన్నాడు. ఒక వెచ్చని నిట్టూర్పు ముఖాన్ని మేఘంలా అలుముకొంది!

కలను కన్నాడు.

భయం గుండెల్ని పిండిపారేస్తోంది!

నాగి కేకిలా కనిపించింది.

నాగిని చేసుకోవటమంటే మాటలా?

అంతశక్తి నీకుందా? అన్న ప్రశ్న వేస్తోందికల..

ఏవో పూర్వాకరాలు స్మృతిపథంలో రేగాయి.

తెలతెల్లగా తెల్లవారింది.

పనిలోకి బయల్దేరాడు. అప్పటి కప్పుడే నాగి పనిలోకి వచ్చి సిద్ధంగావుంది. నాగిని చూసేసరికి ఏదో కొద్దిపాటి భక్తి, ఆవేశం కలిగించుకోబోయాడు—

నవ్వుతూ పిలుస్తూ నాగి పలకరించింది, నిన్నటి తనువు మరింత వృద్ధి చేసుకొంటూ.

'నీతో పలకరిస్తే అపకారమేమో? నాగరా జూరుకొంటాడూ?'

దుర్గప్ప వేళాకోళం చేశాడు.

'ఇంకా నయం! పాముల్ని గానీ వేసుకో పోతివా?' అంటూ మూతి ముద్దుగా ముడుచుకొంది!

'ఊరికే నే అన్నాన్లే నాగీ! యేరే బ్రెమెట్టు కోకు'

దుర్గప్ప ఊరడింపుకి కరిగి ప్రవహించింది నాగి. ఈ మనువుకూడా ఆ తాచుపాము మూలంగా చెడి పోతుందేమో అనే భయం లీలగా గుండెచుట్టూ తిరగ పాకింది.

నిన్నటిలా చనువు ప్రదర్శించడంలేదు దుర్గప్ప.

విషవాసన తగిలినట్టు దూరదూరంగా తప్పుకు పోతున్నాడు. కలలకీ జీవితానికీ సంబంధమేమిటి? అంత పిరికితన మెందుకు తనలో? రకరకాలుగా వ్యతిరేకంగా ఊహించుకొంటూ ఎడమొగం పెడ మొగం పెట్టి పనిచేస్తున్నాడు.

మేస్త్రీలు ఎగతాళిచేస్తూ, 'ఒకరోజుకే విడిచి గొట్టేసింకేటి యెవ్వారం?' అన్నారు దుర్గప్పని!

కాస్తంత ధైర్యం చిక్కించుకొని, 'మూతి ముడుచుకొన్నావేం? నాగీ! నా మీద కోపమా?'- దుర్గప్ప నాగిలో అసహనం పారదోలడానికి ప్రయత్నిస్తూ అన్నాడు.

మొహంమీద ఎరుపు చిరునవ్వు తెచ్చిపెట్టు కుంటూ అంది. 'నాకేం కోపం! నీ మనసెవరో యిరి చేసినట్టు, మింగినా కూటాడకపోతే, ఎలాగుంటది చెప్పా?'

దుర్గప్ప భావతరంగాల్లో ఒడ్డు చేరుకొనే ప్రయత్నంలో వున్నాడు. మధ్యాహ్నం అన్నాలు తినేటప్పుడు తను తెచ్చుకొన్న పచ్చడేదో పెట్టబో యింది. ఆ పచ్చడి చిత్రంగా కనిపించింది. విషవాసన తగిలినట్టు తగిలింది వద్దని వారించాడు. మళ్ళీ కథ మొదటికొచ్చింది.

'చింతకాయ పచ్చడికేం?' అంది మొహం ముడుచుకొని...

'అదేదో తెలకాయ పిసగ్గొట్టిన పచ్చడిలా వుంది గాని, చింతకాయపచ్చడిలా లేదు...అయ్యేటి పచ్చగా మెరుస్తున్నాయ్?' పచ్చడివైపు చూపిస్తూ అన్నాడు.

పకపక నవ్వింది, 'మిరపగాయ ముక్కలు మెరవడ మేంటి?' అంది అమాయకంగా...

దుర్గప్ప కళ్లకి ఎక్కడచూసినా పాముల మెలి కలే! పాము కుబుసాలే! బయటికి పొడుచుకొస్తోన్న నాలికలే! ఏ రంగుచూసినా విషంలాగే! ఈ విప రీతానికి భ్రమసిపోయాడు. గుండెదిటవు కోహ్రద్రిమా కల తనని భ్రమపెట్టేందుకు ప్రయత్నిస్తున్నాయ్. ఇంతటి వైపరీత్యానికి కారణం నాగికళ్లు! ఆకళ్లలో ప్రతిఫలిస్తోన్న జ్వాలాతరంగం...నవ్వుతూ ప్రేలుస్తూ తనచుట్టు వలయాలు తిరుగుతోన్న జ్వాలాతరంగం...

ఐనా భావోన్మాదంతో ప్రవర్తించకుండా అటు పోటుకి నిలబడి పనిచేశాడు. నాగిని చూసేసరికి పూర్తి ఏవగింపు కలిగింది.

చిరుచీకటి పడింది!

పని కట్టిపెట్టి బయల్దేరారు.

పుట్టవైపుదారి మానేసి, అడ్డత్రోవ బయల్దేరాడు. నాగికూడా నిశ్శబ్దంగా బయల్దేరింది అతని వెంట. ఉన్నట్టుండి ఆకాశాన మేఘం క్రమ్ముకొంది. చీకటి మరింత చిక్కబడింది!

దారిలో 'దుర్గయ్యమావా!' అంది నాగి. గొంతు పూడిపోయింది.

కళ్లలో ఏదో వెలుతురు దారి చూపుతోంది!...

నేత్రాంచాల్లో కాంతి ప్రేలాడుతోంది భయంగా.

అనునయంగా దుర్గణ్ణి చుట్టబెట్టుకోబోయింది.

పాము తన శరీరాన్ని చుట్టబెట్టుకొన్నట్టు అను భూతి పొందాడు. చల్లనిగాలి విసిరింది. విద్యుత్

ఊర్పులు మెంగాన్ని పెదవుల్ని వరవరాల్ని ఉద్రేకిస్తున్నయ్!...రక్తం తరంగములుంగా ప్రవహిస్తోంది ఆపాదమస్తకం...

'నాగీ!'

ఉద్రేకం శేక వేసింది!

జలజల మేఘం వర్షించింది!

నాగి ఉలిక్కి పడింది.

దగ్గర్లో పాడుపడిన గుడి...

గుడిదగ్గరికి చేరుకో నేసరికి గాలివాన...

ఆగాలిలో వానలో ఏకో రహస్య ప్రణ(శ)య భయంకర సందేశం!

దట్టంగా కమ్ముకొన్న మేఘాలు వర్షిస్తున్న ధారలో తడిసిపోయారిద్దరూ...వర్షలోకం లోంచి ఊడిపడ్డ మానవాతీతశక్తుల్లా ఉన్నారు!

'నే నిక్కడే నిద్రపోతాం'—దీపం వెలిగించి, అన్నాడు దుర్గప్ప చలికి వణికిపోతూ.

వంటిమీంచి వర్షబిందువులు ముత్యాల్లా తూలి పడుతున్నయ్! నాగి ముఖంమీద ఉంగరాలు తిరిగిన ముంగురులు రింగురింగున ఊగుతూ ముత్యాలు రాలుస్తున్నయ్!...

'పురుగూ పుట్రా ఉండే చోట, ఇక్కడేనా నీ నిద్ర?' అంది.

దుర్గప్ప కళ్లలో తళుకు చూశాడు. కంఠంమట్టూ తడిసి నానిపోతోన్న అందం, భుజాలకిందుగా బాహువుల్లోకి జారుతోంది!... మైకం కమ్మింది. ఏం చూస్తున్నదీ చేస్తున్నదీ అతని చైతన్యంలో లేదు.

'అపరాధం...పొద్దుణించీ, నీ కళ్లలో మెరుస్తోన్న పాము మెలిక లేమిటి?'

లోలోపల ఘోష!

వినిపించలేదు అతని చెవులకి! గుడ్డిదీపం ఇద్దర్నీ చూసి రహస్యం దిగమింగుతోంది!

గాలికి రెపరెపలాడిపోయి అస్తమించింది వెల్తురు. నాగి పాములా మెలికలు తిరిగిపోయింది అవనిమట్టూ పెనుగులాడుతూ. మెరుపు మెరిసింది. మేఘం అరిచింది...ఎక్కడో ప్రణయదేవాలయం వాకిళ్లు తెరుస్తున్న చప్పుళ్లు...

గంటలో విపరీత పరిణామంతో శాంతించింది ప్రకృతి. మెల్లిగా బయటకొచ్చారు...

'దుర్గయ్య మావా'.

హోరున సముద్రం పొంగినట్టు ఏడ్చింది అతని గుండెల్లో తలదాచుకొని...

'ఛా... ఎందుకూ ఏడుపు? నువ్వే నా మనువు. నిన్నే మనువు సేసుకొంటా!' దుర్గప్ప మాటల్లో విశ్వాసం ఏడుపుని అరికట్టింది.

మెల్లిగా చీకట్లో దారి తడుముకొంటూ, తడుము కొంటూ పారిపోయింది నాగి!...

గుడ్డిదీపం వెలిగింది దుర్గప్ప కళ్లలో.

స్తంభందగ్గర ఏదో చరచర పాకినట్టయింది! త్రుళ్లిపడి చూశాడు. ఏం కనిపించలేదు. చిత్తభ్రమ.

అక్కణ్ణుంచి జాలి జంపాన పెట్టసాగింది మనసు. అంత గుండెదిటవూ నీరుకారిపోయింది. ప్రాణాల్ని ఉగ్గబట్టుకొని ఊపిరి విడిచాడు. ఎండుగడ్డి మంటబెట్టాడు. చలికి వంకరదీరిన నరాలు సాగాయి. రక్తం రవరవ పాకింది. మెదడులో శిలాద్రవం కరిగింది.

మంటలో జ్వాలల నాలికలమీద నాగి నృత్యం చేస్తోన్నట్టు కనిపించింది. పాములు మెలికలు తిరుగుతు న్నట్టున్నయ్ కీలలు! మంట ప్రక్కనే వెలుగుతూన్నా హృదయంలో వణుకు పోలేదు. భయం పీల్చిపారేసిన పిప్పిలా ఉన్నాడు మనిషి.

నాగితో ఎంత అపచారం చేశాడు? 'దాని ఫలితమే అనుభవిస్తున్నావ్! గుడ్డిదీపం మిణుకు మిణుకుమంటూ సాక్ష్యమిస్తోంది! పాడుపడిన గోడలు ఛాయాచిత్రాలు తీసుకొని, తిరిగి ప్రదర్శిస్తున్నట్లని పించింది! ప్రకృతిలో ఇంత విపరీత పరిణామాలు నమ్మలేకపోయాడు!...

ఏనాడూ కంటనీరు పెట్టనివాడు భయంతో ఏడ్చాడు.

'వెంటనే పారిపో'

లోలోపలి ఘోష!

నాగితో మనువో?

'నీ ప్రాణంకంటె ఎక్కువా? పాము పగబట్టి కాటేస్తే?'

....

పాముకాటుకు నురగలు గక్కుతూ, పొగలు

తేలుతూ చొంగలు కారుస్తోన్న మరణముఖం కనిపించింది!

* * *

'దుర్గయ్య మావా!'

పాడుబడి ప్రతిధ్వనించింది — 'శిథిలాల యమ్ముల్లో శివుడు లేడోయి' అని — నాగి గొంతు సుడి తిరిగిపోయింది.

అతడు లేడని, ఆక్రోశించి చెప్తోంది వాతావరణం.

'పనిలోకి గాని రాలేదేమో!'

గుడిసెగ్గరికి పరుగెత్తింది. 'ఇయ్యాల పనిలేదే నాగీ! దుర్గప్ప గాని గనబడితే సెప్పు'

మేస్త్రీ అన్నాడు సున్నంగుట్ట బాగుచేస్తూ.

'ఎవరితోనూ చెప్పడం? మింటికెగిసెల్లోనా? పాడుపడినగుడిలో విగ్రహంతోనా? ఎవరితోనూ చెప్పడం?...

దుఃఖం గుండెలో దిగదొక్కుకుంటూ పుట్ట దారిపట్టి పరిగెత్తింది! ఒక్క ఊపున గుడిసెలోకి కుక్కి నులకమంచంమీద ఎగిరిపడింది.

కారెడు నాగ్రాతములాంటి జడ పడగవిప్పి బుస గొడుతున్నట్టుంది. విషజిహ్వాజ్వాలల్లో పెదవులూ, ముఖం, కళ్లు తేలిపోతున్నట్టున్నాయ్!

'ఏమే నాగీ! అంతిపరీతంగా వున్నావ్?' అని ముసలక్వ సమాధానంకోసం ఎదురుచూసింది!

దుర్గప్ప మనువుసంగతి తడబడుతూ చెప్పేసింది.

'ఇకేం! దగా చేశాడన్నమాట! నీ బతుకు పెనంలో కాల్చుకుతిన్నాడు'

ముసలక్వ మెటికలు విరిచింది.

నాటినించీ, అలా బతుకుతూవచ్చింది నాగి. దిగులుగా, నీరసంగా మసిలింది. ఆదిగుల్లో నీరసంలోనే, నెల అని తేలింది. అంతులేని ఆవేదన... దుర్గప్ప తన కడుపులో చిచ్చుపెట్టి, ఎక్కడికో పారిపోయాడు!...

'ఎక్కడికీ పారిపోలేదు...దుర్గయ్యమావ నాకడుపులో సిక్కడిపోయాడు' అనేది ముసలమ్మతో పిచ్చిగా. పిచ్చిపిచ్చివేషాలేసేది. వాగేది. పాడేది.

'అదుగో! దుర్గయ్యమావ పుట్టలోంచి వస్తున్నాడు. పుట్టమీది కెక్కుతున్నాడు...పడగెప్పిన నాగరాజు, పగబట్టిన నాగరాజు మావేనని కాదే కాదు'—

తొమ్మిదినెలలూ కంటికి రెప్పలా కాపాడుకొచ్చింది ముసలక్వ. పదోనెల పైబడుతోంటే, నాగి కడుపు పండి, శిశువును కంది. అప్పుడే కుబుసంవిడిచిన పాములాంటిబిడ్డ...చేతిలో పాములా మెలికలు తిరిగిపోతున్న బిడ్డ...తల్లిపాలు తాగడానికి బుసలు గొడుతున్నబిడ్డ...

పాములా పక్కమీదపాకిపోయేవాడు. పాము చారలు...పడగలా తల!...ముసలక్వ బిడ్డణ్ణి చూసి మురిసిపోయింది! 'పాములూ' అని పేరుపెట్టింది! పాము చెవులే! ఎక్కడ శబ్దంవిన్నా ఉలిక్కిపడేవాడు. కొడుకుని పొత్తిళ్లలో పొదువుకుని పెంచుకొంటోంది నాగి...దిగులు మరిచిపోయింది. వంట్లో బాలింతరాలి చాయ మెరుగులుదీరింది. 'చక్కనమ్మ చిక్కినా అందమే' అన్నట్టుంది!

ఊరంతా ఈ 'పాములిన్ని' చూడ్డానికొచ్చారు. జాతిమత విచక్షణలేకుండా.

పూర్తిగా పాము కడుపున పుట్టినట్టున్నాడన్నారు. బుసకొట్టడం విని, గజుక్కుమన్నారు... పాము నాలికలాంటి నాలిక చూచి విస్తుపోయారు... పడగలాంటి తలచూసి ఝడుసుకొన్నారు! నాగిపేరు పత్రికాప్రపంచంలోకి కూడా ఎక్కిపోయింది. దానితో దిక్కులు మారుమ్రోగాయ్...మనిషికి పాము పోలికల్తో, బుసల్తో బిడ్డపుట్టాడని....

నాటినుంచి, ఆపల్లెటూరు తీర్థమైపోయింది. క్రిక్కిరిసిపోయింది. దారిలో పుట్ట ఆవుపాలతో తడిసి నానిపోయింది. పసుపు కుంకుమల్తో ఎఱ్ఱగా పసుపుల కొండలా దూరానికి కనిపించింది!

'పాములు' బుసవిని, నాలికలు చూచి ప్రపంచం నాగలోకంవైపు భ్రమించిపోయింది!

దూరాన పద్మాకారంలో వెలిసినగుడిలో దేవత, పుట్టవైపు ఈర్ష్యగా చూసింది! పుట్ట నానాటికి పెద్దదైపోతోంది నాగలోకమంతా భూతలంమీద వెలుస్తుందా అన్నట్టు!...ఈ వేడుకలూ, తీర్థప్రజా, ప్రచారం అంతా నెల్లాళ్ళలో పొంగులా అణిగిపోయింది.

ఈ పొంగులోనైనా దుర్గప్ప ఎక్కడైనా తేలి కనిపిస్తాడేమో అని చూసింది. కళ్లు ప్రతిఫలించలేక

పోయాయి. తీరని ఆశమాత్రం మిగిలింది!...ఆ ఆశతో ఎప్పటికైనా కొడుకుకోసమైనా రాకపోతాడా? అని బతుకుతోంది నాగి!

కాలం గిరగిర తిరిగి యేడాది దాటింది.

'పాములు' పాకిపోతున్నాడు ఎక్కడికైనా సరే!...

ఒకరోజున ఎవరో వింతవ్యక్తి పాముల్ని బయట్నుంచి లోపలికి తీసుకొచ్చి, 'బండికిందబడి నెత్తురైపోవలసింది బిడ్డ...బయటికి రానీకండి' అని నాగి కప్పజెప్పాడు.

జీబురుగెడ్డం... పెద్దబూచి లావున్నాడు...... ముఖం నిండా గాట్లు, ముక్కి మాలిన్యం ఒంటినిండా.... చూడ్డానికే వింత, రోత...కళ్లలో అసహ్యం...

నాగి ఏవగింపుగా చూసింది...అబూచి తాలూకు ఒంటిమీద మాలిన్యం బిడ్డకంటుకొంటదేమో అని తల్లి తల్లడిల్లిపోయింది.

'ఎవరు బాబూ నువ్వు?'

అలిసిన కళ్ళలో ప్రశ్న.

'నువ్వు నన్నెరుగుదువనుకొంటున్నావా?

అని తిరిగి ప్రశ్న.

'ఎక్కడో ఏదో అనుబంధం అనుకొంటూ'

విసిగిపోతోన్న ఆకళ్ళు.

'నీకు బాగా జ్ఞాపకమేనా? గుర్తించావా?'

విసిగిపోతోన్న ఆకళ్ళ రెపరెపలు భూతకాలాన్ని చప్పుడు చేస్తున్నట్టున్నయ్...

వింతవ్యక్తి బయటికొచ్చేశాడు.

నాగి గుమ్మంలోనించి తొంగి చూసింది.

పాడుగుడివైపు నడకసాగిస్తున్న వింతవ్యక్తి...

నాగికళ్ళు ఏదో పూర్వాన్ని దృశ్యీకరించుకొంటున్నయ్!

చిరుచీకటి పడుతోన్నప్పుడే నాగికాళ్ళక్కడికో ప్రయాణం తలపెట్టాయి. ముసలవ్వకి చెప్పకండా, పాముల్ని చంక వేసుకొని బయల్దేరింది.

ఏనాడో చూసినగుడి!...ఎవరో ఉన్న అలికిడి...అడుగుల సవ్వడికి, లోపల్నించి కేక.

'ఎవరూ వస్తే?'

నాగి చప్పుడు చెయ్యకండా లోపలికి తొంగి చూసింది. పాములు కళ్ళు మిటకరించుకొని, నాలిక వెళ్ళబెట్టి చూశాడు. పాముల్ని నేలమీద వదిలింది నాగి స్తంభం పక్కనుంచి దరదర పాకుతూ, బుస కొడుతూ వెళ్ళాడు.

వింతవ్యక్తి నిజంగా పామునే అనుకోవాలి! 'పాము...పాము...' అని కేక వేశాడు కళ్లు మూసుకొని కిటికీ ఎక్కి కూచున్నాడు.

నాగి కళ్ళముందు కనిపించింది!

'నువ్వా?' అన్నాడు అప్రయత్నంగా.

పాముల్ని చేతిలోకి తీసుకొంది. మెలికలు తిరిగిపోతున్నాడు. భయంతో వణికిపోతున్నాడు.

'పాము...పామనుకొన్నాను'

'పాపంటే అంత భయమేం?' అంది నాగి రెట్టించి.

'చిన్నప్పట్నుంచీ భయమే!' అన్నాడు తడబడుతూ.

'చిన్నప్పట్నుంచీనా? మద్దెనించా? నువ్వెవరివో? తెలిసిందా?

నేనెవరోన్న మాట తెలీకండా ఉంటుందా? నిన్ను మాత్రం పొద్దుట కుర్రాణ్ణప్పజెప్పేటప్పుడు చూశాను. నేను అడుక్కుని తిని బతికేవాణ్ణి! నాదగ్గరేవుంది? ఎందుకొచ్చావు ఇక్కడికి?'

'రెండేళ్ళ క్రితం ఇక్కడేం జరిగిందో జ్ఞాపకం లేదూ నీకు? నిన్ను పసిగట్టే వెంటబడ్డాను. వేషం మారినా గొంతుమారదండీ! వందమందిలో ఉన్నా నీ గొంతు పిటిక్కన పసిగడతా! ఈ పాముల్ని చూడు ...ఈడు తండ్రిలేని బిడ్డ...దిక్కులేని బిడ్డ...నా మానాన నన్నొదిలేసి, పారిపోయాడు తండ్రి. ఈబిడ్డ కోసం బతికాను...నాగరాజు వరాన పామైపుట్టింది బిడ్డ...ఈణ్ణి చూడ్డానికి పెపంచం ఇరగబడి వచ్చింది. అప్పుడేనా తండ్రినని చెప్పుకొంటూ వస్తాడేమో అని చూశాను. ఎవ్వరూ రాండే?...ఈపొద్దు చూశాను... నమ్మలేకపోయాను. మనిషి మారినా చూపు మారదు గందా! గొంతు మారదుగందా!...వెయ్యిమందిలో ఉన్నా ఇట్టే పసిగట్టాల్సిన చూపూ, గొంతూ' నాగి గొంతు పూడిపోయింది.

మొహంలో మాలిన్యం కరుగుతోన్నట్టుంది ఆ వ్యక్తికి. కళ్ళలో ఏదో మెరుపు మెరుస్తోన్నట్టుంది!

అతని మొద్దుబారిన జాలిలేని పెదవులు, పొగ

మూసిన గోడల్లాంటి చెవులు, గతాన్ని బలవంతంగా విప్పరిస్తున్నట్టున్నయ్!

'నాగీ' అన్న శబ్దం పాడుపడిన దేవాలయం గోడల్ని కూల్చి పారేసింది. రెండేళ్ల క్రితం వేసిన కేక ఇప్పుడు వినిపించినట్టుంది! ఈ రెండు సంవత్సరాల దీర్ఘకాలం గక్కదలిపోయినట్టయింది! నాటి నుంచి నేటివరకు, 'నాగీ' అన్న దీర్ఘాక్షరాల్ని సాగదీసి అరిచినట్టుంది!

'నాగి నా దేవత ఆ దేవతకి ద్రోహం చేశాను— పాముకాటుకి భయపడి'—అన్నాడు అచిత్రశక్తి.

నాగికళ్లలో నీరు గుక్కుకొంటూ నిలిచిపోయింది. నోట్లోంచి, ఆవేశం అంతరించింది. ఏనాటి నించీ కాపాడుకొస్తోందో జవసత్త్వం ఒక్క ఉదుటున కూలబడిపోయింది. పాములు వింతశక్తికేసి చూస్తూ, బుసకొడుతున్నాడు.

'ఈడే నీకొడుకు'

'నాకొడుకా' అన్నాడు. ఆశ్చర్యంతో పెనవేసుకొన్నాడు పాముల్ని.

'నిజంగా పామేనే నాగీ! పామంటే ఎంత భయపడేవాణ్ణో, ఆరోజున, పాములు నాకళ్లలో మెలికలు తిరిగిపోయాయంటే నమ్ము... శివకి నాభయం భయంనాగ నీకడుపున పడ్డది'

అలా ఎంతసేపు గడిచిపోయిందో, మౌనంగా భావగర్భితంగా, నాగికి అంతుపట్టలేదు!

నాగిలేచి, 'వెళ్తాను' అని సెలవు తీసుకొంది.

పాముల్ని ముద్దులాడి యిచ్చేశాడు.

'నేనొచ్చి దిగబెట్టనా?' అన్నాడు.

'వద్దులే! ఎవరేనే చూస్తే బాగోదు' అంటూ దారితీసింది.

ఏదారిన పోతోందో తనకే తెలియలేదు. చుట్టూ నల్లగా మాడిపోయి ప్రవహిస్తున్న చీకటి. భయం గుండెల్ని పిండిపారేస్తోంది. రోజూ నడిచేదారే! ఐతే నేం?...ఏదో అనూహ్యమైన భీతి...గజగజ వణికిపోయింది. పాములు బుసలు కొడుతున్నాడు. అల్లంత దూరంలో చిన్న కొండలాంటి పుట్ట... పుట్టలో ఏదో కదిలింది. కాంతివాకలా నెత్తురు జలజల కురుస్తోంది పుట్టమీద. నాగి చేతులెత్తి నమస్కరించింది. పాములు క్రిందికి జారిపోయాడు. భక్తిలో ఆవేశంలో తూగిపోయింది. పాములింకా చేతిలోనే ఉన్నాడనే భ్రమలో వుంది! పాములు మెల్లగా నల్లగా సాగిపోయాడు ఎక్కడికో అదిడాది పసిపాపకే అంతుపట్టదు! శైశవ్యంతో చేతుల్లో నమును దగ్గర చూసుకొంది. ఏంవుంది? శూన్యం...కెవ్వున కేక వేసింది ... ఎలుగెత్తి పిలిచింది. పుట్టలోంచి పాములు మిలమిలలాంగి చూశాయి. జలజల కదిలాయి. పాములా పుట్టలోకి సాగిపోతున్న పాప...ఏదో బారెడు పదార్థం కళ్లుబెళ్లు క్రమిస్తూ, నక్షత్రాల వెలుతురులో, 'పాములు' కాళ్లని చుట్టుపెట్టుకొని, పెదవుల్ని ముద్దుపెట్టుకొంది—

ఒక్క ఉదుటున నాగి పరిగెత్తుకెళ్లింది.

'పాములు' బుసకొడుతూ వున్నాడు. జోగుతూ వున్నాడు. నురగలు గక్కుతూ పొగలు లేపుతూ యమయాతన కళ్లలో ప్రతిఫలిస్తున్నాడు. ఆచీకటిలో, గుడ్డివెలుతురులో. 'ఎంతఅన్యాయం?...ఎంతఘోరం!...' ప్రకృతి ఘోషించింది నాగి గొంతులోంచి...

'పసిపాపే, నీ ఆకలికి దొరికిందా నాగరాజా! వయస్సులో పొంగులువారుతూ, జలజల రక్తంతో సంగీతంపాడే నరాల్ని విష కలుషితం చేసి. నావయస్సు మీద పడి నాట్యమాడలేక పోయావా? నాశరీరాన్ని పెనవేసుకొని, చిత్తమొచ్చిన చోట కాటువేసి ముద్దులాడలేకపోయావా?'...అని...

నాగి చింతచెట్టు కిందకి అప్రాణంలేని కట్టెలా చేరుకొంది. తెల్లవారులూ కన్నీళ్లు ప్రవహించింది. చివరికి స్పృహతప్పి పడిపోయింది.

గుడిగంటలు మోగుతున్నయ్!

సొమ్మసిలి పడిపోయిన నాగి గుండెలో ఘంటానినాదం విలోకించింతో మేల్కొల్పింది! పరుగు పరుగున ఆనల్లని విషవహ్నికీలాతప్తమైన పాముల్ని చేతిలో ఇరికించుకొని, దేవాలయం ముందు వాలిపోయింది!

పూజారి అడ్డగించాడు.

'ఈగుడి నేనే గట్టాను!... గుళ్లో దేవతని నేనే ముందు చూశాను. ఇందులో అడుగెట్టడానికి నాకర్హత లేదా? ఇదేం న్యాయం దేవుడా?.... నేను గడితే పనికొచ్చిన గుడిలో నన్ను దుగట్టనీరూ?' అని నాగి మెట్లమీద పడి ఆక్రోశించింది.

గుడిలోంచి దుర్గప్ప బయటి కొస్తున్నాడు. నాగిని చూసి గతుక్కుమని పోయాడు.

చేతిలో విషంతో మాడిపోయిన నల్లనిపాముల్ని చూసి చిత్తరపోయాడు. 'దురగయ్య రావా?' అంటూ నాగి అతని కాళ్లముందు పాముల్ని కన్నీటితో అభిషేకిస్తూ వాలిపోయింది.

గుడిగంటలు ఘణఘణ మోగాయి!

సత్తి పెళ్లి

శ్రీ కంచి శేషగిరిరావు

ఏకాంకిక

* * బీదవాని యిల్లు; విరిగిపోయిన కుర్చీలు; పాతబల్ల; మాసినబట్టలు వగైరా. సుబ్బయ్య, సత్యవతి; జిట్టబోచ్చు, నిక్కరు, చారల బనీనుతో సుబ్బయ్య మొరటుగా కనిపించుతూ వుంటాడు.

సత్య : ఎన్నిసార్లు చెప్పేదినాన్నా నీకు ! చెప్పి చెప్పి నోరు నొప్పిపుడుతోంది

సుబ్బ : (పరధ్యానంగా వున్నవాడల్లా కూతురుకేసి తిరిగి) ఏందది సతీ! మల్లా చెప్పు. నోట్లో గొణుక్కోకపోతే గట్టిగా ఏడవరాదూ ?

సత్య : ఏమిటి నాన్నా! ఎప్పుడూ కసురుకుంటావు- మంచి చెబుతున్నా అంతే.

సుబ్బ : కసురుకోకపోతే బతిమాలుకోమంటావా ఏంటి? నువ్వేమైనా కలకటేరువా?

సత్య : కలకటేరూ కాదు. ఉప్పుటేరూ కాదు.

సుబ్బ : మరి? —

సత్య : అదుగో! అట్లా గదమాయిస్తే నేను చెప్పేది లేదు బాబు. అమ్మ పోయినప్పటినుంచీ యిట్లాగే పీక్కుతింటున్నావు (కంట తడి పెట్టుకొనును)

సుబ్బ : ఈ ఆడంగులలో వచ్చిన పాపే యిది. గట్టిగా పలుకాడితే యిట్టే ఏడుస్తారు. (మెత్తబడి గొంతుక తగ్గించి) అయితే నువ్వు చెప్పేదేటో గబుక్కున చెప్పెయ్.

సత్య : రంగయ్యమావయ్య నీతో చెప్పమన్నాడు...

సుబ్బ : ఏమని ?......తనకివ్వాల్సిన ఏకైనా డేలు పంపించమనా?

సత్య : నాణేలుకాదు, నగలూ కాదు.

సుబ్బ : మరేటి ?

సత్య : ఇవాళ పెళ్ళికొడుకు చూసుకోడానికి వస్తాడుట. నిన్ను మంచిబట్టలు కట్టుకుని సిద్ధంగా వుండమన్నాడు.

సుబ్బ : ఎవడా పెళ్ళికొడుకూ, మనవుకొడుకూను! ఏడనుంచి వత్తున్నాడాడు?

సత్య : అదిగో! అట్లా బండమాటలు మాట్లాడొద్దని కూడా మావయ్య చెప్పమన్నాడు.

సుబ్బ : మరి మీ మావ గేదెమాటలు మాట్లాడతాడా యేం? "బాకీ తీర్చలేకేం యింకా" అని నిలేసి అగినప్పుడు సూడాలి అడి మాటవరస. మిరపకాయ నమిలినట్టుంటది లే !

సత్య : నామాట వినిపించుకో నాన్నా! మావయ్య చెప్పమన్నదంతా చెప్పనియ్యి.

సుబ్బ : చెప్పేదేటో గబుక్కున చెప్పెయ్. సెరి కోసిన మేకలా అరుత్తున్నావు.

సత్య : నీళ్లు పోసుకుని, మంచిబట్టలు కట్టుకుని నిన్ను సిద్ధంగా వుండమన్నాడు. కాఫీ, ఉప్మా తయారుచేసి నన్ను సిద్ధంగా వుండమన్నాడు. తను యిప్పుడే వస్తానన్నాడు.

సుబ్బ : పెళ్ళికొడుకు నా బట్టలు చూసి పెల్లిచేసుకుంటాడా ఏటి? అడికి కావల్సింది పిల్లేగా? నేనెట్టా వుంటే అడికేం?

సత్య : పెళ్ళికొడుకు నీ బట్టలు చూసి పెళ్ళి చేసుకోడులే. కాని నీ మాటలు వింటే వెనక్కి తిరిగి పారిపోతాడు

సుబ్బ : (కోపంగా లేచి) ఎవడా యెదవ నా కొంక పెట్టేది, అట్టాటి సమ్మంధం పోవాల్సిందే.

సత్య : నీకు శుభ్రం, అశుభ్రం, మంచిచెడ్డా తెలియవు నాన్నా. నోటికెంతొస్తే అంతవాగుతావు.

సుబ్బ : నాకు కిర్రెక్కలేదా, నేను మునిసిని కాను.

సత్య : మావయ్య వచ్చే వేళవుతోంది. చెప్పినట్టు చేస్తావా?

సుబ్బ : నీ మాట చెప్పినట్టు నేను చెయ్యడం ఎందుకు? అయినా మాట తెచ్చే సమ్బంధం నీ కెందుకే సత్తీ నీకు మా రాజులాంటి సమ్బంధం నేను తెస్తాలే.

సత్య : ఆ! తెచ్చావులే! "చెట్టులాగ ఎదిగిన కూతురుకు పెళ్ళి చెయ్యకుండా సుబ్బయ్య కులాసాగా కూర్చుంటున్నాడు" అంటూ మన వాడకట్టంతా నిన్నూ, నన్నూ నానా మాటలు అంటుంటే నీకు చీమ కుట్టినట్టయినా వుందీ? వాళ్ళ మాటలు విన లేక నా మన సెంత బాధపడుతోందో నువ్వెప్పుడయినా గ్రహించావూ? నీకొకటే నీది. ఇంటి సంగతి పట్టించుకుంటేనా? అమ్మ బతికి వుంటే ఇల్లా వూరుకోనిచ్చేదా? ఈపాటికి పెళ్ళిచేసి అత్తారింటికి పంపించి వుండేది.

సుబ్బ : నేను మటుకు వూరుకున్నా నేమిటి సత్తీ. మా పెద్దత్తి కొడుకును తెస్తే వద్దు పొమ్మన్నావు. నేనొప్పుకోను మొర్రో అన్నావు.

సత్య : మీ పెద్దత్తి కొడుకు నా కంటే 20 ఏళ్లు పెద్ద. పైగా రెండో పెళ్ళివాడు. పెళ్ళి అయి కాపురం చేస్తున్న నా అంత కూతురు. అతన్ని ఎల్లా చేసుకు నేది?

సుబ్బ : అయితే ఏం తక్కువా అంటా? నాల్గెకరాల మాగాణి వుంది. పైగా యిస్కూలు మాస్టరు పనిచేస్తున్నాడు. కట్నం కానీ కూడా అక్కర్లేదన్నాడు. మరీ యిన్నావూ?

సత్య : రెండో పెళ్ళి సంబంధం నాకొద్దు బాబు!

సుబ్బ : దాంతో వాడు రేచిక్కు విసుకొచ్చింది. తండ్రిమాట యినని కూతురు సంగతి నాకెందుకు. నాకేం పట్టింది. ఇక సమ్బంధాలు వెతకడం మా నేశా.

సత్య : అయిందేదో అయిపోయింది. ఇంక మావయ్య వూనుకున్నాడు...అదుగో మావయ్య వస్తున్నాడు. జాగ్రత్తగా మాట్లాడు మావయ్యతో. ...రా! మావయ్యా!

[ప్రవేశం రంగారావు. బుర్రమీసాలు, చెవికి దుద్దులూ వుంటాయి.]

సుబ్బ : రావయ్యా రావయ్యా రా! మా సత్తి నీమాటే చెబుతోంది యిందాకటి నుంచీ.

రంగ : ఏమే సత్యం! నేను చెప్పినమాటలు అన్నీ మీ అయ్యతో చెప్పేవా?

సత్య : ఇందాకటినుంచీ చెబుతుంటే. రాద్ధాంతం సిద్ధాంతం చేస్తున్నాడు.

రంగ : "అమ్మ పెట్టనూ పెట్టదు, అడుక్కుతిననివ్వదు" అట్లా వుంది మీ నాన్న సంగతి.

సుబ్బ : మహో తెచ్చావులేవోయ్ మనువులు. మద్దిన మేనమామకు కావలసివచ్చింది దానిసంగతి. ఇంత గొడవెందుకు, నువ్వే సేసుకోకపోయావ్?

రంగ : నేను వయసులో వుంటేనా, తప్పకుండా చేసుకు నేవాడినే ఈ రత్నాన్ని. ఏమంటావే సత్యం?

సత్య : అబ్బ వూరుకో మావయ్యా, వేళాకోళాలు.

సుబ్బ : కబుర్లకేంటిలే! కట్టంబెట్టంగా లాగకుండా సేసుకు నేవాడినా ఏంటి దాన్ని.

రంగ : కట్నం పుచ్చుకోని పెళ్ళికొడుకు నే సంపాదించాలే.

సుబ్బ : ఇంతకష్టమూ పూరికేపడతావా రంగయ్యా? ఏదో వుందిలే ఎవ్వారం.

సత్య : ఊరుకో నాన్నా! మామయ్య కేమొచ్చింది యిందులో డబ్బు ఖర్చు తప్ప.

రంగ : ప్రతిదానికీ నే నేదో స్వలాభం చూసుకొంటే ఏపనీ చేయననుకుంటావు నువ్వు, అంతేనా?

సత్య : ఊరుకో మావయ్యా, నాన్నమాటల కేమిటి. ఎప్పుడూ అట్లాగే అర్థం లేకుండా మాట్లాడుతూ వుంటాడు.

రంగ : లేకపోతే ఏమిటి? ఒక్కగా నొక్క పిల్ల, తల్లి లేనిబిడ్డ, ఈ షేరిన ఆడకూతురు. దానికి పెళ్లిచేసి ఒక యింటిదానిని చేయకుండా, డబ్బులేదని, కట్నం యిచ్చుకోలేనని నిన్ను మీ అయ్య రొష్టుపెడుతుంటే, చూస్తూ వూరు

కోలేక నేను నీ పెళ్లికి పూనుకుంటే, నా కొచ్చే పొద్దా యిది?

సత్య : ఊరుకో మావయ్యా! ఏమీ కష్టపెట్టుకోకు. నాన్న తీరు అందరికీ తెలిసిందేగా. అమ్మ పోయినప్పటినుంచీ అదేమిటో చిత్రంగా యిట్లా మారిపోయాడు.

సుబ్బ : నిన్నా నేనేమీ అనటం లేదులే రంగయ్య బావయ్యా. సమ్మందంసంగతి ఏమిటో చెప్పు.

రంగ : చక్కటి సంబంధం తెచ్చేగా. ఇప్పుడేవస్తున్నాడు ఆ పెళ్లికొడుకు పెళ్ళి మాపులకు.

సుబ్బ : పెళ్లికొడుకు ఎవరూ అంటా?

రంగ : వస్తున్నాడుగా, చూద్దువు గాని.

సుబ్బ : అదుగదుగో నీ దాపరికం మాటలు మానేవు కాదు. పెళ్లికొడుకు యివరాలు చెప్పమంటే నీలుగుతా వెందుకు.

రంగ : తొందరపడకు సుబ్బయ్యా, తొందరపడకు. మంచి బుద్ధిమంతుడిని, ఉద్యోగస్థుడిని గంగి గోవులాంటివాడిని వెదికి తెచ్చానుగా.

సుబ్బ : అరి భేష్! భలేవోడివే సంపాయించావన్న మాట. ఇంకేం! పాలు పితుక్కోవచ్చు.

సత్య : ఏమిటి నాన్నా; ఇదంతా నీకు వేళాకోళంగా వుంది. మావయ్య మనకోసం ఎంత కష్టపడు తున్నాడో నీకు తెలియటం లేదు.

రంగ : మీ నాన్న నాతో వెటకారంగా మాటాడ కుండా వున్నది ఎప్పుడు చెప్పవే సత్యం.

సుబ్బ : ఉండనివయ్యా బావయ్యా! అంత హైక్లాస్ సమ్మంధం తెచ్చేవంటే నాకుతే పోయింది. ఏదో అనేశా. ఊ! చెప్పు యింకా.

రంగ : సత్యం! నువ్వు లోపలికిపోయి కాఫీ ఫలహారల సంగతి చూసుకో. అతను వచ్చే వేళవుతోంది. అప్పుడు ఆలస్యం చేస్తే బాగుండదు.

[సత్యవతి లోపలికి వెళుతుంది]

సుబ్బ : వర్వాలేదులేవయ్యా ఆలస్యమయినా వచ్చి నోరు తీపికుండా ఎల్తాడేమిటి. సరేలే! పెళ్ళికొడుకు సంగతి చెప్పు. బుద్ధిమంతుడు గేదె, కాదు ఆవులాంటివోడు. ఊ! ఇంకా.

రంగ : బుద్ధిమంతుడు చదువుకున్నవాడు. స్కూలు ఫైనలు ప్యాసయినవాడు. యువకుడు.

సుబ్బ : బలే! బలే! కానాప్పుంటే కత.

రంగ : కవికూడాను.

సుబ్బ : కవేంటి?

రంగ : మాట అర్థం కాకపోతే వూరుకో. కవంటే, కథలు పాటలు పద్యాలు రాసేవాడు.

సుబ్బ : మరిగయితే, కామమ్మకత రాసింది యీడేనా?

రంగ : చవ్! బుద్ధితక్కువగా మాట్లాడకు. అతను చాల చక్కగా పాటలు పాడుతాడు. మొన్న మనవూరి స్కూలు వార్షికోత్సవంలో ఎంత చక్కగా పాడేడనుకున్నావు పాటలు.

సుబ్బ : నన్ను కూడా పిలవకపోయావ్ ? వచ్చి వినే వోడిని.

రంగ : ఆపాటలు అర్థంకావులే నీకు. పారాసీసా పాట, పచ్చబొట్టుపాట అనుకున్నావా ఏమిటి పాడింది.

సుబ్బ : అయితే ఘుమ్ ఘుమాఘుమ్ పాటలు యీడు పాడలేడూ? ఓస్ యింతేనా.

రంగ : నీఅల్లుడయ్యాక నేర్పుదువుగానిలే.

సుబ్బ : సరేలే! ఆడు చేసే ఉద్యోగం ఏమిటి?

రంగ : రాజాలాంటి ఉద్యోగం చేస్తున్నాడు. నెలకు 60 రూపాయలు సంపాదించు కొంటున్నాడు.

సుబ్బ : ఎక్కడ?

రంగ : ఇక్కడే మనవూళ్ళోనే మందులషాపులో.

సుబ్బ : చెప్పేవుకాదు! అందుకనే నేంటే, వారం రోజులనుంచీ ఆమందులబజారులో కాలు కాలినపిల్లిలాగ తిరుగుతున్నావు మీయింట్లో ఎవరికో రోగమొచ్చిందనుకున్నా.

రంగ : ఛీ! నోరు మూసుకో. అపద్ధం మాటలూ నువ్వూను.

సుబ్బ : మందులషాపులో నాకు తెలియని మనిషి ఎవడంటా?

రంగ : కొత్తగా రాలా ? కాంపౌండరు. వెనక గదిలోవుండి మందులు కలిపి యిస్తుంటాడు.

సుబ్బ : అరకులు కలిపిస్తే ఆడా? ఛు! ఆడంగి వెంగం ఆడూనూ. గిరజాలూ పేడిమాటి, కళ్ళజోడు. ఆడంగిమాటలూ ఆడూను.

రంగ : నోటికి వచ్చినట్లుగా పిచ్చివాగుడు వాగకు. ఇంతనుంచి సంబంధం వద్దన్నావంటే ఇంక జన్మజన్మాలకు యిటువంటిది దొరకదు.

సుబ్బ : నాకెందుకులే! పీటలమీద ఆడిప్రక్కన నేను కూకుంటేగా. అయితే యీ అరకులు కలిపేవాడి పేరేంటి?

రంగ : రజనీకాంతకుమార్.

సుబ్బ : ఓరయ్యో! పేరు కూడా మాపాసుగ్గా వుంది.

రంగ : కవుల పేర్లు అట్లాగే వుంటాయిలే.

సుబ్బ : అదిగదీ! (వేళ్లు లెక్కపెడుతూ) బుద్ధిమంతుడు. గేద...కాదు! కాదు! ఆవులాంటి వోడు. చదువుకున్నవోడు. పాటలు పాడే వోడు. బారెడు పేరు గలవోడు...మరి కట్నం లేకుండా మా సత్తిని పెళ్లి చేసుకోడానికి ఎట్టా తయారయాడంటా? భలే సిత్రంగా వుందేయిది. మా సత్తి అడికళ్లకు రంభలాగ కనబడ్డదాయేంటి? లేకపోతే...లేకపోతే... ఏమైనా...వంకలు...

రంగ : ఛీ! వూరుకో! లక్షణమైన సంబంధం కాకపోతే నేను తెస్తానా ఏమిటి?

సుబ్బ : అయితే మరి ఎందుకు సిద్ధమయాడంట? అదే నాకు పట్టుకుంది.

రంగ : కవుల సంగతి నీకు తెలీయదులే! వాళ్లకు కావలసింది కట్నాలు కాదు, కాంతిలు. వాళ్లయూహలకు నచ్చినపిల్ల దొరికిందంటే ఇకమని పెళ్ళికి తయారవుతారు. తెలిసిందా?

సుబ్బ : మరి యీ రజనీకుమారుడుగారు మా సత్తిని సూసుకోకుండా పెళ్ళికి ఎట్టా తయారయాడు?

రంగ : మందులు కొనడానికి షాపుకు వెడితే ఒకటి రెండుసార్లు చూశాడుట.

సుబ్బ : సరే! అప్పుడు చూశాడుగదా, మల్లీ ఇప్పుడు సూపులెందుకు, దగాటికి పెళ్లి సేసుకోక.

రంగ : అప్పుడు సరిగా చూడలేదుట. అయినా పెళ్లికొడుకు చూపులకు రావటం, పిల్లచేత పాటలు పాడించటం ఇవన్నీ లాంఛనమని తెలీదూ నీకు.

సుబ్బ : అయితే రజనీఅయ్య కేంపని?

రంగ : అయ్య లేడు. అమ్మ లేదు. మేనమామ వున్నాడు. మున్సబుపని చేస్తున్నాడు. కారు, నౌకర్లు, ఓ! బలేహోదాగా వుందిలే ఆయన ఉద్యోగం.

సుబ్బ : మునసబుకు వెట్టివోడు, పాలేళ్లు వుంటారు కాని, నౌకర్లు, కార్లు ఎందుకుంటాయయ్యా బావా?

రంగ : అబ్బ! పల్లెటూరిమున్సబు కాదయ్యా బాబూ! నీకింతా అపనిచేశం; కోర్టు మునసబు అంటే జడ్జీ అన్నమాట.

సుబ్బ : అదిగదీ! అట్టా సెప్పు. మామ మునసబీ అయితే, అల్లుడు అరకులు కలిపిస్తుంటాడా! శ్రేష్! మరి అల్లుడికి పొలం పుట్రా ఏమైనా వున్నాయా?

రంగ : పొలం, స్థలం, యిల్లు, రొక్కం యివేమీ లేవు. మంచి ఉద్యోగం. మంచి గుణాలు వున్నాయి. ఇంకేం కావాలి?

సుబ్బ : అయితే మామకు తగ్గ అల్లుడొస్తున్నాడన్న మాట. (నవ్వుతాడు)

రంగ : నవ్వు ఆపేసి, స్నానం చేసి పంచె చొక్కా కట్టుకుని రా. (వాచి చూసుకుని) అప్పుడే తొమ్మిదవుతోంది. ఈపాటికి అతను బయలుదేరి ఉంటాడు.

సుబ్బ : రానియ్యి.

రంగ : నువ్వు సిద్ధం కావయ్యా.

సుబ్బ : సిద్ధంగానే ఉన్నానుగా.

రంగ : ఆ వికారూ, ఆటనీమా, ఆదుబ్బ జుట్టూ చూశాడంటే ఎవరో నౌకరనుకుంటాడు చిన్నా.

సుబ్బ : (కోపంగా లేచి) నౌకరనుకుంటాడూ! అనుకోటానికి ఎన్నిగుండెలాడికి. అనుకోమను. అప్పుడు చూపుతా వాడిడాఖా. సుబ్బయ్య అంటే ఎవరో తెలుస్తది. పాటలూ గీటలూ పరుగెత్తాల.

రంగ : ఇవ్! ఏమాయిందయ్యా బాబూ! నీకు మర్యాదా తెలియదు, మంచీ తెలియదు. నువ్వు ముందు ఇక్కడినుంచి లేచి స్నానం చేసి బట్టలుమార్చుకుని రా...ఊ! లే!

[ప్రవేశం సత్యవతి]

సత్య : ఇదిగో నాన్నా! నీ పంచె, చొక్కా; రెండూ ఇస్త్రీ చేయించాను. చొక్కాకు గుండీలుకూడా పెట్టేను! అద్దం దువ్వెన్నా యిదిగో (అన్నీ బల్లమీద పెడుతుంది)

సుబ్బ : నా పంచె, చొక్కా చూసి ఆడు నిన్ను పెళ్లిసేసుకుంటాడా? సేసుకునేది నిన్ను, నన్నా? నేనెట్లా వుంటే ఆడికెందుకు.

రంగ : అబ్బబ్బ! మొదలెట్టావయ్యా మళ్ళీ సతాయింపు. నీకు కావలసినవన్నీ అది యింకె న్నాళ్లు అమర్చిపెడుతుందిలే? పాపం! మా చిట్టితల్లికి మూడుముళ్ళూ పడేంత వరకే. అత్తార్వారి దానికోసం అది పోతుంది. అప్పటినుంచీ అన్ని పనులూ నువ్వే చేసు కోవాలి.

సుబ్బ : ఆఁ! (కూలబడి) అప్పుడే అత్తారింటికి మా సత్తి నన్నొదిలిపెట్టి ఎల్లిపోతుందా?

రంగ : వెళ్ళిపోక ఎన్నాళ్లు కూర్చుంటుంది పెళ్లి అయిన పిల్ల నీ యింట్లో. వస్తే నే నుంచిదిలే. నీ తిట్టూ పాదింపులూ తప్పుతాయి. అసలీపాటికే నువ్వు దానిపెళ్లి చేసివుండాల్సింది. ఎందరు చెప్పినా వింటేనా? డబ్బులేదని ఒకటే గోల.

సుబ్బ : నన్నడిగితే డబ్బులేనోడికి ఆడకూతురు పుట్ట కూడదంటా. సత్తిమీద వాలుగంటికలున్న ప్రతి నాయలూ, వెయ్యిత్తావా, రెండువేలి త్తావా అని అడుగుతుంటే నేనెక్కడినుంచి తెచ్చి గుమ్మరిత్తా అంతడబ్బు.

రంగ : ఫాక్టరీలో మేస్త్రీ పని, 60 రూపాయలు జీతంకదా నీకు. ఈ ఇంటికి మీరిద్దరేకదా. జీతంలో కొద్దిగా వెనక వేస్తూ కొంత అప్పు చేసి పెళ్లి చేయడానికి ప్రయత్నం చేశావ్?

సుబ్బ : డబ్బు మిగిలినచ్చిందేమిటి సెయ్యడానికి.

రంగ : ఎట్లా మిగులుతుంది? సారా దుకాణం జువ్వాట మానితేగా!

సుబ్బ : కాకినాడలో పనిచేసేటప్పుడే రంగ వెళ్లి పోతే బాగుండేది. ఈ పాటికి యేలు సంపా యించి మా సత్తికి యిందరావైభోగంగా పెళ్లి సేసేవోడిని.

రంగ : అతని దానికి అనుకోవడం ఎందుకులే. ఇన్నాళ్లు కష్టపెట్టేవు ఒక్కగానొక్క సంతానాన్ని. పాపం! మా సత్యం ముత్యంలాంటిపిల్ల. ఎప్పుడూ కసురుకోడం, కర్రుమనడం, అది లేదని యిది లేదని అలరిచేయడం, నిషాలో వుండి రెండు మూడు సార్లు కొట్టేవుట కూడాను. ఇన్నాళ్లకు కష్టాలు గట్టెక్క డానికోసం అది పోతోందంటే యింకా అడ్డొస్తావెందుకు?

సుబ్బ : (కళ్ళనీళ్లు పెట్టుకుంటూ దీనంగా) నిజమే బావయ్యా, నువ్వు చెప్పిందంతా నిజమే. ఎందుకూ పనికిరాని రోమనను నేను. సత్తె కాలపుపిల్ల మా సత్తి దాన్ని బాధపెట్టేను. పాపాత్ముణ్ణి ఇప్పుడేం చెయ్యమంటావు.

రంగ : నేను చెప్పినట్టువిను. లే! నీళ్లు పోసుకుని యీ బట్టలు కట్టుకో. అతడొచ్చాక మర్యాదగా మాట్లాడు. తక్కిన సంగతంతా నేను చూసుకుంటా.

సుబ్బ : (మౌనం)

రంగ : నీ అల్లరితో యీ సంబంధం చెడగొట్టేవంటే, వెయ్యేళ్ళు తపస్సుచేసినా మళ్ళా యిల్లాంటి సంబంధం దొరకదు. ఇంక నేను కలుగజేసుకోను. నీ మూలాన నీ కూతురు జీవితమంతా పెళ్ళిగాకుండా వుండవలసి వస్తుంది. ఆలోచించుకో.

సుబ్బ : సరేలే. నాకు తెలిసొచ్చింది. నువ్వు చెప్పి నట్టే సేత్తా.

రంగ : ఇక పద. లోపలకు వెళ్లు. (చొక్కా, పంచె భుజంమీద వేసి సుబ్బయ్యను లోపలకు తోస్తాడు) ఇదుగో అమ్మాయి సత్యం! కాఫీ ఫలహారాల సంగతి చూసుకుంటు న్నావా?

సత్య : మొదలు పెట్టేను మావయ్యా.

రంగ : కదళీఫలాలు తెప్పించావా?

సత్య : ఆ.

రంగ : మా యింటినుంచి గాజుగ్లాసులూ, కప్పులు సాసర్లు పంపించాను అందేయా?

సత్య : అందాయి. ఇప్పుడే రాము తెచ్చియిచ్చింది.

రంగ : అయితే నీ పని నువ్వు చూసుకో.

[సత్యవతి లోపలికి వెడుతుంది.]

[ప్రవేశం సుబ్బయ్య. భుజంమీద పంచె, చొక్కా, తువ్వాలూ, చేతిలో సబ్బుతో.]

సుబ్బ : అయితే రంగయ్యబావా! సత్తి కాపురాని కెళితే, నాగతేంకావాలి?

రంగ : నీకేం తక్కువ పాడుకోనం, పేకాట, రాడీస్నేహితులు వున్నారుగా.

సుబ్బ : అబ్బ ఉండవయ్యా! నా బాధ నేను పడుతుంటే కాకిని పొడిచినట్టు పొడుస్తావు

రంగ : అవునులే. ఎంతచెడ్డా తండ్రివిగా. నీకు మటుకు బాధవుండదా ఏం?

సుబ్బ : నేనుకూడ మా సతితో అల్లుడింటికి ఎళ్ళొచ్చా?

రంగ : బాగుంది నువ్వెందుకు అక్కడికి? వాళ్ళిద్దరిని రోజా సతాయించడానికా?

సుబ్బ : మరి అంతేనంటావు.

రంగ : లేకపోతే. మూట సంపాదించు, మూట మూటకోసం రమ్మంటాడు అల్లుడు.

సుబ్బ : దీని దుంపతెగ! అన్నిటికీ యీ డబ్బే! అంత డబ్బు నేనెట్టా పోగుచేస్తా?

రంగ : డబ్బులేకపోతే అంతే.

సుబ్బ : మరి నేనొక్కడిని యీ యింట్లో లింగు లింగుమంటూ కూకోవాలా? వంటా గింటా నేనె చేసుకోవాలా?

రంగ : అంతే మరి; కాని సుబ్బయ్యా! నేను నీకొక సహాయం చేస్తా, కావాలంటే. నీ జీతం డబ్బులలో యిరవయ్యో, పాతికో నాకియ్యి. ముప్పొద్దులావచ్చి మా యింటికి మాతో బాటు భోజనం చెయ్యి. మిగతా డబ్బు నీ ఖర్చుకు జాగ్రత్తగా వాడుకో. (తలుపువేపు చూచి) అడుగో! పెళ్లికొడుకు వస్తున్నాడు! ఇంకా నువ్వు ఇట్లాగే వున్నావు. నీళ్లు పోసుకోవద్దులే సబ్బుతో కాళ్లు చేతులు మొగం కడుక్కొని బట్టలు మార్చుకుని త్వరగారా. పద లోపలికి (వీపు పట్టుకుని లోపలికి సుబ్బయ్యను నెట్టుతాడు)

[సుబ్బయ్య నిష్క్రమణ]

రంగ : (తలుపుకు ఎదురుగా నడుస్తూ) రండి కాంపౌండరుగారూ! రండి మీకోసమే ఎదురుచూస్తున్నాం.

[ప్రవేశం రజనీకాంతకుమార్. వయస్సు. 25 సం॥ లాల్చి, పైజమా, పైన వల్లెవాటుగా ఉత్తరీయం, కళ్ళజోడు. ఒక చేతిలో చేతిరుమాలు, మరొక చేతిలో పుస్తకం]

రంగ : (కుర్చీ చూపిస్తూ) రజనీకాంత్ గారూ! ఈ కుర్చీలో కూర్చోండి.

రజ : (కుర్చీ రుమాలుతో చాలాసేపు తుడిచి కూర్చుంటాడు)

రంగ : సరిగ్గా టయిముకు వచ్చారండి మీరు.

రజ : (వాచి చూసుకుంటూ) "పంక్చుయాలటీ" అంటే నాకు అతి పట్టుదలండీ రంగయ్య గారూ! అరు మూరయినా సరే టంచన్‌గా టైముకు రావాల్సిందే. నాకు అలవడిన యింగ్లీషువారి అలవాట్లలో యిది ఒకటి (కళ్లజోడు సరిచేసుకుంటూ పోజు పెడ్తాడు.)

రంగ : అది చాల మంచి అలవాటండీ.

[ప్రవేశం సుబ్బయ్య సైడ్‌వింగుదగ్గరనుంచి మెల్లగా అడ్డదిడ్డంగా పంచె కట్టుకుని, చొక్కా కాలరు లోపలికి వేసుకుని, గుండీలు పెట్టుకోకుండా, తడిమొగంతో—జుట్టుమీదనుంచి నీళ్లు కారుతూ వుంటాయి]

సుబ్బ : ఏయ్‌సత్తీ! తువ్వాలు ఎక్కడ తగలేశావ్? నిన్నే, యినపట్టంలా? (పెళ్లికొడుకుని చూసి, కంగారుపడి, ఒకటి రెండడుగులు వెనుకకు వేసి గొంతుక తగ్గించి) పోనీలే. ఫర్వాలేదులే పంచెతో తుడుచుకుంటాలే! [సైడ్‌వింగ్‌లో నుంచి సత్యవతి తువ్వాలు సుబ్బయ్యమీదకు విసరివేస్తుంది. అతను

తువ్వాలుతో మొగం తుడుచుకుంటూ బల్ల దగ్గరకువచ్చి తువ్వాలు రజనీ కూర్చున్న కుర్చీమీద పడవేసి, బల్లమీద నున్న అద్దం దువ్వెన తీసుకుని తల దువ్వడం మొదలు పెట్టి నీళ్లు తక్కినవాళ్ళ మీదకు చిదల్చుతూ వుంటాడు]

రంగ : ఏమిటీ అఘాయిత్యం సుబ్బయ్యా? తల జాగ్రత్తగా దువ్వుకో ప్రక్కన పెద్ద మనుష్యులు కూర్చుంటే కనపడటంలా?

రజ : ఈయన ఎవరండీ?

రంగ : ఈయన నేనండీ మీకు కాబోయే మామగారు మా బావమరదే లెండి. పేరు సుబ్బయ్య

సుబ్బ : దీని సిగ తరగా! జుట్టు బలేగా చిక్కు పడింది! (జుట్టుతో కుస్తీ పట్టుంటాడు).

రంగ : మా సుబ్బయ్యది కొంచెం పల్లెటూరు వాలక లెండి. పట్నం మర్యాదలు మాటలు తెలియవు. అతని స్వభావమే అంత. ఏమీ అనుకోకండి.

రజ : "నో మేటర్" మరేం ఫర్వాలేదులెండి. స్వభావసిద్ధంగా వుండే వాళ్లు అంటే నాకు యిష్టం. అచ్చే! అరువుమాటలు ఎరువు పలుకులు అంటే నాకు తలనొప్పండీ!

రంగ : చిత్రం! తమరు మానవ స్వభావాన్ని బాగా అర్థం చేసుకుంటారండి.

రజ : కవులకు వుండవలసిన మొదటి లక్షణం అదే అనుకోండి నిజంగా మీ బావగారు సాన బట్టని వజ్రం అనుకోండి.

సుబ్బ : (కోపంగా రంగయ్యవేపుతిరిగి) నా గురించి ఏమిటే అనుకుంటున్నారు.

రజ : ఏమీ లేదు సుబ్బయ్యా! నువ్వు రత్నాలాంటి వాడివని రజనీకాంత్ కుమారుగారు చెబుతున్నారు.

సుబ్బ : ఓస్! అంతేనా ఇంకేమిటో, అనుకున్నా.

రజ : చూశారా రంగయ్య గారూ! మా మున్సబు మామకూడా యింతేనండి. ఇల్లు కూడ కోర్టే అనుకుంటాడు. జడ్జిమెంటు యిచ్చినట్లు మాట్లాడుతాడు.

సుబ్బ : (తల అష్టదిష్టంగా దువ్వుకుని పంచె సరిచేసుకుంటూ) అబ్బ! దీని సిగ తరగ. ఈ పాడు పంచె ఎగదోస్తే దిగజారుతుంది. ఎట్లా ఏడిసేదంట. నాకు అలవాటు లేదు మొర్రో అంటే. కట్టుకో, కట్టుకో అని సంపుతారు. కట్టుకుంటేనేగాని మర్యాద కాదట?

రంగ : (సుబ్బయ్యవేపు కళ్లురిమి చూస్తాడు)

సుబ్బ : (గొంతుక తగ్గించి వినయంగా రజనీవేపు తిరిగి) పంచె అలవాటు లేదండి రజనీగారూ అందుకనే యీ తిప్పలు.

రంగ : (లోపలకు నిష్క్రమించుతాడు)

రజ : దానికేమిటండీ! మరేం ఫర్వాలేదు. మీరు యింకా అంతవరకైనా కట్టుకున్నారు నాకు అదీ చేతకాదు. రాత్రింబగళ్లు పైజమామీదే వుంటా; మా మున్సబు మామా అంతే.

రంగ : (లోపలినుండి స్టేజిమీదకు వచ్చి, చేతులో నున్న కమలాఫలాలు వలుస్తుంటాడు) రజనీకాంత్ గారూ యీ కమలాఫలం తొనలు కొంచెం రుచిచూడండి.

రజ : ప్రొద్దున్నే కమలాఫలం తొనలేమిటండీ? పయిందవు.

రంగ : మంచి నాగపూర్ కమలాలండీ రెండు తొనలు సేవించండి.

సుబ్బ : (చొక్కా కఫ్సుతో తికమకలు పడుతున్న వాడల్లా కోపంతో) కమలాఫలాలా? ఏమే సత్తీ! పావలా డబ్బులు పెట్టి కమలాఫలం ఎవరు తెప్పించమన్నారే (రంగయ్యవేపు చూసి సంభాషణ మార్చుతూ రజనితో) పావులా పెట్టి కమలా తెప్పించే బదులు అర్థ రూపాయి పెట్టి ఆపుల్ పండు తెప్పించ మన్నానండి.

రజ : (తొనలు కొరుకుతూ) మా మామ యింట్లో ప్లేట్లనిండా కమలాలు ద్రాక్షలు, ఏపుల్సు ...ఓ ఎక్కడికక్కడగా వుంటాయండి.

సుబ్బ : (రజనితో) కాంపౌండరుగారూ! చదువుకున్నోరుగందా! ఈ తొనలలో గింజలు దేముడు ఎందుకు పెట్టేడో చెప్పండి.

రంగ : అబ్బ వుండవయ్యా! అర్థం లేని ప్రశ్నలూ నువ్వూను.

రజ : (సుబ్బయ్యతో) రైట్! మంచి ప్రశ్న వేశారు. దానిని కవిత్వంలో చెప్పాలంటే పెద్ద గ్రంథం అవుతుంది. మూడు ముక్కల్లో చెబితే తొనకు గింజ ఆధారం—అంతే.

సుబ్బ : అదిగదీ! మా బాగా సెలవిచ్చేరు. మరిగయితే ఒంటికి కమలాలు మంచివా, బత్తాయిలు మంచివా సెప్పండి.

రజ : రెండూను.

సుబ్బ : మరేమో మా ఫాక్టరీ డాక్టరుగోరు బత్తాయే ఒంటికి మంచిదంటూ రేమండి.

రజ : ఆరోగ్యవిషయం కాదు నేను చెప్పింది; తినే విషయం. తినడానికి రెండూ మంచివే.

[తొనలన్నీ తినేస్తాడు.]

రంగ : రజనీకాంత్ గారూ! ఇక మనము వ్యవహారానికి వద్దాం.

రజ : ఓ! వద్దాం! దానికేముంది. అయినా సబబైన ప్రశ్నలు వేసినప్పుడు వాటికి జవాబు చెప్ప వలసిన బాధ్యత మా కాంపౌండరుల మీద, కవికుమారులమీద ఉంది. మాట్లాడ్డం నేర్చి నప్పటినుంచి నేను మా మామను ప్రశ్నలు తెగవేసేవాడిని. ఆయన వాటి కన్నిటికి చక్కగా జవాబిచ్చేవాడు

రంగ : నిజమేనండి. అందుకనే మీరు అన్ని కథలు, పాటలు, పుస్తకాలు రాశారు. మొన్న మూక్కలలో మీ పాట విని చాలా ఆనందించావండి.

రజ : పాటలు పద్యాలు రాయడం, వాటిని కోకిల స్వరంతో గానం చేయడం చేతగాకపోతే వాడు కవే కాడనుకోండి. పువ్వు పుట్టగానే పరిమళించునట్లుగా, నేను పుట్టగానే నా ఏడుపు తన చెవులకు వీణావాదంలాగా వినిపించిందని మా మునసబు మామ ఇప్పటికీ చెబ్తూంటాడు.

రంగ : మాబాగా సెలవిచ్చారు.

సుబ్బ : ఏదీ ఒక పాటపాడండి. వింటాను.

రంగ : పాటకు తొందరేమొచ్చింది సుబ్బయ్యా! లోపలకువెళ్ళి అమ్మాయిని తీసుకువచ్చి చూపించు. ఆలస్యం ఎందుకు పద.
(సుబ్బయ్య నిష్క్రమణ)

రజ : తొందరేమొచ్చిందండి. ఇవాళ ఆదివారం కూడాను ఇక్కడుంటే నిజంగా స్వగృహం లాగా వుందనుకోండి

రంగ : అంత మీదయ స్వగృహమే చేసుకోండి.

రజ : రంగయ్యగారూ! మీ బావగారికి ఆస్తి పాస్తులు ఏమున్నాయండి?

రంగ : రజనీకాంత్ గారూ! మీకావిషయం ఇది వరకే చెప్పేనుగదండీ నాదగ్గర దాపరి కాలు లేవు. సుబ్బయ్యకు ఫ్యాక్టరీలో మేస్త్రీగా పనిచేస్తే వచ్చే 60 రూపాయిల జీతంతప్ప యింకే చరస్థిరాస్తులు లేవు

రజ : బ్యాంకులో నిల్వ ఏమైనా......

రంగ : అరవై రూపాయిల జీతంలో యీరోజుల్లో అప్పుచేయకుండా జీవిస్తే అదే పదివేలు. మా మేనకోడలు తెలివైనపిల్ల గాబట్టి, సంసార పక్షమైనది గాబట్టి ఆ అరవై రాళ్ళతో పొదుపుగా సంసారం నిర్వహించుకువస్తోంది.

రజ : అంతేనంటారా! మరి మీ సంగతి?

రంగ : ఏదో కొద్దిగా వ్యవసాయం చిన్నయిల్లు, వున్నాయి కాస్తో, కూస్తో రొఖ్ఖం వడ్డీకి తిరుగుతోందనుకోండి. అయినా మిగిలి వస్తుందీ. గంపెడు సంతానం మరి మీ సంగతి?

రజ : నేనుకూడా మీకిదివరకే చెప్పేనుకదండీ. విద్యాభూషణంతప్ప వేరే భూషలు లేవని. మగవాడి కింతకంటే ఏంకావాలండీ. సుబ్బయ్యగారూ, నేనూ ఒకేరీతిగా వున్నాం.

రంగ : మరి మా అమ్మాయికి నగలు?

రజ : కట్నం నేను పుచ్చుకోను. నగలు పెట్టేది లేదు.

రంగ : బాగా సెలవిచ్చారు.

రజ : కవనంతో, గానంతో ఆంధ్రావనిని రసవంతం చేస్తున్న నా ప్రతిభ విని పరమేశ్వరీ

పిక్చర్సువాళ్ళున్నారు చూశారూ, వాళ్ళు నన్ను కవిగా రమ్మనమని కబుర్లు పంపుతున్నారు.

రంగ : ఇంకేం! చెప్పేరుకాదు.

రజ : రేపోమాపో మెడ్రాసు వెళ్ళటం ఆ కంపెనీలో చేరటం తథ్యం. అప్పుడు నెలకు అయిదువందల రూపాయలకు తక్కువ గా జీతం వుంటుందనుకోండి.

రంగ : మీ ప్రతిభ అంతా ముందు వుంది. మా సత్యం చాల అదృష్టవంతురాలు.

రజ : అప్పుడు కావలసినన్ని నగలు చేయిస్తానను కోండి. అయినా ఫలాని కవిగారిభార్య అంటే ఎంతగొప్పండి నగలతోపాటు పేరుకూడాను.

రంగ : ఇంకా ఏమిటో అనుకున్నాను. మీవు చాలా పెద్ద ప్లానులే వున్నాయి.

రజ : మీతో దాపరికమెందుకు? చెబుతున్నా వినండి. పేరుకు నేను కవి నేగాని పిక్చర్ డైరక్షన్‌లోకూడ నా ఖ్యాతి చాలా వుంటుందనుకోండి.

రంగ : మిమ్మల్ని పెళ్ళిచేసుకుంటే మా సత్యం ముమ్మాటికీ అదృష్టవంతురాలే

[సత్యవతిని వెంటబెట్టుకుని సుబ్బయ్య ప్రవేశం]

రంగ : రంజనీకాంత్ గారూ! అమ్మాయిని యిదివరకు సరిగా చూడలేదన్నారు. ఇప్పుడు చూసుకోండి.

రజ : (పోజ్ పెట్టి కొంచెం సేపు చూస్తాడు) అమ్మాయి పాడుతుందని చెప్పేరుకదూ.

రంగ : సినిమా పాటలన్నీ అద్భుతంగా పాడుతుందండి. ఏ దమ్మా సత్యం, ఒకపాటపాడు. (సత్యవతిదగ్గరకు వచ్చి) పాడమ్మా పాడు ఒక చక్కని పాట.......అమ్మాయి సిగ్గుపడుతోందండి.

సుబ్బ : ఏమే! పాడవే! అడిగిన కొద్దీ గింజుకుంటావేటి, పెద్దమనిసి పాడమంటుంటే.

రజ : పోనీలెండి. "నో మేటర్"! ఫర్వాలేదు. ఎందుకండీ బాధ పెట్టడం. "లెట్ హెర్ గో" లోపలకు తీసుకువెళ్ళండి.

సుబ్బ : ఎందుకు పాడదో సూత్తా! పొద్దస్తమానం ఉంయ్ ఉంయ్ మంటా పాడతావ్! మరిప్పుడు పాడమంటే నోటికి తాళమేసుకుంటావ్! నీకే చెప్పేది. పాడే పాడు.

రంగ : వుండు సుబ్బయ్యా! వుండు! గదమాయించకు. ఇవాళ కాకపోతే రేపైనా రజనీకాంత్ గారు పాటలు వినకపోతారాయేం? ఇక దాన్ని యింట్లోకి తీసుకువెళ్ళు

[సుబ్బయ్య మొరటుగా రెక్క పుచ్చుకుని సత్యవతిని లోనికి తీసుకువెళ్తాడు.]

రంగ : కాంపౌండరుగారూ! అమ్మాయి ఎట్లా వుందంటారు?

రజ : ఇదివరకే చెప్పేనుకదండీ అందుకు భిన్నంగా వుంటుందా యిప్పుడు. తొలకరిలోని తటిల్లత పోలె మెరసి మరుగైందప్పుడు. ఇప్పుడా, ఓ శ్రావణమాసపు మేఘపంక్తివలె, శరత్కాలపు జాబిల్లివలె, సుధామధుర ముగ్ధమూర్తి వలె గోచరించిందండి.

రంగ : ఏదో కవిత్వం చెప్పేస్తున్నారు. కొంచెం మా భాషలో సెలవివ్వండి.

రజ : మా త్రిభువించిన వనదేవతలా, ఆకాశం నుంచి అవతరించిన అప్సరసలా, కవుల ఊహాపథంలో విలసిల్లే కాంతారత్నంగా ఆవిర్భవించిందంటే నమ్మండి.

రంగ : ఇంతకీ మరి అమ్మాయి మీకు సమ్మతమేనా?

రజ : పిల్లకేం నిక్షేపంలాగ వుంది. (పెదవి విరుస్తూ) కాని.........

రంగ : కాని ఏమిటి? ఏదో సందేహపడుతున్నారు?

రజ : అమ్మాయి విషయంలో అభ్యంతరం లేదనుకోండి, ఎటొచ్చీ.........

రంగ : కట్నం మీద ఆశ కలిగిందా?

రజ : అబ్బెబ్బే! ఎంతమాట! కట్నం పుచ్చుకోనని చెప్పేను కద. మానధనుడనైన నేను ఆ మాట మీదే నిలబడుతా. అయితే......

రంగ : (రజనీదగ్గరకు వచ్చి) బాబూ! ఇటు చూడండి. మీ సందేహం ఏమిటో సెల వివ్వండి.

రజ : ఏమీ లేదండి కట్నం వద్దని ముందే చెప్పే శానుగదా! ఇకపోతే లాంఛనాలయినా సక్రమంగా జరుగుతాయో లేదో అని........

రంగ : లాంఛనాలా? ఏం కావాలంటారు?

రజ : ఆ! ఏమున్నాయండి. అందరూ మామూలుగా యిచ్చేవే ఏదో వెండికంచం అని వెండిచెంబు అని వుంటాయికదండీ...

రంగ : చిత్తం! చిత్తం! సెలవివ్వండి

రజ : ఈ రిస్టువాచి వుంది చూశారూ ఇది చాల పాతది. కొత్తది ఒక 'హాండో రిస్టువాచి' అలకపాన్పువాడు...

రంగ : ఊ! చెప్పండి.

రజ : సాపుకు రెండుపూటలూ ఎండలో రావాలంటే కష్టంగా వుంటోందండి ఒక ర్యాలీ సైకిలు. ఈ వాల్లు. ఇంతేనండి. నేను అల్ప సంతోషిని.

రంగ : అయ్యా కాంపౌండరుగారూ! నా సంగతి మా సుబ్బయ్యసంగతి మీకు ముందే విన్నవించుకున్నా. పెళ్ళి అయిందనిపించి పంపించడంకంటే అధికంగా ఏమీ చెయ్య లేమంటే నమ్మండి. ఒకరోజు రెండురోజులు భోజనాలు మేమే సర్దుబాటు చేసుకుంటాం అనుకోండి.

[ప్రవేశం సుబ్బయ్య]

రజ : అవుననుకోండి.

రంగ : మావాడిది బీద సంసారం. ఈ పెళ్ళి ఖర్చంతా నేనే భరాయించబోతున్నా. మరి మీరు మా పరిస్థితికూడా కొంచెం ఆలోచించాలి.

రజ : సరేలెండి. ఇంత బీద సంసారపుపిల్లను చేసుకునే సంగతి కూడా నేను ఆలోచించవలసి వుంటుంది.

సుబ్బ : (ముందుకు వచ్చి) ఏమిటయ్యోయ్! బీదా గీదా అంటున్నావు. నా సంగతి నీకు...

[వీథిలోనుంచి అయ్యా! కాంపౌండరు గోరూ అంటూ కేక.]

రంగ : నువ్వు ఇక్కడకు రాకు సుబ్బయ్యా! లోపలికి పో! రజనీకాంత్ గారు ఉదారస్వభావులు. అయినా నేను ఒక సమ్మతానికి వస్తాములే.

[ప్రవేశం నౌకరు అంజయ్య]

అంజ : అయ్యా! కాంపౌండరుగోరూ! సావుకారు గోరు మిమ్మల్ని పిలుచుకు రమ్మన్నారండి.

రజ : (విసుగ్గా) ఏం? పుట్టి మునిగిందా ఏమిటి? ఆదివారం కూడా పని చెయ్యాలా ఏం? రానని చెప్పు.

సుబ్బ : గవర్నమెంటోరు యిచ్చిన సెలవు వుందని సావుకారుకు తెలియదూ?

అంజ : అదికాదండయ్యా! తాసిల్దారుగారింటికి అర్జంటుగా అరకు కలిపి పంపాలంట. వెంటనే మిమ్మల్నివచ్చి మందు కలిపి ఎల్లి పొమ్మన్నారండి. ఇదిగో తాళంచెవులు. ఇదిగో సీసా, ఇదిగో చీటీ.

రజ : మైగాడ్! ఏదో ఒక అవాంతరం. పాతకంలో పుడకలాగ వీడదు. రోగాలూ జ్వరాలు కూడా ఆదివారంనాడు సెలవుతీసుకో కూడదూ, నన్ను చంపకపోతే! రంగయ్య గారూ వెళ్ళివస్తానండి.

రంగ : రజనీకాంత్ గారూ వెళ్ళిపోతే ఎల్లాగండి. ఇంకా మన వ్యవహారం ఫైసలవందే. కాఫీ, ఫలహారాలు వున్నాయి. అవి యింకా మేము తీసుకురాలేదు. మందిచ్చి మీరు వెంటనే తిరిగిరావాలి.

సుబ్బ : కాఫీ, ఉప్మారా తిని ఎల్లండయ్యా.

రజ : అల్లాగే లెండి.

రంగ : లెండి అంటేకాదు, రావాలి. నేను కూడా మీతో వస్తా.

రజ : నేను వస్తానని చెప్పేనుకదండీ. మాట తప్పుతానా నేను. (సుబ్బయ్య ఒకసారి లోపలికి వెళ్ళివస్తాడు.)

సుబ్బ : బావయ్య మాట

రంగ : రజనీకాంత్ గారూ వీరూ వస్తున్నారండి. రెండంగల్లో వచ్చి మిమ్మల్ని కలుసుకుంటా.

[రజనీ, అంజయ్యలు నిష్క్రమణ]

రంగ : ఏమిటి?

సుబ్బ : కాఫీ రెడీగా వుందిట. ఉప్మా మాడిపోయిందిట. వచ్చేటప్పుడు ఏమన్నా తెమ్మని సత్తి నీతో చెప్పమంది.

రంగ : ఏడిసినట్టేవుంది. ఇక్కడి వ్యవహారం కూడ మాడినట్టేవుంది.

సుబ్బ : (ఆదుర్దాగా) ఏం? ఏమయింది! ఏమన్నాడు పెళ్లికొడుకు.

రంగ : పెళ్లికొడుకు ఈ సంబంధానికి ఇష్టపడటంలా.

సుబ్బ : ఇదిగో వయ్యోవ్! ఇందులో నా తప్పులేదు బావయ్యా. నువ్వెట్టా వుండమంటే అట్టా వున్నా. నువ్వేం సెయ్యమంటే అది సేశా.

రంగ : కొంపాంచుకు కావాల్సింది నీ సంగతి కాదయ్యా బాబూ!

సుబ్బ : మరి ఇంకేటి? కట్నమా?

రంగ : అదీ కాదు! వెండికంచం వెండిచెంబు రిస్టువాచి, సైకిలూ ఈ లాంఛనాలు కావాలిట. మన ప్రయత్నం అంతా దండుగ అయ్యేట్టుంది.

సుబ్బ : అరి యాడి తప్పా దియ్యా! ఇయన్నీ కావాలా యాడికి. ఇన్నీ అరాయించుకోగలడా అంటా.

రంగ : గోలచెయ్యకు! ఇవ్వగల్గితే ఇవన్నీ ఇయ్య. లేకపోతే తూర్పుగా తిరిగి దణ్ణం పెట్టు.

సుబ్బ : నాదగ్గరేముంది? మట్టి మశానం డబ్బుకొన్నదిగా! ఆ కరుసుకూడా నువ్వే పెట్టుకోకూడదా ఏం?

రంగ : పుణ్యానికి పోతే పాపం ఎదురయిందిట. పెళ్లిఖర్చు పెట్టమంటే చాలదూ. లాంఛనాలుకూడ నా నెత్తినే రుద్దాలి. నా వల్ల కాదు.

సుబ్బ : పోనీ లేవయ్యా! మా సత్తెం పెళ్లి కాకుండా అట్టాగే వుండిపోతది లే.

రంగ : అప్పుడే కొంపమునిగిపోలేదులే! నేనెట్లాగో అతన్ని ఒప్పిస్తానుగా. ఇప్పుడే తీసుకువస్తా అతన్ని. (రంగయ్య నిష్క్రమణ)

సుబ్బ : (వెనుకనుంచి కేక) రెండు కిల్లీలు కూడ అమ్మాయి తెమ్మంటియ్యోవ్ బావయ్యా!

సుబ్బ : (ఏడుస్తూ) డబ్బు! డబ్బు! పాడుడబ్బు! అన్నిటికీ డబ్బే. నా దగ్గరే కనుక డబ్బుంటేనా వాడి గీడీ కాని అడి మెంగాన్ని కొట్టివుండేవాడిని. (కుర్చీలో కూలబడతాడు.)

[ప్రవేశం నాగేశ్వరరావు]

నాగే : ఏమండోయ్ సుబ్బయ్యగారు! కుశలమా?

సుబ్బ : ఎవరబ్బాయ్ నువ్వు?

నాగే : నేనే-నండి నాగేశ్వరరావును, అప్పుడే మరచిపోయారా నన్ను.

సుబ్బ : (నిదానించి చూచి) ఎక్కడో చూసినట్టే వుంది. సరిగ్గా గాపకం రావటంలేదు.

నాగే : జ్ఞాపకం లేదండీ? కాకినాడలో మీరూ మేమూ, పక్క పక్క యిళ్లలో కాపురముండేవాళ్ళం. మీరూ మా నాన్నగారూ హార్బరులో పనిచేస్తుండేవాళ్లు.

సుబ్బ : అరి నువ్వట్రా నాగేశీ! అంజనేయులు కొడుకువా నువ్వు! ఎంతలో ఎంత మారిపోయ్యావు. లొట్టికాయంత వుండేవాడివప్పుడు.

నాగే : అవునండీ! ఇప్పటి సంగతా? 10,12 ఏళ్ళ క్రిందటి సంగతి అది.

సుబ్బ : నాగేశీ! మీ నాన్న ఏం సేత్తున్నాడ్రా? బాగున్నాడా? అక్కినవోళ్లు?

నాగే : అందరం క్షేమంగానే వున్నామండి. నేను ఏలూరు రిజిస్ట్రార్ ఆఫీసులో ఉద్యోగం చేస్తున్నా.

సుబ్బ : అగురొట్టె వంటుడివిరా! జీతంరాళ్లు ఎన్ని వత్తాయి?

నాగే : 80 రూ॥లు యిస్తారు. గవర్నమెంటు ఉద్యోగం. ముందు ఇంకా పెద్ద జీతమొస్తుంది.

సుబ్బ : అదుగదీ! అట్టా చెప్పు. అందుకే ఈ విసం, ఈ డాబూను.

నాగే : సత్యం ఎట్లావుందండి. ఇంకా అల్లరి చేస్తోందా? పెళ్ళయి అత్తారింటికి వెళ్లిపోయిందా?

సుబ్బ : డబ్బులేనోడి కూతురికి పెళ్లి ఎట్లా అవుతుందిరా నాగేశా?

నాగే : మరి పెళ్లి చెయ్యకుండా అట్టేపెడ్తారా?

సుబ్బ : సమ్మంధాలు చూస్తానే వున్నాం. ఇవాళ్లే వచ్చారు ఒకబ్బాయి చూసుకోడానికి.

నాగే : నిశ్చయమయిందా?

సుబ్బ : వాచీలు, ఎండి కంచాలు యింకేటో కావాలంట అడిగే, ఏడనుంచి తెచ్చి యిస్తా యిదీ బీదముండా వోడి నిగండా.

నాగే : మా తాలూకు సంబంధం ఏమన్నా చూసిపెట్టమన్నారా?

సుబ్బ : దీని సంగతి లేలే. మా బావయ్య ఏంటో సేస్తున్నాడు విరాగ్యం. అఁ...మరచిపోయా; నువ్వు మా వూరు వచ్చేవేం? టాసుఫరు అయిందా?

నాగే . లేదండి. మాఅమ్మమ్మకు నేనంటే యిష్టం. తనకున్న నాలుగు ఎకరాలభూమి—అంటే 8 వేల రూపాయల ఆస్తి—నా పేరన రాసేసింది. ఆ పొలాలు యీ వూళ్లోవున్నాయి వాటి సంగతి మాద్దామని వచ్చానండి.

సుబ్బ : నాక్కూడా ఎవరైన అత్తి రాసి పారేస్తే బాగుండేదే! ఆ రజనీగాడిని లొంగదీసేవోడిని (ఆలోచించి) ఆ! అదీ! అదుగదీ!

[చివాలున లేచి చిటికలు వేస్తూ]

నాగే : (విస్తుపోయి) ఏమిటండోయ్! ఏమిటది.

సుబ్బ : ఒరేయ్ నాగేశ! నువ్వు నాకొక్క సాయం చేసిపెట్టాలి.

నాగే : నేను చేసే సహాయం ఏముంటుందండీ. ఆఫీసుపనా?

సుబ్బ : కాదురా, కాదు. కష్టంలేదు. ఆ చిన్నపని చేసిపెడితే నీకు పుణ్యముంటాది.

నాగే : నాకు పెళ్లయిపోయిందండి.

సుబ్బ : అచ్చే! నీ పెళ్ళిసంగతి కాదురా. మా సత్తి పెళ్లికి నువ్వు సాయం సెయ్యాలి.

నాగే : నా సంపాదనలో మిగిలేది కొంచెంకూడా లేదండి.

సుబ్బ : అస్! నీ డబ్బు నా కక్కర్లేదురా. మాట సాయం కావాలిరా, మాట సాయం.

నాగే : ఓస్! అదా! దానికేముంది తప్పక చేస్తా. చెప్పండి.

సుబ్బ : నీతో ఆనుకున్న నీ నేస్తం సత్తికి నీ వామ్మ్రతిం సాయంపడకపోతే ఎట్టా.

నాగే : చేస్తానన్నాగా చెప్పండి.

సుబ్బ : చెబుతున్నాగా యిను. ఒక తమాషా చెయ్యాలి నువ్వు.

నాగే : అంటే (సుబ్బయ్య అన్నిపక్కల చూసి తలుపులు దగ్గర వేసి నాగేశ్వరరావు చెంతకు వస్తాడు.)

సుబ్బ : నాక్కూడా అమ్మమ్మో, నాయనమ్మో, తాతయ్యో, లేకపోతే యింకెవడో సచ్చిపోడు అత్తి రాసిపారేసినట్టు నీవు తమాషా సెయ్యాలి.

నాగే : ఓస్! అదా అట్టా నాటకం ఆడుతా కాని ఆ తర్వాత యిదంతా అబద్ధం అని తెలిస్తే.

సుబ్బ : తెలిస్తే తెలిసిందిలే. ఎప్పుడో సంగతిగందా. ఈ లోపుగ పెళ్లి అయిపోతాది.

నాగే : అదా సంగతి. నే నీ తమాషాచేస్తే మీ అమ్మాయి పెళ్ళి అవుతుందన్నమాట.

సుబ్బ : అదీరా నాగేశ. నువ్వీపని సేశావంటే దాన్నొక యింటిదాన్ని సేసినోడవవుతావు.

నాగే : వెయ్యి అబద్దాలు ఆడి అయినా యిల్లునిలపమన్నారు. తప్పకుండా చేస్తా. కాని దీని మూలంగా ఎవరికైన నష్టం......

సుబ్బ : నష్టం ఎవడికిరా? డబ్బులేని సమ్మంధం వద్దంటూ గింజుకుంటున్న ఆ కొంపొండరు

గాడు ఎవ్రిఏపాలుమాని వకీయని పెళ్లికి ఒప్పుకుంటాడు.

నాగే : నన్నెవరైనా గుర్తుపడతారేమో?

సుబ్బ : నిన్నెవరు ఎరుగుండార్రా యిక్కడ, నేను మా సత్తికిప్ప. అయినా నీరూపు కానా మారిందిలే.

నాగే : మరి వివరాలేమిటో చెప్పండి.

సుబ్బ : వివరాలు నాకేం తెలుస్తాయి అంతా నీకే వదిలేశా.

నాగే : సరే లెండి. ఆ సంగతంతా నేను చూసుకుంటా.

సుబ్బ : జాగరత్త నాగేశీ. ఎట్టాచేత్తావో! రచ్చించే బారం నీది.

నాగే : మరేం ఫర్వాలేదండి. కాలేజీలో నాటకాలు వేసే అలవాటుంది. అంతా నాకు వదిలేయండి. మీ అమ్మాయి పెళ్ళి అయిందని ధైర్యంగా ఉండండి.

సుబ్బ : ఏమో నాయనా, నీ ఋణం తీర్చుకోలేను.

నాగే : ఆ కాస్త సహాయం చేయకపోతే ఎందుకండీ నేను; మీరు చూస్తారుగా.

సుబ్బ : ఇంకెల్లు, అల్లొచ్చే వేళయింది.

నాగే : మరి సత్యాన్ని చూడలేదే.

సుబ్బ : మొద్దుగానీలే, యిప్పుడొద్దు. మద్దివాల నుంచి రా. మాపటికి భోజనానికి కుందువు గాని.

నాగే : అయితే సరే. పావుగంటలో వస్తా.

[నాగేశ్వరరావు నిష్క్రమణ]

సుబ్బ : (హుషార్ గా అటు యిటు తిరుగుతూ) ఇప్పుడు తెలుత్తాది సుబ్బయ్య సత్తా అంటే ఏటో. (చిటిక వేసి) ఒక్క దెబ్బా రేశాను. పోయే సమ్మంధాన్ని యిట్టే నిలేశా. పెళ్లి ఎవడిమూలాన అవుతాదో మా రంగయ్యకు తెలుస్తేనా (నవ్వుతూ). ఆ రజనీగాడు ఎందుకు చేసుకోడో సూస్తా. సూపెడ్తా నా మజా.

[ప్రవేశం, రంగయ్య, రజని కాంత్ కుమార్]

రంగ : (చేతిలోవున్న పొట్లాలు సుబ్బయ్యకు యిస్తూ, సుబ్బయ్య యింట్లోకి యివి తీసుకు వెళ్ళి, గ్లాసులు, ప్లేట్లతో కాఫీ ఉప్మాలు తీసుకురా.

సుబ్బ : ఓ! అల్లాగే! (సుబ్బయ్య నిష్క్రమణ)

రంగ : దోవలో మనం మాట్లాడుకోడానికి సరిగ్గా వీలులేకపోయింది. వాళ్ళు వీళ్లు ఎదురుతిరుగుతుంటే మాట్లాడేది ఎట్లా?

రజ : అయినా మాట్లాడడానికి ఏముంటుంది యిందులో.

రంగ : ఇంకా వ్యవహారం ఫైసలవంకే.

[సుబ్బయ్య ట్రేలో కాఫీ, ఉప్మా ప్లేట్లు మంచినీళ్ళ గ్లాసులు పెట్టుకుని తయారవుతాడు, ట్రే బల్లమీద పెడ్తాడు).

రంగ : (ఉప్మా ప్లేటు రజనీ కాంత్ కు అందిస్తూ) ఉప్మా కాస్త సేవించండి.

రజ : ఉప్మా వద్దండీ కాఫీ చాలు.

రంగ : (రెండు గ్లాసుల కాఫీ రజనీకి, సుబ్బయ్యకు యిచ్చి మూడో గ్లాసు తను తీసుకుంటాడు)

సుబ్బ : (కాఫీ కొంచెంతాగి) అబ్బ! సచ్చా! తాట ఊడిపోయింది. ఇంత ఏడి కాఫీ ఎవరిమ్మన్నారంట దీన్ని. ఉప్మాయూ ఏమో మాడబెట్టేంది, కాపీ ఏమో మరగబెట్టేంది సావాలనుకుందా బతికాలనుకుందా.

[కాఫీ గ్లాసు దడాలున బల్లమీద పెట్టగా కాఫీ చిందుతుంది]

రంగ : నీ యిలు బంగారంకాను, వుండవయ్య సుబ్బయ్యా! కాఫీ వేడిగావుంటే ప్లేటులో పోసుకు తాగరాదూ. దీనికింత అల్లరి చెయ్యాలా? కొంచెంవుంటే కాఫీ అంతా యీయనమీద చిమ్మరించేవాడివి.

సుబ్బ : నాలిక కాలిపోతే ఏంచేయమంటావు. 'ప్రలేటు' ఏదీ (ప్లేటు తీసుకుంటాడు).

రజ : (కాఫీ తాగుతుంటాడు).

రంగ : కాఫీ బాగా వేడిగా వుందిట. ప్లేటు తీసుకోండి.

రజ : కాఫీకి వేడేమిటి? ఎంత వేడిగా వుంటే అంత బాగుంటుంది. అంత తాపీగా తాగొచ్చు.

[సుబ్బయ్య కాఫీ జుర్రుతూ మోత చేస్తూ త్రాగుతూ వుంటాడు.]

రంగ : (రజనితో) పంచదార, పాలు, డికాషన్ ఏమయినా కావాలా?

రజ : వద్దు! దివ్యంగా వుంది కాఫీ. బుర్రతో పని చేసే వాళ్ళకు కాఫీ అమృతసమానం అనుకోండి. 'ఫ్లాస్క్' నిండా వేడి వేడి కాఫీ పోసుకుని కొద్దికొద్దిగా తాగుతూ నాలిక తడుపుతూంటే నేగాని నాకు కలం నడవదు కదా. ఒక కప్పు స్ట్రాంగ్ కాఫీ తాగివచ్చి అప్పగిస్తాను జడ్జిమెంటు మా మున్సబు మామ.

రంగ : అయ్యా కాంపౌండరుగారూ, అయితే మీ ఉద్దేశం ఏమిటో జడ్జిమెంటులాగా చెప్పెయ్యండి.

[సుబ్బయ్య కాఫీ వంటిమీద ఒలకపోసుకుంటాడు]

అదేమిటి సుబ్బయ్యా! ప్లేటుతో తాగటం నీకు అలవాటు లేనట్టుంది. లోపలకుపోయి చొక్కా కడుక్కురా.

[సుబ్బయ్య నిష్క్రమణ]

రజ : స్వల్పమైన నా కోర్కెలు యిందాకే చెప్పేనుకదండీ అవి తీర్చడానికి ఒప్పుకుంటే పెళ్ళికి నా అభ్యంతరం ఏమీ లేదు.

రంగ : ఇందాకటినుంచి ప్రాధేయపడితే చివరకు మీరు చెప్పేది యిదా. కొంచెం ఒక మెట్టు దిగండి.

రజ : "మాట తిరుగలేరు మానధనులు" అన్నాడు బలిచక్రవర్తి. మానం, అభిమానంగల నేను ఇప్పుడొకమాట అప్పుడొకమాట చెప్పే అల్ప మానవు పనులు చేయను.

రంగ : వీలునుబట్టి మెల్లి మెల్లిగా మీరు కోరినవన్నీ అమర్చుతాము. సరేనా! ఇక ఒప్పుకోండి.

రజ : "ఇవాళ సంగతి ఇవాళే రేపటి సంగతి ఆలోచించవద్ద"న్నాడు ఓమర్ ఖయామ్. నేను కావాలన్నవాటి కన్నిటికీ ఇవాళే ఒప్పందం యివ్వాల్సి వుంటుంది.

రంగ : అయితే అంతే నంటారా?

[బయటనుండి సుబ్బయ్యగారూ అని కేక]

రజ : ఇంతే గదండీ (4 వేళ్లు చూపిస్తూ) అల్ప సంతోషిని నేను.

[ప్రవేశం నాగేశ్వరరావు — చేతిలో ఫైలు వుంటుంది.]

నాగే : (అధార్టీగా) రామవరపు సుబ్బయ్యగారి యిల్లు యిదేనా?

రంగ : (ముందుకువచ్చి) అవునండి, ఇదే. వారితో మీకు ఏం పని?

నాగే : అబ్బ! చచ్చిపోయానండి ఇల్లు కనుక్కోలేక. ఎవ్వరూ చెప్పిచావరే. చివరికి ఎల్లాగో కనుక్కున్నా. ఒకసారి సుబ్బయ్యగారిని పిలవండి

రంగ : సుబ్బయ్య లోపలవున్నారు. వారి బావగారిని నేను. మీరు నాతో చెప్పవచ్చు.

నాగే : అట్లా కాదండి. సుబ్బయ్యగారితోనే చెప్పాలి. ఇతరులతో చెప్పకూడదు.

రంగ : (ఆదుర్దాగా) ఏం కబురండి అది. చెడు వార్త కాదుకదా.

నాగే : (నవ్వి) అబ్బే! కాదండి చాలా శుభవార్త. పిలుచుకురండి వారిని.

రంగ : (హడావిడిగా లోపలకు వెళ్తాడు).

[ప్రవేశం సుబ్బయ్య, రంగయ్య; పద్మావతి లోపలినుంచి తొంగిచూస్తూ వుంటుంది.]

రంగ : వీరే సుబ్బయ్యగారు.

సుబ్బ : అయ్యా నే నేనండి సుబ్బయ్యను.

నాగే : (ఆఫీసరు కీవితో) మీ పినానాన్నగారి పేరేమిటో చెబుతారా?

సుబ్బ : గంగయ్యగారండి.

నాగే : రైట్! వారెక్కడ వుండేవారో ఏంచేసేవారో మీకు తెలుసా?

సుబ్బ : చిన్నప్పుడే యింట్లోంచి పారిపోయారండి. కొన్నాళ్లవరకు వారి ఆచూకీ తెలియ

లేనండి. చెన్నపట్నం చేరుకున్నారని అక్కడ జేంటో చేస్తున్నారని మీ జోటి గాళ్ళు చెవిలేయున్నాం. అంతే.

వాగే : రైట్! రంగయ్యగారు మా యిన్సూరెన్సు కంపెనీలో పెద్ద మొత్తానికి భీమా చేశారు. వారు పాపం రెండు నెలల క్రితం కాల ధర్మం చేశారు.

సుబ్బ : అయ్యో! అయ్యో! మాకు తెలియనైనా తెలీదే మూసి ఎక్కళ్లియుంకో.

వాగే : వారికి సంతతిలేదు. వారసు లెవరూ అని వెతికగా వెతికగా దగ్గరవారు మీరు అని తెలిసింది.

సుబ్బ : నిజంగానా అండి?

వాగే : పూర్తిగా నిజం. చూశారా! మా ఇన్సూరెన్సు కంపెనీయొక్క గొప్పతనం మా కంపెనీలో పాలిసీ తీసుకున్న వాళ్ళ వారసులు దేశంలో ఎక్కడున్నా గాలించి వెదకి పట్టుకుని వాళ్లి యిన్సూరెన్సు డబ్బు అంద జేసే పెద్దభారం కూడా మా కంపెనీ భుజాల మీద వుంది.

రంగ : ఎంతకు యిన్సూరు చేశారండి రంగయ్య మామగారు.

వాగే : పదివేలకు.

రంగ : (ఆశ్చర్యంగా) పదివేలకా?

వాగే : అంత ఆశ్చర్యం ఎందుకు? రంగయ్యగారి కేం? ఆయన మద్రాసులో పెద్ద వ్యాపారం చేసేవాడు. 10 వేల రూపాయలకు మా కంపెనీలో పాలసీ తీసుకున్నారు.

సుబ్బ : పదియేలే! (నోరు తెరచుకుని చూస్తూ వుంటాడు).

వాగే : దీనికేనా? ఏభై వేలకు, లక్షరూపాయలకు యిన్సూరు చేసినవాళ్లు మా కంపెనీలో కోలెకుమం దున్నారు.

సుబ్బ : ఆరి నా పామిరంగా! పదియేలే! బలే యిచి త్రంగా వుందే యిదంతా.

వాగే : పదివేలు ఒక్కసారివచ్చి చేతిలో పడటం ఆశ్చర్యం కాదండీ?

సుబ్బ : సత్తైనా రాయన పమాణంగా నిజమే?

వాగే : అక్షరాల నిజం! పదివేలు నేనే లెక్కపెట్టి మీ చేతుల్లో పెడతా.

సుబ్బ : అయితే యిప్పుడే యిస్తారా?

వాగే : (నవ్వి) అప్పుడేనా? అంత త్వరగా రాదు. మీదగ్గర నుంచి, తాహసీల్దారు దగ్గరనుంచి, స్టేటుమెంటులు, సర్టిఫికేట్లు వగైరా కావాలి. అవన్నీ అయాక వసుంది డబ్బు.

సుబ్బ : రాడానికి ఎన్ని రోజులు పడ్తాది?

వాగే : మామూలుగా అయితే 2 నెలలు పడ్తుంది. కాని నేను మద్రాసు వెళ్ళగానే మీ పనే చూసి నెలలో వచ్చేటట్టు చేస్తా.

రంగ : (సుబ్బయ్య వీపుతట్టి) బలే అదృష్టవంతుడివి సుబ్బయ్యా. ఇక నీ కష్టాలు గట్టెక్కాయి.

సుబ్బ : (నాగేశ్వరరావుతో) అయ్యా! మీరు నిజంగా దేముడులాగ వచ్చి రచ్చించారండీ. ఇల్లు నిలిపిన పుణ్యం కట్టుకున్నారు.

వాగే : ఇట్సాళ్ళ వాళీట్సాళ్ళ, కొంపలూ కుటుంబాలూ నిలపడానికేనండీ యిన్సూరెన్సు కంపెనీలు భూమిమీద అవతరించాయి.

సుబ్బ : (దణ్ణం పెడుతూ) మీ ఋణం జన్మజన్మా లకు తీర్చుకోలేనండీ.

వాగే : మా కంపెనీలో ఏ రెండు వేలకో, మూడు వేలకో యిన్సూరు చేయండి, ఋణం తీర్చుకు న్నట్టు అవుతుంది.

సుబ్బ : మీ రేది చేయమంటే అది చేస్తా.

వాగే : ఇక నేను వెళ్లి వస్తా. మళ్లీ వచ్చేటప్పుడు డబ్బుతో వస్తా.

రంగ : కొంచెం కాఫీ ఫలహారాలు పుచ్చుకుని వెళ్ళండి.

వాగే : వద్దండి. ఖాళీ లేదు. కంపెనీ డబ్బుతో హోటల్లో పూటుగా పట్టించా. వస్తా. నమస్తే!

[నాగేశ్వరరావు నిష్క్రమణ]

రజ : (ఆశ్చర్యంగా, తిన్మయత్వంతో చూస్తూ) రంగయ్యగారూ! మాట. ఒకసారి ఇలా రండి.

రంగ : (కనుబొమలూ, ముక్కూ విరచి, కొంటెగా నవ్వుతూ) ఏమిటండీ రజనీకాంత్ కుమార్ గారూ?

రజ : నా పూర్తి సమ్మతి తెలియజేస్తున్నా. పెళ్ళి ఖాయం చేసేయండి. ముహూర్తం పెట్టేయండి.

రంగ : లాంఛనాలు మీ రడిగినవి యివ్వలేని వాళ్లం కదండీ

రజ : వాటికి తొందరేమొచ్చిందండి. బ్యాంకులో వున్నట్లే. తర్వాత చూసుకుందాం లెండి.

రంగ : 'మాట తిరుగలేని మానధను'లకు మాట తప్పడం అవమానం కదండీ.

రజ : 'వారిజాక్షులందు వైవాహికములందు' మాట తప్పవచ్చని శుక్రాచార్యులవారు చెప్పనే చెప్పేరు కదండీ

రంగ : ఇవ్వాళ సంగతి ఇవ్వాళే అన్నారుగా?

రజ : సమ్మతించడం కూడా ఇవాళ సంగతేగా!

రంగ : సరేలెండి ఆలోచిద్దాం!

సుబ్బ : రంగయ్యబావయ్యా! రజనిగారు ఏమంటున్నారు.

రంగ : ఏమంటారు? పెళ్ళికి రెడీ అంటున్నారు.

సుబ్బ : అయితే బామ్మర్దిని పిలిచి వెంటనే పెట్టెయ్యండి లగ్నం.

రంగ : రజనీకాంత్ గారూ! ఇక పోదామా?

రజ : అప్పుడే!

రంగ : వచ్చిన పని అయిపోయిందిగా. మిగతా సంగతులు తర్వాత మాట్లాడుదాం లెండి.

[రంగయ్య, రజని నిష్క్రమణ]

సుబ్బ : (మీసం మెలివేస్తూ, జబ్బ చరచుకుంటూ, ఈలవేస్తూ). కొండెక్కి కూకున్నాడీసల్లా ఇకేముంది దిగొచ్చాడు. ఇందాక వాచీలు, గోచీలు కావాలని గింజుకున్నాడు. రేపటి నుంచీ పెళ్లి చేస్తావా చెయ్యవా అంటూ ఆడే తిరుగుతాడు. మంచి లగ్గం మాసి యిట్టే పెలి చేసేస్తా. పెళ్లి అయినాక డబ్బరా లేదు అని తెలిసికొని ఏడిస్తే ఏడిశాడు... నేనే గనక యీ సిట్టూ వెయ్యకపోతినా, మా సత్తికి పెళ్లి అవుద్దీ! తనేదో మా చెడ్డ కష్టం పడ్డానని అనుకుంటాడు మా రంగయ్య. మనువు కుదిరేటట్టు చేసింది ఎవరంటా? నేనా—ఆడా?

[ప్రవేశం ఒక మూలనుంచి సత్యవతి. మరొక మూలనుంచి రంగయ్య]

సుబ్బ : ఇంకెక్కడికి పోతాడు రంగయ్యబావయ్య, కొంపోడుగోడు. (నవ్వుతూ) పెళ్లి చేస్తే కాని నిద్రపోనిస్తాడా? మనం ఎట్టా చెబితే అట్టా యింటాడు గీత తిరిగింది అయ్యకు.

రంగ : (గొప్పగా) పంపించేశా. మా అమ్మాయి మీద ఆశ పెట్టుకోవద్దని యింకో పిల్లని వెతుక్కొమని ఖండితంగా చెప్పేశా.

సత్య : మావయ్యా! నేనూ అదే అనుకుంటున్నా.

రంగ : కోతిరాముడు—మనగొప్ప తప్ప వీడి గొప్ప ఏముంది.

సత్య : ఉత్తకబుర్ల రాముడు. పెట్టేవన్నీ సొదేగాడు.

సుబ్బ : (తెల్లపోయిన వాడిల్లా తెప్పరిలి) ఏం? ఏమొచ్చింది? ఏం తక్కువయింది?

సత్య : ఆ గతిమాలిన సంబంధం నా కొద్దునాన్నా.

రంగ : పదివేలు వచ్చి పడుతుంటే ఆ దిక్కుమాలిన సంబంధమే కావల్సివచ్చిందా సుబ్బయ్యా! దర్జాగా, రెండువేల రూపాయలు కట్నం యిచ్చి...అన్ని లాంఛనాలతో, గొప్పగా, సలక్షణంగా మా సత్యంకు పెళ్లిచేస్తా. ఇంక ఆ కొంపొండకు ఎందుకు. అందుకనే పొమ్మన్నా, తగిలేశా. రాజా లాంటి సంబంధం తెస్తా.

సత్య : నా ఉద్దేశమూ అంతే మావయ్యా.

సుబ్బ : అరి భగవంతుడా! (తల రెండు చేతులతో పట్టుకుని కుర్చీలో కూలబడుతాడు).

[తెర]

జీవుని వేదన

శ్రీ ధూళిపాళ శ్రీరామమూర్తి

ఆధునిక కవులలో శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు రచించిన కావ్యములు పరశ్శతములు. ఈ యన్ని కావ్యములందును ననుస్యూతిగా గనబడు నాయన కవితాగుణములను పలువురు పలురీతుల మెగ్గడించిరి. కొందరాయన రచనా శిల్పమునుగురించి, కొందరు కథా నిర్మాణమునుగురించి, కొందరు వర్ణనా నైపుణ్యమునుగురించి, కొందరాయన లోకజ్ఞతను గురించి ప్రకృతి పరిశీలనమునుగురించి పాత్ర నిర్మాణమునుగురించి సంభాషణాచాతుర్యమునుగురించి బహు విధములుగా వ్యాఖ్యానించిరి. అనంతమైన యాయన ప్రతిభ యనేక మార్గముల విజృంభించినది. ఒకరొకరొక్కొక్క త్రోవను పట్టుకొని దాని స్వరూప నిరూపణ మొనర్చుటకు ప్రయత్నించిరి. ఎంతమంది యెన్ని రీతుల వ్యాఖ్యానించినను నాయనలో చెప్పదగిన ముఖ్యాంశ మేదియో చెప్పబడక మిగిలిపోయినట్లే కన్పించును. ఆయన కవితలో నెక్కడపట్టిన నక్కడ పాఠకుని మహావేగమున నాకర్షించి కుదిపెట్టు మహాగుణ మొకటున్నది. ఆ మహాగుణము రచనాశిల్పము గాదు. కథాకథనము గాదు వర్ణనా నైపుణ్యము గాదు. లోకజ్ఞత, ప్రకృతిపరిశీలనము పాత్రనిర్మాణము మొదలైన వేవియు గాదు. వీనియన్నిటిని మించి యా మహాగుణ మాయన సర్వకవితయందును ముద్రితమై మహాకవియను భావమును వ్యక్తీకరించుచున్నది ఆ మహాగుణమేమి? అది యాయన యతిలోకమైన యనుభూతి. నిరంతరము నగ్నివలె జ్వలించుచున్న జీవుని వేదన.

ప్రధానముగా సత్యనారాయణగారిని కవిని జేసిన దీ జీవుని వేదనయే.

"వ్రాసిన రామచంద్రు కథ
వ్రాసితి నందనిపించుకో, వృథా
యాసము గాక కట్టు కతి
లైహికమా పరమా యటంచు దా
జేసిన తండ్రి యాజ్ఞయును
జీవుని వేదన రెండు నేకమై
నా సకలోహ వైభవస
నాథము నాథ కథన్ రచించెదన్"

అని యాయన తన రామాయణమునందు చెప్పుకొన్నాడు. సత్యనారాయణగారే యననేల? అద్భుతమైన కవి యెవ్వడైనను నీ జీవుని వేదనవల్లనే కవి యైనాడు. రెండు విధముల కవులున్నారు. ఒకడద్భుతమైనకవి. లోపలనుండి కవియైనవాడు. రెండవవాడు బయటి మెఱుగులు సంతరించుకొని కవి యనిపించుకొన్నవాడు. ఆ మొదటివాడు కవిత్వము వ్రాయనిచో వాని ప్రాణములు నిలువవు. ఈ రెండవవాడు కవిత్వము వ్రాయునది లోకములో నూరేగుటకు. ఆ మొదటివాడు వేయియేండ్లకొకడున్న నది గొప్ప. ఈ రెండవజాతి నేకాలమందైనను లెక్కకట్టుటకు వాదిశేషుకు చాలదు.

"యేనాస్మిన్నతి విచిత్రకవిపరంపరావాహిని సంసారే కాళిదాస ప్రభృతయః ద్విత్రాః పంచషా వా మహాకవయః ఇతి గణ్యంతే" అని యానందవర్ధనాచార్యుడు చెప్పెను.

ఈ నల్గురైదుగురు కాళిదాసాదుల జీవసంపుటి యందు వారు విశిష్టకవులు గావలసిన లక్షణ మున్నది కావున వారు మహాకవులైనారు. ఈ లక్షణమే జీవుని వేదన. ఈ జీవుని వేదన నిరంతర జాజ్వల్యమానమై వారి జీవసంపుటియందుఁ బరిపక్వతను సంతరించినది. ఆ పరిణతియే వారి వాక్కులందు నిండియున్నది. "శబ్దబ్రహ్మవిదః కవేః పరిణతాం ప్రాజ్ఞస్య వాణీమిమాం" అన్నాడు భవభూతి. మహాకవుల వాక్కులు అంతరమున నీ జీవుని వేదనయన్న యగ్నిలోఁ దప్తమై తప్తకాంచనమువలె బయటికి ప్రసరించును. కావున నీ జీవుని వేదన సర్వకవితా నిర్మాణమునకును మూలకందము.

ఇట్టి జీవుని వేదన తీవ్రము గాగలవారు శ్రీ సత్య నారాయణగారు. ఆయన సర్వకావ్యము లందును నీ వేదన నిండియున్నది.

"ఈయవిలాధ్వమెల్ల నినదించెడి మువ్వల మ్రోత దూరమై
పోయినగోతతిన్ బిలచుపోలిక నేదొ వినిస్వనించెడిన్
రాయిడిపొందుచున్ దలచరాక యగర్భి పురాను భూతిముల్
తీయని భావముల్ దలపుతెచ్చుకొనన్ వలవంతఁ గుందెదన్"

శృంగారవీథియను కావ్యములో సాక్షాత్కారమను ఖండికలోని తొలిపద్యమిది. ఆకసమంతయు మువ్వల మ్రోత నిండి మ్రోగుచున్నది. ఆ మ్రోత దూరముపోయిన గోవులను జేరఁబిలుచు చున్నట్లు నేదియో యవ్యక్తమైనయర్థమును జెప్పుచున్నట్లున్నది. ఆ మ్రోత విని నా మనస్సు ఏదియో స్పష్టముగాని, తీయని పూర్వానుభవములను గుర్తు తెచ్చుకొనుటకు బాధపడుచున్నది. ఇది పద్యార్థము. ఆకసమంతయు మువ్వల మ్రోత నిండి మ్రోయుచున్నదట. ఆ మ్రోత నెంతమంది విన్నారు? విని ఎంతమంది బాధపడ్డారు? పైగా నా మ్రోత దూరముపోయిన గోవులను బిలచుచున్నట్లున్నదట. ఇచ్చట గోవులనగా నావులనియు శబ్దములనియు నర్థము. మువ్వల మ్రోత పరమేశ్వరుని పిలుపు. తన వాక్యములు పరమేశ్వర భావరహితములై లోకమార్గము పట్టినవి ఈలోకమార్గము పట్టిన వాక్కులను ముక్తలక్ష్యని చేసి తనవంకకుఁ బిలుచుచున్నాడా ప్రభువు? ఆ పిలుపు విని ఏదియో స్మృతులు మధురమైన యస్పష్టమైన స్మృతులు కదలినవి. ఆ కదలిక ఇదమిత్థమని చెప్పరాని యొక బాధ కల్గించుచున్నది. ఈ బాధయే జీవుని వేదన. ఒక మధురమైన సవ్వడి విన్నప్పుడు, ఒక రమ్యమైన రూపమును జూచినప్పుడీ జీవుని వేదన ప్రజ్వరిల్లి యెవని సర్వ నిర్మాణమును మూలముట్టుగ గదలించి వేయునో వాడచ్చమైన కవి. సత్యనారాయణగారట్లు కదలిపోయినారు.

ఒకసారి నాలోన నూహించియేమేమొ
  స్త్రీవోలె సిగ్గుపొందెదను నేను
ఒకసారి యెదపొంగి యూగించి కవివోలె
  మృదుకంఠమెత్తి పాడెదను నేను
ఒకసారి హృదయమూరక బాధపడి కంటి
  తుదలందు నీరు జార్చెదను నేను.
ఒకసారి వీతహేతుకముగా సౌఖ్యమ్ము
  విరిసిపడ్డట్లు నవ్వెదను నేను
ఏ మహాభావమో వచ్చి హృదయ మావ
రించి నా సంగతులను గలించివైచు
నా మహాభావ మరసెద నన్నకొలది
నా విలోచన పథమెల్ల నల్లనయ్యె."

జ్వలితమైన జీవుని వేదన సిగ్గుపొందుటలుగా గంఠమెత్తి పాడుటలుగా కంటితుదలందు నీరు జార్చుటలుగా సౌఖ్యము విరిసిపడినట్లు నవ్వుటలుగా నభివ్యక్తమైనది. లోపలనుండి కవియగుట యనగా నిట్టిది. అంకురముగాఁ గవియైనవానికి నీ జీవుని వేదన నిరంతరము జ్వలించుచునే యుండును. దాని యభివ్యక్తి యనేక రూపములు. ఒకప్పుడది శృంగారముగను మఱియొకప్పుడు కరుణముగను మఱియొకప్పుడు రౌద్రముగను నిట్లే యనేకవిధములుగాఁ బరిణమించును. ఈ జీవుని వేదనను నిరంతరము జ్వలిత మొనరించుటకుఁ గవి వేయు సమిధలను బట్టి దానిరంగు మారుచుండును. ఆ రంగును వదలి చూచినచోఁ దక్కిన జీవుని వేదనయంతయు నొక్కటే. ఇట్లు నిరంతర జాగరూకమైన యీ జీవుని వేదన దాని యంతట నది పైకి నభివ్యక్తమగుటకుఁ బ్రయత్నము చేయుచుండును. దాని ప్రకోపముననే సత్యనారాయణ గారు నిరంతర కావ్యవ్యాపారమునందుఁ బ్రవృత్తులైరట.

"అస్మదీయ కంఠమున యందు దాఁగుచుండె
నొక యెవ్వో గీతి బయటికి నుబికి రాదు
చొచ్చుకొని లోనికిం బోదు వచ్చిపోయె
నా హృదయమిదీ మహాప్రయత్నమ్ము నందు.

అద్భుతమైన జీవునివేదన యవ్యయముగా బయట పడుటకుఁ బ్రయత్నించిన దిదట. కవి దానికొక వాహికను సంతరించలేదు. మొదటఁ జెప్పినట్లు దాని స్వరూప మస్పష్టము. మనసులోని యనుభవారమైన చిత్తమునందది కదలినదిగాని సంకల్ప వికల్పాత్మకమగు పైభార కది యుచితమైన వాహిక లేక రాలేదు. ఆ కదలిన కదలిక చిత్తమునందే గిరికీలు కొట్టుచున్నది.

"రమ్యాణి వీక్ష్య మధురాంశ్చ నిశమ్య శబ్దాన్
పర్యుత్సుకో భవతి యత్సుఖితోపి జంతుః
తచ్చేతసా స్మరతి నూన మబోధ పూర్వం
భావస్థిరాణి జననాంతర సౌహృదాని"

అని కాళిదాసు చెప్పుచున్నాడు.

జీవి సుఖముగా దిని కూర్చున్నాడు. దుఃఖకారణమేమియును లేదు. రమ్యమైన రూపములనే చూచినాడు మధురమైన శబ్దములనే విన్నాడు. పర్యుత్సుకుడైనాడు. పర్యుత్సుకత్వమనగా తీయని బాధ. ఇట్టి తీయని బాధ పొందుటకుఁ గారణమేమి? కాళిదాసు చెప్పిన కారణమిది. ఆ సమయమున వానికిఁ జిత్తమునందు జన్మాంతరీయకములైన కొన్ని సంస్కారములు పూర్వాపరసంబంధశూన్యములై స్మరణకు వచ్చినవి. సంబంధములు తెల్లము గాని సంస్కారముల చిత్తమునందలి కదలికయే యీ పర్యుత్సుకత. ఈ శ్లోకమునందు "చేతసా స్మరతి" యన్నది ముఖ్యమైన యంశము. చిత్తమునందు స్మరణ యనగా దానికి స్పష్టప్రతిపత్తి యుండదు. కావున స్మరణ కాదు. స్మరణ మెప్పుడును సాపేక్షకము, స్పష్టము. పైన జెప్పిన చిత్తమునందలి స్మరణ యిట్టిది కాదు గావున నచట స్మరణ శబ్దమున కాంతరముగ బోధ లేక వేదన యని యర్థము చేయవలయును. ఇదియే జీవుని వేదన మరియు వివరించిన విషయము గహనమగును గావున వివరింపను.

ఉచితమైన వాహిక యున్నచో నీ జీవుని వేదన పైకభివ్యక్తమగును. వాహిక యనగా వస్తువు. ఏదేని యొక వస్తువు నాశ్రయించి జీవుని వేదన బహిర్గతమగును. అస్మదీయ కంఠేత్యాది పద్యమునందలి జీవుని వేదన కట్టి వాహిక యుపలభ్యమానముగా లేదు గావున నది కంఠగతమై పైకి రాక లోపలికి బోక హృదయమును వ్రచ్చిపోఁజేయుచున్నది. "ఈ మహాప్రయత్నమ్మేనం" యన్నచోట నా ప్రయత్నము కవిది కాదు. అంతరమైన జీవుని వేదన యద్భుతముగా బయట పడుటకుఁ జేసిన ప్రయత్నమది. కావున నది విఫలమైనది. అయ్యో —

"విఫలిత పునఃపునః కృత వివిధయత్న
భావిత ప్రచండబాధా తథాఁ విదారి
తాస్మదీయ హృదంతరంబందుఁ దోఁచె
స్ఫురిత సంఫుల్ల నవజపాశోణ సంధ్య"

ఈవిధమున పునః పునః ప్రయత్నములు విఫలితమైనకొలది జీవుని వేదన సంఘర్షితమైనది. ఈ సంఘర్షమే స్ఫురిత నవజపాశోణసంధ్య. ఇచట నిది రూపకాతిశయోక్త్యలంకారము. వేదనాధిక్యవ్యంజకము. ఈ సంఘర్షమునుండి సత్యనారాయణగారి సరస్వతీ ప్రవాహము పుట్టినది.

ఈ మహాసంధ్యలో శారదామయూరి
రమ్యకింకిణి కిణికిణి రణనపాద
మంజుల విలాసనృత్య సామ్రాజ్యలక్ష్మి
యగుచుఁ గచ్ఛపీ మృదుగీతు లనుసరించు

కచ్ఛపి సరస్వతి వీణ. జీవుని వేదన పొంగిన హృదయములో సరస్వతి యన్న నెమిలి కచ్ఛపీ గీతముల ననుసరించుచు నృత్యము చేయుచున్నదట. బిల్హణు డన్నాడుగదా

"జయంతి తే పంచమనాదమిత్ర
చిత్రోక్తి సందర్భ విభూషణేషు
సరస్వతీ యద్వదనారవిందే
వ్యాఘాలి వీణామివ వాదయంతీ"

వారి వాక్య సందర్భములు కోకిల కంఠముతోఁ జెలిమిసేయును. వారు మాటాడుచుండఁగా సరస్వతి వారి ముఖమున కూర్చుండి వీణ వాయించుచున్నట్లుండును. వారు సర్వోత్కృష్టులై వెలయుచుందురు.

ఈ శ్రేణిలో లెక్కింప దగ్గవాడు సత్యనారాయణగారు. ఆయన ముఖమునుండి యీ సరస్వతీ నృత్యము, ఆ కచ్ఛపీనాదము బహిర్నిస్సృతమై యీయన కావ్యజాలముగాఁ బరిణమించినది. ఈ మూడు పద్యములు 'గిరికుమారుని ప్రేమగీతాలు' అను గ్రంథములోని ప్రథమ ఖండిక. ఈ మూడుపద్యములను వ్రాయనజీవుని వేదనలోని గాఢత్వమును బట్టి యిచ్చుచున్నాను. ఇంత లోతైన వేదన గలవాడు కావుననే యీయన కావ్యము చెప్పుటఁ జదివినను జన్మాంతరీయక దుఃఖసముద్రములు పోటులెత్తినట్లుండును. ఆయన యెట్టి వస్తువును దీసికొన్నను నీ జీవుని వేదనయందు దానిని కాచి బంగారమును జేయును. ఆ వేదనయొక సంగీతమై ఆయన ప్రతికావ్యమునందును తొలకాడుచుండును.

"అదటి కిన్నెరసాని నా యాత్మయందు
నిప్పటికి దాని సంగీతమే నదించు"

నిజమున కాయాత్మయందు నదించు సంగీతము కిన్నెరసానిది కాదు. కిన్నెరసానియందు గన్పించు నా సంగీతము జీవుని వేదనా స్వరూపమైనది. ఆత్మయందు నదించినది.

ఆత్మయందు నదించుట యనగా నేమి? ఆత్మ ప్రకాశముచే దీపితమైన దని చెప్పవలయును. నదించు టయనగా ధ్వనించుట. ధ్వననవ్యంజన రసనాది శబ్దములు ప్రతీతి పరములని యభినవగుప్తపాదుల పరిష్కారము. ప్రతీతియనగా స్వసంవేదన గోచర మగుట యని యర్థము. స్వశబ్దమున కాత్మయనియు సంవేదన శబ్దమునకు ప్రకాశనమనియు నర్థమును గ్రహించుట యాలంకారిక సంప్రదాయము. ఫలిత మేమనగా? కిన్నెరసానియందు గన్పించు సంగీత మాత్మ ప్రకాశదీపితమైన జీవుని వేదనాస్వరూపమని.

ఉన్నతమైన యీ యనుభూతిని సత్యనారాయణగారు స్పష్టముగా జెప్పనే చెప్పెను.

"మీలితాక్షుడనై సెజ్జ మెదలకుండఁ
దెలివి పొలముల సొగసు టెల్లలకుఁ దిగిలి
నా మనసు, నేదొ యొక్క యజ్ఞాతపూర్వ
మైన యనుభూతి గలిగె నాయంతరాత్మ"
"అని మేహార్థమున భాసమయ్యె నాకు
గత విభావరీ సుఖదుఃఖ ఘటనలెల్ల
స్వాప్నికములని సత్ప్రకాశమున నింకఁ
బోదు నని పులకడిగిన ముత్తెమట్లు."

మనసు తెలివి పొలముల యెల్లలకు దిగిలినది అంతరాత్మయం దజ్ఞాత పూర్వమైన యనుభూతి కలిగినది. సుఖదుఃఖములు స్వాప్నికములు సత్ప్రకాశమున బోవుదునని భాసించినదన్నాడు.

మనసు తెలివి పొలముల యెల్లలకుఁ దిగులుట యనగా దన్మయమగుట. లేక సమాధి పొందుట లయమగుటయని యర్థము. ఆ యెల్లలు సొగసుగా మన్నవనుటలో మనసు సమాధి పొందు నవస్థలోని మాధుర్యము చెప్పఁబడినది. ఆ మనసు సమాధి పొందినది. ఇంక దాని కేమియు దెలియదు. అందుచేతనే తెలివి పొలముల యెల్లలు దాటినది. మనసు విషయమును గ్రహించుట దాటి పోయిన యవస్థ నందుటచే నింక నది పనిచేయదు. ఆ స్థితికే మనోలయమనియు మనస్సమాధి యనియు పేర్లు. ఆ స్థితిలో నొక యనుభూతి కలిగినది. అది యజ్ఞాత పూర్వమట. అజ్ఞాత పూర్వమను మాటకు రెండు విధములగు నర్థములు చేయవలయును. మొదటిది యిట్టి యనుభూతి పూర్వ మెప్పుడు నెఱుగనని. రెండవది దీనిపూర్వ మెదియో తెలియబడలేదని. కాళిదాసు "రమ్యాణి వీక్ష్యేత్యా"ది శ్లోకములోని అబోధపూర్వం అనునదియు నీ యజ్ఞాతపూర్వమను నదియు నొక్కటియే. మొదటియర్థ మిట్టి యనుభూతి మానసిక దశను దాటినదని చెప్పును. రెండవ యర్థము ఈ యనుభూతి స్వపర సంబంధ శూన్యమైనదని చెప్పును. పర్యవసానమున రెండు నొకటే. స్వపరసంబంధము మనస్సున్నంతవఱకుండును. ఆ మనస్సు లయ మొందిన తర్వాత కలుగు ననుభూతి నిరపేక్షమైనది, యపరిమితమైనదియు. ఇట్టి యనుభూతి యెచట గల్గు ననగా "కలిగె నా యంతరాత్మ" నని సమాధానము. అంతరాత్మలో గలిగినది కావుననే సత్ప్రకాశ రూపమైనది. ఈ సత్ప్రకాశానుభవము నందిన తర్వాత సుఖదుఃఖ ఘటనలెల్ల స్వాప్నికములగుట సంప్రదాయ సిద్ధమైన విషయము.

ఇచ్చట జీవుని వేదన సుఖ దుఃఖాది రూపమగు లౌకిక కోటిని దాటినది. కావున నిది యలౌకికము. దీని నే రసమని యాలంకారికులు వ్యవహరించిరి. ఇట్టి రసానుభూతిని పొందుటకు సహజసిద్ధమైన యాకూతి సత్యనారాయణగారి జీవ సంపుటి యందున్నది. ఈ జీవుని వేదనను మన మిప్పుడు రెండు విధములుగా విభజించుకొనవలయును. అనగా దీనియందు రెండు దశలున్నవి. మొదటిది రసాకూతి, రెండవది రసానుభూతి. రసాకూతి దశయందు జీవుడు రసానుభూతికై తహతహ చెందును. ఈ తహతహ యందుండి రసస్థితి చెందుటలోని యీ జీవుని వేదనా ప్రయత్నమే కావ్యముగా రూపొందును. ఈ ప్రయత్నమొక యగ్నివంటిది. ఈ యగ్నియందు కవి మనస్సు క్రాగబడి మాలిన్యమంతయు నశించి పరిశుద్ధమగును. అందుచేతనే "శుచిర్వి ప్రశ్శుచిః కవిః" అని శ్రుతి. విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు ఇంత శుచియైన కవి. ఆయన తన జీవుని వేదనయందు దన కావ్యవస్తు సర్వస్వమును హోమముచేసిన హోత. ఆ యగ్నియందు దన మనస్సును తుకతుక నుడుకబెట్టుకొన్నవాడు. అనగా గవిత్వమును దపస్సుగా సాధించినవాడన్నమాట "కవితా రూప తపస్సు చేసెను శ్రీకంఠా" అన్నాడు. ఈ జీవుని వేదనాగ్నిలో నెన్నగా క్రాచబడ్డది కావుననే యాయన కావ్యజాలమంతయు, తళ తళ లాడుచుండును. ఆ తళతళ లొకచోట పద్య రచన, ఒకచోట కథా కథనము—ఒకచోట పాత్రల

తీర్పుదల. ఒకచోట సంభావనా వైదగ్ధి, వర్ణనా నైపుణి ఇట్లనంత గుణభూయిష్ఠమై గోచరించును. దీని కంతకు కారణము ప్రజ్వలితమగు జీవుని వేదన.

"అస్మదజ్ఞాతపూర్వ దివ్యత్వ మొప్ప
నీ పునీతాననీ ఘంటె మిట్లు నిలిచి
యస్వతంత్రత దొరలు నా యాంధ్రశక్తి
నన్ను గంపింపఁజేయుచున్నది ధ్రువమ్ము."

ఇచ్చట కవిని గంపింపఁ జేసినది నిజముగా నాంధ్రశక్తి గాదు మఱి జీవుని వేదనయే. కాని దాని బహిర్నిష్పత్తి యాంధ్రశక్తిగా రూపొందినది ఈ యాంధ్రత్వమునకును లోని జీవవేదనకును వ్యాప్యవ్యాపకతకు సంబంధము లేదు. ఆ సంబంధ మేదైన నున్న నది బాహిరమే కాని యాంతరము గాదు. కాబట్టి యిక్కడ కవిని గంపింపజేసినది యాంతరమైన హేతువు ఆంధ్రశక్తి బహిరుపాధి

"వ్యతిషజతి పదార్థా నాంతరః కోపి హేతుః
న ఖలు బహిరుపాధీన్ ప్రీతయః సంశ్రయన్తే"

అన్నాడు భవభూతి మహాకవి. ఈ యాంతరమైన హేతు వేమి? అదియే జీవుని వేదన.

"ఏ పరజన్మమందరయ
నే నొకతల్లియు బిడ్డనైతినో
నా పయి నీ ధరాస్థలికి నాటిన
ప్రేమ మదెంత మోకదా
లేపకు వంశధార పరతెంచి
దిశాఖిల మార్గశోధియై
యీ పయనమ్ము నన్ను జన
నీ యక నిల్పుకొనెన్ తనంతటన్."

"తచ్చేతసా స్మరతి నూనమబోధపూర్వం
భావస్థిరాణి జననాంతర సౌహృదాని"

అన్న సిద్ధాంతమును పట్టించి చూచినచో గాని యీ పద్యము బోధపడదు. లోకమును జూచి యిట్టి యనుభూతి పొందినవాడొక్క వాల్మీకి మాత్రమే. తక్కిన వారి యనుభూతి యంతయుఁ గావ్యములు చదివి కొని పొందు ననుభూతి.. కావ్యాత్మ రసమని చెప్పుటకు నిందుచేతనే యానందవర్ధనుడు వాల్మీకి నుదాహరించినాడు.

'కావ్యస్యాత్మా స ఏవార్థః తథా చాదికవేః పురా
క్రౌంచద్వంద్వ వియోగోత్థః శోకః శ్లోకత్వమాగతః'

కాళిదాసు కూడ

"నిషాద విద్ధాండజ దర్శనోత్థః శ్లోకత్వ మా
పద్యత యస్య శోకః" అన్నాడు. అద్భుతమైన కవి కానివాని శోకము శ్లోకత్వ మందదు శోకము శ్లోకత్వ మందు స్థితి యెప్పుడు గలుగును? మనసు తెలివి యెల్లలు దాటినప్పుడు గల్గును. జీవుని వేదన రెండవదశ నందినప్పుడు అనగా నాత్మప్రకాశ గోచరమైనప్పుడు గల్గును—తచ్చేతసా స్మరతి యన్న సిద్ధాంతము వాల్మీకి "మా నిషాద" త్యాది శ్లోకమునందును సత్యనారాయణ గారి పై పద్యమునందును తుల్యముగా నన్వయించును. అంత పరాకాష్ఠ పొందిన జీవుని వేదన యాయనది

"పాడిన గీతమే మరలఁ బాడెద"

"ఇది వినిపింతునందు మది నెంచెద"

ఈ మొదలైన పద్యములందు జీవుని వేదన లో తెన్ని విలువలో? తెలుగు కవులలో నింత పరాకాష్ఠ పొందిన కవులిద్దరే యిద్దరు ఒకరు పోతన్న గారు రెండవవాడు సత్యనారాయణగారు. ఇద్దరును నాంతరమైన యీ జీవుని వేదనయందు తపించి కవులైనవారే. నామటుకు నాకు సత్యనారాయణగారి యందు పోతనతోడి సాజాత్య మెక్కువ కన్పించును. నా యుద్దేశ్యములో సత్యనారాయణగారికి మేలుబంతి పోతన్న గారు.

"అతడె తోడుగల్గినను నచ్చముగా గలకంఠలమ్మునం
బోతలు బోసియుండెదను పోతనగారి విధాన"

అని చెప్పికొన్నాడాయన. కాని జీవసంపుటి లోని భేదమునుబట్టి వారి మార్గములు భిన్నములైనవి. ఈ మార్గభేదమును వీరి మాటలచో

"అదె నంద నందనుం డంతర్హితుండయ్యె
పాటలీ తరులార! పట్టరమ్మ"

మొదలైన పద్యములలోని జీవుని వేదనతో

"వేణువు బ్రహ్మగీతము చెవింబడెనో"

మొదలైన పద్యములలోని జీవుని వేదన సజాతీయమని తోచకపోదు. పై పద్యములలో మార్గములు వేరైనను నార్తియొక్కటే. పోతన్న గారు ఈ యార్తి నొక మధురమైన మెత్తని పోతగా పోసినాడు. సత్యనారాయణగారి పోతయందు ప్రౌఢి యెక్కువయైనది. మఱియొక భేదమనగా పోతనగారి వలెనే సత్యనారాయణగారు కూడ సహజ పాండిత్యాభిరాములు. పాండిత్యమనగా జ్ఞానము—ఈ జ్ఞానము రెండు విధ

ములు. సహజమైనది, శాస్త్రీయమైనది. శాస్త్రీయమైన జ్ఞానము సహజ జ్ఞానమును బుట్టించి చరితార్థముగును. సహజజ్ఞానమనగా నాత్మబోధ. ఈ యాత్మబోధ మజ్ఞానముచే పిహితము కాగా నీ యజ్ఞాన ధ్వంసన మొనర్చుటకు నీ శాస్త్రజ్ఞాన మవసరము.

అజ్ఞానధ్వంసన మొనర్చుటతో శాస్త్రజ్ఞానము చరితార్థమగును. అనగా నజ్ఞానముతో బాటు శాస్త్రజ్ఞానమును నశించును. తరువాత సహజమగు నాత్మజ్ఞానము దానియంతట నది ప్రకాశించును. సహజపాండిత్యమనగా నీ స్వతస్సిద్ధమగు నాత్మజ్ఞానము. ఇట్టి యాత్మజ్ఞానము పోతనగారు జీవుని వేదనవల్ల పొందెను. సత్యనారాయణగారును జీవుని వేదనవల్లనే యిట్టి స్థితిపొందెను. కావున సిద్ధరియుండును నీ యాత్మానుభవము రసానందమైనది. పరబ్రహ్మానందము కంటె నొక మెట్టు క్రిందిదైనది. ఈ రసానందము సవికల్పక సమాధిసిద్ధము. సవికల్పకసమాధియందలి జీవుని వేదనయే యీ రసానందము. తన పాండిత్య మట్టిదని సత్యనారాయణగారు కూడ పోతనవలెనే చెప్పికొన్నారు.

"అహార్య ద్యుశుంపెలఘుసాగు
రసావతార ధిషణాహంకార
సంభారదోహల బ్రాహ్మీ
మయమూర్తి"—యని

ఆయన ధిషణ రసమునుండి యవతరించినది అందుచేత వైదిక సంప్రదాయానుబంధినియైనది. ఏతని యందద్వైత తత్వము దీపించునో వాడు నిశ్చయముగా సంప్రదాయ మార్గానుగామి యగును.

"బుద్ధాద్వైత సతత్త్వానాం యథేష్టాచరణం యది
శునాం తత్త్వదృశాంచైవ కో భేదః"...

ఈ సంప్రదాయానుబంధితయే సర్వసర్గమూల బీజము—కారణ మేమన నీ సంప్రదాయము జీవుని యాంతరపరిణతికి సంబంధించినది. అట్టి పరిణతి పొందినవానికి గాని తెలియనిది. అందుచేతనే "నారాయణ సమారంభాం"- సంప్రదాయము పుట్టినది ఆత్మానుభవమునుండి. అట్టి యాత్మవేత్తలచేత ప్రవర్తితమైనది. సత్యనారాయణగారు రసస్థితి నందిన జీవుని వేదన కలవాడగుటచే మహాకవి సంప్రదాయ ప్రవర్తకుడైనాడు. ఈ మహాకవి సంప్రదాయము వాల్మీకినుండి సమారంభమైనది. అందుచేతనే—

"ఈ సంసార మిదెన్ని జన్మలకు
తేని మాని వాల్మీకి భా
షా సంక్రాంతి ఋణంబు
తీర్పగలదా సత్కావ్య నిర్మాణ కే
భా సామగ్రి ఋణంబు
తీర్పగలదా"....అన్నాడు.

ఈ మహాకవి సంప్రదాయజ్ఞత ఆయనను వైదిక ధర్మసంప్రదాయానుబంధిని చేసినది. "సర్వసర్గమూలబీజంబుగ నవిచ్ఛిన్న సంప్రదాయార్థినై" యని యాయన చెప్పికొన్నాడు.

ఇంత పరిణతి పొందిన జీవుని వేదన తంత్రి యాజ్ఞతో మేళవించి రామాయణ రచనమునకు సత్యనారాయణగారిని ప్రవర్తింపజేసినది. అందుచేతనే యది "సకలోహవైభవసనాథము." ఈ యూహా వైభవమంతయు నెక్కడనుండి పుట్టినది? అంతర పరిణతిపొందిన జీవుని వేదననుండి పుట్టినది. గుణాలంకారములు భావాజనకములని గుప్తపాదుడు సెల విచ్చినాడు. భావన యనగా రసానుభూతి దశనుండి రసానుభూతి దశ పొందువరకు జీవుని వేదన చేయు ప్రయత్నము. ఇట్టి భావనా సైరంతర్యమును కొనసాగించు జీవుని వేదనకున్న బలమే ప్రతిభ యని చెప్పబడుచున్నది. ఈ ప్రతిభ యెంత బలముగా నుండునో కవియొక్క రసానుభూతి రసానుభూతు లంత బలముగా నుండును అనగా కవి ప్రతిభా వైశిష్ట్యమును బట్టి జీవుని వేదనలోని లోతును కొలవవచ్చు నన్నమాట. ఈ ప్రతిభయొక్క బహిరూపమే యూహా వైభవము. ఈ యూహ యొకచోట గుణాలంకార రూపముగను నొకచోట కథాకథన రూపముగను నొకచోట పద్యరచనా రూపముగను నిట్లు పెక్కుచోట్ల పెక్కురూపములుగ నుండును. దాని యీ వివిధ రూపము లన్నియు జీవుని వేదనలోని లోతులను వ్యంజింప చేయుటయందే చరితార్థము లగును. ఇదే యూహా వైభవమునకును జీవుని వేదనకు నున్న సంబంధము. ఇట్టి జీవుని వేదనతో నవిచ్ఛిన్న సంబంధము గల సకలోహావైభవముతో సనాథమైనది యాయన రామాయణము. అందుచేత ప్రాతికథయున్న ప్రశ్నయే లేదు.

"వ్యక్తపూర్వా అపిహ్యర్థాః
కావ్యే రసపరిగ్రహాత్

"సర్వే నవా ఇవా భాంతి
మధుమాస ఇవ ద్రుమాః."

వస్తువులు ప్రాతవైనను జీవుని వేదనతో నిండి యుండుటవలన వసంతకాలములోని చెట్లవలెఁ గ్రొత్తవియై ప్రకాశించును. నవీనత నవీనతయనగా నది కాలమునకు సంబంధించినది గాదు. కాలముద్రలేని యనుభూతివలన సమకూరునది. ఈ యర్థమునే

"మఱల నిదేల రామాయణం బన్నచో
నీ ప్రపంచక మెల్ల నెల్లవేళఁ
దినుచున్న యన్నమే తినుచున్న దిన్నాళ్ళు
తన రుచి బ్రదుకులు తనవిగాన
చేసిన సంసారమే సేయుచున్నది
తనదైన యనుభూతి తనదిగాన
తలచిన రాముని తలచెద నేనును
నా భక్తి రచనలు నావిగాన"

అని చెప్పినాడాయన.

అన్నము తినుటయందును, సంసారము చేయుటయందును నెల్లవాడును గ్రొత్తదనము ననుభవించుచునే యున్నాడు. దీనికిఁ గారణమేమి? ఎవనిరుచి వానిది యెవని యనుభూతి వానిది గాబట్టి, అట్లే తనభక్తి తనదిగాన తాను రామాయణమును వ్రాయుచున్నాడు. ఇందు గూఢమైన మఱియొక సమాధానమున్నది. ప్రపంచకములో నెల్లవాడును తిన్న యన్నమే యేల తినుచున్నాడు? చేసిన సంసారమే యేల చేయుచున్నాడు? దీనికి గారణ మజ్ఞానము. అజ్ఞానమువల్లనే యెవని రుచి వానిది యెవని యనుభూతి వానిదియైనది. ఇచట యనుభూతి పదమునకు సుఖదుఃఖము లని యర్థము. ఎంతవఱకును నీ యజ్ఞాన ముండునో యంతవఱకును భక్తియొక్క యవసరముండునే యున్నది. కావున సంసార మున్నంతవఱకు రామాయణముయొక్క యవసర ముండును. రామాయణ భాగవతాది గ్రంథములు సంసారతారకములు. ఆ కథల యందు స్వతస్సిద్ధముగా నార్తిని కలిగించు నొక మహాగుణమున్నది. అందుచేతనే యని "యావత్ స్థాస్యంతి గిరయః సరితశ్చ మహీతలే, తావద్రామాయణ కథా లోకేషు ప్రచరిష్యతి"

ఇట్టి సమాధానమునే భవభూత్యాదులును చెప్పికొన్నారు.

భవభూతి:

"పాప్మభ్యశ్చ పునాతి వర్ధయతి చ శ్రేయాంసి
సేయం కథా। మాంగల్యా చ మనోహరా చ జగతో
మాతేవ గంగేవ చ। తామేతాం పరిభావయన్తు"

అనియును

మురారిభట్టు:

"యదిక్షుణ్ణం పూర్వైరితి జహతి రామస్య చరితం
గుణైరేతావద్భిః జగతి పునరన్యో జయతి కః"

అని చెప్పికొన్నాడు.

సత్యనారాయణగారు "నా భక్తి రచనలు నావి గాన" అని చెప్పికొన్నారు. పై భవభూతి మురారి భట్టుల వాక్యముల ననుశీలించినచో వారుగూడ నిట్టి భక్తితోడనే రామాయణ రచనమునకు పూనుకొన్నారని విశదమగును. ఈ భక్తియొక్క స్వరూపమేమి? ఇది "పూజ్యేష్వనురాగః" అను నిర్వచనమునకు విషయమైనది గాదు. శ్రీ శంకరులు చెప్పిన "స్వస్వరూపానుసంధానం భక్తిరిత్యభిధీయతే" అన్నది. ఇచటఁ గల యొక స్వశబ్దమునకు నాత్మ యనియు, రెండవదాని కీశ్వరుడనియు నర్థము. ఆత్మయందు నీశ్వరత్వారోపణము చేయుట భక్తి అనగా నుపాసనా మార్గములోనిది. సవికల్ప సమాధి విషయమైనది. రసాకూతి దశనుండి రసానుభూతిదశకు పరిణతి చెందిన జీవుని వేదనారూపమైనది.

పునర్జన్మ

విజయ — రాఘవ

గడియారం మూడు గంటలు కొట్టింది.
మధు తలెత్తి చూశాడు.
పెండ్యులం బరువుగా ఊగుతోంది.
మధు ఒక్క నిట్టూర్పు బరువుగానే వదిలాడు.
ఎలాగో గతాన్ని విస్మరించి, మళ్ళీ పనిమీదికి ధ్యాస పోనిచ్చాడు.
ఇంతలోనే ట్రేలో మరికొన్ని కాగితాలొచ్చి పడ్డాయి.
మధు వాటి వంక చూస్తూ కుదేలుమన్నాడు.
"టపాకు పోవలసినవి, అర్జంటుగా యెన్నివున్నాయి!" అని భయం వేసింది.
ఆ భయాన్ని అలాగే అణగార్చుకొని ఒక్క వుత్తరాన్ని సగం టైపు చేసేటప్పటికి—నిష్కారణంగా కలలా కరిగి చనిపోయిన తల్లి గుర్తొచ్చింది మధుకి. రెండు కళ్ళూ అశ్రుపూరితాలయినాయి. చేతి వ్రేళ్లలో బలంతగ్గి, నీరసంతో ఆగిపోయినాయి.
మరపురాని అనుభూతులు ఒకదాని తరువాత మరొకటి తోసుకొస్తున్నాయి—
"రాత్రింబవళ్లు ఆఫీసర్ల మెప్పుకోసం, నానా అవస్థలు పడి, పీనుగులాగా మొగం పెట్టుకొని యింటికొచ్చేటప్పటికి, తనపై సానుభూతిగా, జాలిగా—ప్రేమగా—వాత్సల్యంగా — తనని పలకరించి,— వేన్నీళ్లు తోడిచ్చి, వేడి వేడి అన్నం పెట్టి, కనుపులో దాచుకొనే తల్లి! ప్రాణంలో ప్రాణమై, దేహంలో దేహమై, చూపులో చూపై. మాటలో మాటై, పెంచింది. చదువు చెప్పించింది — డబ్బుగలవాళ్ళ యిండ్లలో వంటలు చేసి పెడుతూ, నీళ్ళు తోడి పెడుతూ.
వాళ్ళనే మాటలన్నీ, తనకోసం, తన బాగుకోసం బాధ్యురాలై భరాయించింది. ఎంత గడ్డితిని, తనని బ్రతికించినా, తనకీ వుద్యోగం వచ్చేటప్పటికి పట్టరానంత ఆనందం కట్టలు తెంచుకొని పొర్లింది.
ఎన్నో విధాల తన్ను ఆమె దీవించింది.
మధు యింకా మరిచిపోలేదు. ఎలా మరుస్తాడు? తనకు బుద్ధి తెలిసినప్పటినుంచి యీ లోకంలో ఆత్మబంధువుగా వుంది అమ్మ ఒక్కతే. ఆ ఒక్కతీ యీనాడు రుద్రభూమిలో నిద్రపోతోంది.
మధు మాత్రం జీవచ్ఛవంలాగా యీ ఆఫీసులో రెమింగ్‌టన్ ముందు ఒరిగిపోయిన రాతి మొగం వేసుకొని కూర్చున్నాడు.
ఆలోచనలు క్రమేపీ చిక్కిపోతున్న సమయంలో మధు చేతివ్రేళ్లు చూసుకొన్నాడు.
అవి సమ్మెచేస్తున్నట్లుగా వున్నాయి
ప్రయత్నించి చూశాడు కొద్ది నిముషాలు.
అర్థంకాని మాటలు పడ్డాయి. చివాట్లు తప్పవనుకున్నాడు మేనేజరుతో. ఇవాల్టితో యీవుద్యోగానికి స్వస్తియేమో! అనుకొన్నాడు. ఎంతో ప్రయత్నించాడు. మనస్సుని సరిగ్గా తిప్పుకొంటానికి యేం ప్రయోజనం లేకపోయింది ఈ ప్రయత్నాన్ని పురికొల్పేబదులు బాధాకరమైన ఆ ఆలోచనల్లోనే చాలాసేపు వున్నట్లు తోచింది మధుకి. నరాల పత్తువ సన్నగిల్లింది. తన అశక్తికి తానే నిందించుకొన్నాడు. టైపుమిషన్ మీద నుదురు పెట్టి యేడ్వటం ప్రారంభించాడు.
ఈ యేడ్పు హఠాత్తుగా ప్రక్కనే వున్న మూర్తిని కంగారు పెట్టింది. అతను మధుని తట్టుతూ, "ఎందుకురా! యేడుస్తున్నావ్" అన్నాడు. జేవురించిన మొగంతో మధు తలెత్తి చూశాడు. కూర్చుంది ఒక ఆఫీసులో. ఆఫీసులో యింటికష్టాల్ని గురించి, వ్యక్తి సంబంధమైన బాధల్ని గురించీ, తలుచుకోగూడదని, తన బ్రతుకంతా సర్వదా యీ టైపుమిషన్‌కి దాని సగా వుండి పోవాలేమోనని జ్ఞాపకానికి వచ్చింది. యిరవై అయిదు సంవత్సరాలువున్న తను, యెంతో అనుభవం గడించుకొని, అనేక విధాలుగా కష్టనష్టా

కీ. శే. బాలగంగాధర తిలక్

గత జూలై 23 వ తేదీన లోకమాన్యుని శతవార్షిక జయంతి మహో
త్సవాలు ఆసేతుహిమాచలమూ అత్యంతవైభవోపేతంగా జరిగినాయి.
భారత స్వరాజ్యసమరవీరునకు యావద్భారతప్రజలూ
వినయ వినమితాంగులై జోహారు లర్పించారు.

కీ. శే. జార్జి బెర్నార్డ్‌షా

గత జూలై 26 వ తేదీన ప్రసిద్ధాంగ్ల నాటకకర్త బెర్నార్డ్‌షా శతవార్షిక జయంతి మహోత్సవాలు ప్రపంచావధిని సర్వసారస్వతప్రియులూ జరుపుకున్నారు. ఆయన ప్రతిభాసంపదను సంస్మరించారు.

లతో బ్రతుకుతూ వస్తున్న తన వ్యక్తిత్వం హూహ్యని యెవ్వరికన్నా హీనంగా వున్నా, యింతవరకుండి వున్న ఆఫీసులో యేడ్వటం, మధుకి తీరని అవమాన మనిపించింది. తన కష్టాలు గురించి చెప్పితే యెవరు వింటారు యీ లోకంలో? తనలాంటివాళ్ళు యెంత మందిలేరు! తనకన్నా గొప్పవాళ్ళే వున్నారు. ఈ యేడ్పుకి యే విధంగానూ అర్థం లేదనిపించింది. ఎందు వల్లనంటే, కాలం మారిపోయింది. నాగరికతకు అంతస్థులు పెరిగినయి. సభ్యతకు కావలసిన గౌరవ ప్రతిష్ఠలు యీనాడు సంఘంలో లభ్యం కావటం లేదు — అందువల్ల "ఒకరి కష్టాలు మరొకరికి ఆనందం — మరొకరి నష్టాలు వేరొకరికి బ్రహ్మానందం."—

పంచె కొంగుతో కారిన కన్నీళ్లను తుడుచుకొంటూ "ఏం లేదురా"—అన్నాడు మధు.

"అదేమిటిరా...అలా నీళ్లు కారుతుంటే!"—

"వేడి చేసిందిలే—అన్నాడు మధు. తనలోని బలహీనత యెక్కడ బయటపడిపోతుందో అని, సభ్యతకు లోటెక్కడ దాపురిస్తుందో అని మూర్తికి చిన్న నవ్వు వచ్చింది. అది యెంతో సేపు నిలుపుకోకుండానే తన పెదాలలోకి తానుచొచ్చుకు పోయింది.

ఇన్నాళ్లు భారమనిపించని జీవితం—జీవనం మధుకి ఒక్కసారిగా విసుగుని — చిరాకుని కలిగించాయి. ఆ పూటకు పనిమీద ధ్యాసపోయింది. తల్లి మూర్తి కన్నులముందు లాస్యం చేస్తున్నట్లుగా వుంది. అట్టే ఆలోచిస్తున్న కొద్దీ యీ లోకమే వెగటనిపించింది.

సన్నివేశాలు — సంఘటనలు — సమాలోచనలు చాలా వరకు జీవితంలో మార్పుని తేస్తూ వుంటాయి కాని, వీటిని గురించి ముందుగా చాలా ఆలోచిస్తాం. యిది తెప్పించే చెరుపు — బాధ — విచారమూ — ఫలించనప్పుడూ, కుదురనప్పుడూ మరీ దుర్భరంగా వుంటుంది హృదయం.

కలరావచ్చి చనిపోయినతల్లికి దహనక్రియలు జరిపి అయిదారు నెలలు కావస్తున్నది. కాని మధు దృష్టిలో యీవిషయం జరిగింది కొద్ది గంటల క్రితమే అన్నట్లు వుంది.

ఇటువంటి అవిరళమైన ఆలోచనలే అతని హృదయాన్ని పీల్చి పిప్పిచేస్తున్నాయి. చీటికి మాటికి మలేరియాజ్వరం అతని ఆరోగ్యాన్ని కుచిమాసి పోతూ వుంటుంది.

ఆటువంటప్పుడు సలసల కాగిపోతూ వుంటుంది శరీరం. మృదువుగా తాకి, జ్వరాన్ని ఉపశమింప చేయడానికి అనువైన కోమల హస్తాలు తనకీలోకంలో కరువై పోయినాయేమో!" అని మధు మధనపడుతూ వుండే వాడు.

ఇంతలో గడియారం నాలుగున్నరను సూచిస్తూ ఒక గంట కొట్టింది.

మధు అదిరిపడ్డాడు.

మానవుడు కోరుకొంటున్న కనీసపు కోర్కెల్లో కూడా తనకేవిధంగానూ అనుకూలించదని భాగ్యం తొలగిపోయింది."

కన్నీరు ఆపుకున్నా ఆగటం లేదు.

ఇంతలో ప్యూన్ వచ్చాడు మధు దగ్గరికి.

"ఏమిట"న్నట్లు చూశాడు మధు.

"మేనేజరు పిలుస్తున్నారు!" అన్నాడు ప్యూన్.

మధు పిల్లిలాగా, చొక్కాతో మొఖం తుడుచుకొని మేనేజరు గదిలోకి ప్రవేశించాడు. ఎదురుగా వెళ్లి వంగి నమస్కారంచేసి నిలబడిన మధుని చూసి—

"ఎప్పుడూ అదోమాదిరిగా వుంటావేమిటోయ్?" ఉషారుగా వుండవేమిటి? ఏమైనా జబ్బుగా వుందా, అని ఎక్కిరి తక్కిరిగా ప్రశ్నించాడు మేనేజరు.

మధుకి గొంతుకలోకి యేడ్పు ముంచుకొచ్చింది.

"మళ్ళీ మలేరియా తీవ్రంగా వొస్తోంది...ఆరోగ్యం కూడా చెడిపోతోంది. దయచేసి ఒక పదిహేను రోజులు సెలవిప్పిస్తే మీ పుణ్యమాయని బాగుపడతా!" అని మధు ప్రాధేయ పడ్డాడు.

మేనేజరుకి యిదేమీ సుతరామూ గిటలేదు.

"నీకు పదిహేను రోజులు సెలవిచ్చి, నీస్థానంలో మరొకణ్ణి వేసి, మళ్లా నువ్వు రాంగానే వూడబెరికితే వాడేమైపోను—?" ప్రశ్నార్థకంగా అన్నాడు మేనేజరు.

మధుకి యేదో సమాధానం నిశ్చలంగా—దృఢంగా చెప్పవలెననిపించింది.

రెండడుగులు ముందుకి వేస్తూ—"అయితే నా ఆరోగ్యం చెడగొట్టుకో మంటారా?"—అన్నాడు దీనంగా—

అందులోని వాస్తవాన్ని మేనేజరు యేమీ గుర్తించలేకపోయాడు.

"అదంతా నాకేం తెలియదు. నేను సెలవు యివ్వను. ఇష్టముంటే యీ వుద్యోగం చెయ్యి — లేకపోతే నీయిష్టం..." అని మిగతాభాగం మధుకి వదిలివేసి మేనేజరు ప్రక్కగదిలోకి లేచిపోయాడు.

మధు యివతలికి వచ్చాడు. కాసేపు చేతి వ్రేళ్లు జుట్టులోకి దూర్చి, యేదో ఆలోచించాడు. ముందు ముందు కష్టా లెటువంటివి తన జీవితానికి అడ్డు తగులుతూంటయో అతని కేమీ వూహలో తట్టలేదు — వంగిపోయిన తలను విసురుగా ఒక్కసారి "మేనేజరు" అన్న యింగ్లీషుబోర్డు వంకకు తిప్పి—" ఇంతేగా నువ్వు చెయ్యగల్గింది. కాని. అంతమాత్రానికి నే నేమీ నాశనం కాను. ఈ రోజునుంచి నీ ఆఫీసుకు, నీరె మింగ్టన్ మిషన్కి నీళ్లు ధార వదులుకొంటున్నా" అని దీనంగా సమాధాన మిస్తూ ఆఫీసుమెట్లు దిగి బజార్లోకి పడ్డాడు.

రణగొణధ్వనుల మధ్య మధుకి మతిపోతున్నట్లు అనిపించింది. గానుగెద్దులాగా కాళ్లీడ్చుకొంటూ సరాసరి యింటికొచ్చి చేరాడు — అయిదునిముషాలనంతరం గదిలోకి వెళ్లి పడుకొన్నాడు. "ప్రపంచంలో ప్రతి వస్తువు తన్ను చూసి హేళన చేస్తున్నట్టనిపిస్తుంది! ఎందు కనిపించదు మరి! ఎవరైనా నా 'అనేవా ళ్లుంటేగా! తనకు కల్గుతూంటే కష్టాలలోగల దుఃఖాన్నీ, సుఖాలలోగల ఆనందాన్నీ తనకున్న వొక్క హృదయమే భరించాలి. తను ఏకాకి.

జరిగిపోయిన మధురక్షణాలు అనేకం స్మృతిలో మెదిలినయి—

చనిపోయిన తల్లి వెతికి వెతికి ఒకమ్మాయిని, తెచ్చి పెళ్లి చేసుకోమని కోరింది. ఆ కోరికను చెల్లించవలసిన బాధ్యత తనకుంది. ఆమె సంతోషమేగా తన సంతోషం! అమ్మ మాటకు ఎదురు చెప్పకుండా అంగీకరించాడు. శుభముహూర్తం నిశ్చయించకముందే మాయదారి కలరాకు అమ్మ బలి అయిపోయింది. తరువాత పిల్లవాళ్లు తన కివ్వడానికి తిరస్కరించారు. ఒకందుకు తనకిది మంచిదనే భావించాడు మధు. రోజులు నానాటికి గడుస్తున్నకొద్దీ యీ లోకానికి తనెంత పనికిరాని వెధవైపోయాడో తెలిసివచ్చింది.

ఉద్యోగం తన అప్రయోజకత్వంతో వూడిపోవడం, బ్రతకడం అంటే బరువుని భుజాలమీదకు ఎత్తుకుని బ్రతికినంతకాలం మోయడం, అతన్ని అయోమయం చేసినయి. ఉద్యోగం దొరికిన క్రొత్తలో యావజ్జీవితం తల్లి పాదాలకు అంకితం చేదామనుకొన్నాడు. కాని మధుపట్ల విధి దురదృష్టాన్ని వ్రాసిపెట్టిపోయాడు. దాని ప్రభావంవల్లనే మధు జీవితంలో బొమ్మకెదురుకు మొక్కలు మొలిచినయి. నెలరోజులూ కష్టపడిన దంతా ఒకటవ తారీఖున ఫలించేది. ఆ సాయంత్రానికే, హోటల్ మేనేజరు, చాకలివాడూ, యింటి అద్దెవాడూ గుంజుకొనేవారు ఆ కాస్త ఫలితాన్ని. తరువాత చేతులు ఖాళీ అయి దల్లబడిపోయేవి.

జీవితంలో అసలు సంతోషమూ, ఆనందమూ, యెప్పుడూ — యెన్నడూ వుండవు. వాస్తవంగా ప్రతిదీ నాదనుకునే యీ లోకంలో మోయలేని భారాన్ని మోస్తున్నప్పటికీ, అది క్రమేపీ చప్పబడుతూ వుంటుంది. తనవంటి మానవులికన్నా పక్షులూ - జంతువులూ చాలావరకు నయమే ననిపిస్తుంది. ఒకరికన్నా మరొకరు బాగా బ్రతుకుతున్నా రనుకొంటాం. ఎవర్ని ఉద్ధరించడానికి?

ఇలా వుద్యోగం పోయిన రెణ్ణెల్లకు మధులో వివిధ రకాల భావాలు చెలరేగుతూ వస్తున్నాయి. వీటికి యెక్కువగా దోహద క్రియలు జరిపింది అతన్ని వెంటాడుతున్న మలేరియా జ్వరం. దానిమూలంగా మధు మొగం పాలిపోయి, కళా కహీనంగా తయారైంది. తినాలనుకున్నంత దొరకదు. తింటే హరాయించుకొనే శక్తి లేదు. ఉచితంగా మందు లిచ్చి పోయే ప్రాణాన్ని నిలిపే డాక్టర్లు తన కెవ్వరూ లేరు. ఉన్నా వాళ్ల దగ్గరకు వెళ్లడానికి సాధ్యం కాదు. రోజురోజుకి తనలో 'చావు' అనే అభిప్రాయం బలిసిపోతూ వస్తోంది. యెప్పుడది హఠాత్తుగా వచ్చి తన్ను ఆలింగనం చేసుకొంటుందో మధుకి పాలుపోవడం లేదు. తనకుతానై చావడం సుఖంగా కనిపించదు! చచ్చిపోవడానికి యీలోకంలో చాలా మార్గాలున్నాయి. రైల్లూ, కార్లూ, ఎలక్ట్రిక్ తీగలూ — ఉరితాళ్లూ వగైరా. కాని అవి అనుకున్నంత తేలిక పనులు కావు. మను చావులోకూడా సుఖం కావాలని కోరుకున్నాడు. ఇది యెలా సాధ్యం? యెప్పటికైనా అంకిత మివ్వక తప్పదు. చివరకు కోరేదే అది తను. అందుకని సుఖముగా చావాలని కోరుకోవడంలో మధుకి కనిపించిన తప్పేమీ లేదు. ఒక చోట వుండి, మరొక చోట వుండే హాయిని, సౌందర్యాన్ని, కోరుకోవటం మానవుని సహజ లక్షణాల్లో ఒకటి. దీనికి యెడతెగని

ఆలోచనలు పుట్టుకొస్తూ వుంటయి, తరిచి, తరిచి ఆలోచిస్తాం. అలాగే ఆలోచించాడు మధు. చివరకు చావంటే యిష్టము పేరి ఒక్కొక్కసారి పన్నగిల్లిపోయింది. అందుకని యెక్కువగా ఆ ఆలోచనల్ని తివ్వుకోలేదు మధు. ఒక్కసారిగా వెలుపలికి వచ్చాడు గదిలోనుంచి.

లోకం అంతా కొటుకవంటి చీకట్లో మునిగిపోయి మూలుగుతోంది. గదికి గట్టిగా తాళం వేశాడు. సందుల్ని దాటి పెద్ద రోడ్డెక్కాడు — జనం రద్దీ అంత బాగా లేదు.

మెల్లగా తలవంచి నిర్భయంగా అడుగులో అడుగు వేసుకొంటూ నడుస్తున్నాడు. "చావాలి" అన్నమాట హృదయంలో తలెత్తి వింతగా నవ్వుతోంది. "ఎలా చావాలి"? మధుకి పరిష్కారం కావటం లేదు. "ఎలాగైనా సరే! చావు కోరుకుంది. మధు పిచ్చి కుక్కలాగా తలెత్తి యెదురుగా చూశాడు. ఒక చిన్న కారు వడిగా—వడివడిగా, త్రాచుపాములాగ వస్తోంది. దానినుండు లైట్లు తన కళ్ళలో సూదులు పొడిచినట్లు పొడుస్తున్నాయి.

గుండె రాయిగా యిదివరకే మారిపోయింది. వెనక్కి కట్టుకున్న చేతులు వూడిపోయి స్వస్థానంలోకి వచ్చి చేరాయి.

పిక్కల్లో వున్న సత్తువనంతా ఉపయోగించుకొని మధు, ఆవస్తున్న కారు ముందు చక్రాలక్రింద మెత్తగా పడుకుందామని, అడ్డంగా ఉరికాడు.

క్షణంకాలం వులిక్కిపడి లేచింది.

చిన్న కారు బ్రేకుపడి రోడ్డుప్రక్కగా పెట్టబడివుంది. దూరంగా వున్న కొంతమంది దగ్గరగా వచ్చిచేరారు. అప్పటికే ఆ చిన్న కారులోంచి దిగిన ఒక యువతి, యువకుడు మధు ప్రక్కగా నిలబడి కంగారుగా వున్నారు. యేమిటో చూస్తున్నారు.

"అలా చూస్తే యేం లాభం...ఆస్పత్రికి పట్టుకెళ్ళక" అన్నాడొక పెద్ద మనిషి యింతలో.

"నెంబరు నోట్ చేసుకోక వదిలిపెడతావేరా!" అంటున్నాడొక యువకుడు ప్రక్క వాడితో.

"కళ్ళు పోయినయ్యా! నాయనా! చూసి తోల్లేవు" అన్నదొక ముసలి శవ్వలాంటి అవ్వ.

"యెందుకు నాయనా! అలా అనుకొంటారు... డ్రైవరు తప్పేముంది ... ఇంకా నయం జాగ్రత్తగా ఆపగల్గాడు"...అందా యువతి.

యువకుడు మధువంక చూస్తూ—ఒక నిట్టూర్పు విడిచాడు.

"యెలా వున్నాడు?" అందా యువతి, యువకుని వైపు చూస్తూ.

"ఫర్వాలేదు...కొద్దిగా గాయాలు తగిలినయి" అన్నాడా యువకుడు.

"ఇంటికి తీసికెళ్ళిరే"—

"అలాగే..."అంటూ యువకుడు ముందుకొచ్చాడు—యువతి అతని దగ్గరగా వస్తూ—

"డాక్టర్ ... తప్పకుండా బ్రతుకుతాడా!" అంది జాలిగా—

"నువ్వేం అదుర్దాపడకు! నేనున్నానుగా!" అంటూ ఆమెను ఓదార్చాడు.

ప్రక్కనవున్నవాళ్ళ సహాయంతో మధుని కార్లో కెక్కించుకొని యింటికి తీసుకొచ్చింది ఆయువతి.

2

డాక్టర్ రఘు మర్నాడుదయమే వచ్చి, గుడ్డలు మార్పించి, కట్లు గట్టాడు.

క్రమంగా అతనిమొగంలో స్పృహాఛాయలు కనిపిస్తున్నాయి. బాధకు ఒళ్ళంతా కదిలిపోతోంది. మూలుగుతూ — ముక్కుతూ — కళ్ళు తెరుస్తూ, మూస్తూ ఉంటున్నాడు.

సరోజని మధు ప్రక్కనే కూర్చొని, అతన్ని అవలోకిస్తూ ఉంది—

రఘు చేతులు కడుక్కొని, తుడుచుకుంటూండగా—

"ఇంజక్షన్ ఇచ్చారా! ఈపూట స్పృహ వస్తుందా!" అన్నది సరోజని.

రఘు ఆమె కళ్ళల్లోకి చూస్తూ—

మరేం భయంలేదు సరోజనీ, నేనున్నానుగా! ప్రమాద మేమీ లేదు. మళ్లీ రేపొస్తాను. అంతగా కావాలంటే నర్సునిసహాయంపంపమంటావా!" అన్నాడు.

"అంతగా మరేం అవసరంలేదు. నేనిక్కడే వుంటాగా—" అంది సరోజని.

రఘుకి జాలివేసింది—

"క్రిందటి రాత్రి కూడా నువ్వు నిద్రపోకుండా మేల్కొన్నావ్. ఈ పూటకూడా అలావుంటే నీ ఆరోగ్యం యేమౌతుందో తెలుసా!" అన్నాడు.

"ఫర్వాలేదులే రఘూ! ఒక ప్రాణికోసం ఈ మాత్రం ఉండలేకపోతే యెలా!" రఘు దీర్ఘంగా ఆలోచించాడు. ఏం చెప్పలేకపోయాడు - చివరకు లేచి వెళుతూ-"నీయిష్టం రోగి లేచినప్పుడెల్లాయేం కావాలంటే అది, అంటే పళ్ళు, రొట్టె, పాలు యిస్తూండు — చెప్పాగా మందు యెప్పుడెప్పుడివ్వాలో. మరి యిక వెళ్ళనా!" అంటూ సరోజనిని తృప్తిగా చూసి మందుల సంచితో రఘు మెట్లుదిగి వెళ్ళిపోయాడు.

మధుకి, రఘు వెళ్ళిన గంటకు తెలివి వచ్చింది. అక్కడక్కడా తగిలిన దెబ్బలవల్ల బాధ తెలుస్తూనే ఉంది. అదే చావాలనుకోవడం అనుకొన్నాడు మధు. 'చావు', మందు అలా ప్రారంభమవుతుందనుకొన్నాడు.

పూర్తిగా చావకముందే ఒక్కసారి ఆ చావెలా వుంటుందో బాగా కళ్ళు తెరచివుండి చూద్దామనుకొన్నాడు. కాని భయంకాని భయమేదో వీపుమీద తట్టుతోంది.

"ఇంత బాధపడే ముందుగా, ప్రాణం యెందుకు ఎగిరి పోకుండా వుందికి?"—మధుకి యీ సందేహం తట్టింది. ప్రాణం పోవడం ఒకసారి, బాధను అనుభవించడం మరొకసారి అయితట్లయితే తనీ విధంగా చావుని కోరుకోనేవాడు గాదేమో! అనుకొన్నాడు మధు. అసలు మధు కిప్పుడు బ్రతికటంకంటే కూడా చావడమే కష్టమనిపించింది.

స్పృహవచ్చి, తనెక్కడ వున్నాడో తెలియని అధోగతిలో వున్న ఆత్మను యేవో శక్తులు ఈ చావుకి పురిగొల్పాయి. భరించలేని యమబాధ దానికితోడు అతి పనిగా కళ్ళుతెరచి అటూ-యిటూ పొర్లిగిల్లకుండా బల్లపరుపుగా పడుకొని వుండటం చావుకన్నా కష్టమనిపించింది మధుకి.

ఇంతలో ఎదురుగుండా వున్న గడియారం రెండు గంటలు కొట్టింది.

మధుకి యీ లోకంలో పడ్డట్టనిపించింది. కట్లు కట్టబడిన చేతి వ్రేళ్లతో కళ్ళు నులుముకొన్నాడు. రకరకాల వస్తువులతో అలంకరించబడిన పెద్ద గది రివ్వున తిరిగే 'ఉషా' పంకాలూ — గోడకు పెద్దపెద్ద ఫోటోలు—రెండు నిలువుటద్దాలు—ఒక పుస్తకాల బీరువా—ఒక డ్రాయరు—దాని చుట్టూ రెండూ—మూడు కుర్చీలూ—దాని ప్రక్కగా ఒక రేడియో సెట్టు—ఇవన్నీ మధుకి స్వర్గాన్ని గుర్తు చేసాయి. ఇలాగే వుంటుందని మధుకి గుర్తు కూడా. ఇంతలో కాలు జారి గోడకు తగిలి, నరక బాధను జ్ఞప్తికి తీసుకొచ్చింది.

మధు మామూలు మనిషి అయినాడు—ఈ స్వప్నంలో స్వర్గాన్ని చూసి కలవరించిన తరువాత నుల్లో బాధ మధుని పీడించడం మొదలెట్టింది. సన్నగా మూల్గక తప్పడంలేదు—కళ్ళు మూసే మధు తనకితాను తిట్టుకొంటూండగానే—సరోజని చల్లనిచేయి, అతని బుగ్గల్ని స్పృశిస్తూ నుదుట మీదకు వెళ్లింది—.

చనిపోయిన తల్లి గుర్తుకొచ్చింది—

మధు బరువుగా కళ్ళు తెరిచాడు.

సరోజని అమృతాన్ని కురిపిస్తూ తన వైపే చూస్తోంది. దేవకన్య కన్నా విపరీతమైన సౌందర్యంతోనూ, అమ్మ తరువాత అమ్మకన్నా యెక్కువగా చూసుకొనే వ్యక్తిగానూ, సరోజని మధుకి కనిపించింది.

ఒక్క క్షణం కన్నా యెక్కువసేపు సరోజనిని చూడలేకపోయాడు.

"బాధపడుతోందా!" అంది కోమలంగా సరోజని.

"ఊఁ" అంటూ మూల్గాడు బాధనంతా వ్యక్తం చేస్తూ. సరోజనిచేయి ఫాలభాగం మీదనుంచి జారిపోతూండగా—మధుకి అందిన హాయి యేదో హఠాత్తుగా పోతోందనిపించింది." ఇంకా కాసేపు అలాగే వుంచమని" ప్రార్థిద్దామనుకొన్నాడు మధు. కాని యెట్లా అంటాడు. ఆమె అతని మొగం మీదకు తన మొగాన్ని దగ్గరగా వుంచుతూ—

"కాస్త కాఫీ యివ్వనా!" అంది—

మధు మాతృహృదయంలోకి చొచ్చుకొని పోయినట్లుగా భావించాడు.

ఆకలి జ్ఞాపకానికి వచ్చింది. "క్రిందటి రోజున ఉపవాసం—యీనాడు......!"

"అబ్బా!" అన్నాడు మధు.

ఆమె లేచి విచారంగా అతన్ని చూసింది. అతను తన బాధను, వెతుకు వేసుకొంటున్నాడేమో నని సంశయపడ్డది... కాని అలాగే సరోజని యెక్కువ సేపు నిలొవ్వలేదు.

ఆమె గాజుల చప్పుడు యెప్పుడైతే అక్కడినుంచి మటుమాయమైందో—మధుకి పూర్వపు ఆలోచనలు కదిలినయి.

"తాను చదువుకొంటున్న రోజుల్లోనూ—ఉద్యోగం చేస్తున్న రోజుల్లోనూ, ఎంతోమంది అందమైన ఆడ వాళ్ళను చూడగలిగాడు. వాళ్ళందరి అందం—ఆనందం, సరిగ్గా ప్రపంచంలో వినియోగించుకో బడిందా! యెన్ని విపరీత పరిణామాలకు దోహదం కాలేదూ!—తన విషయంలో మాత్రమే సఫలమైంది. చావుని కోరి బయలుదేరిన వాడు. స్వర్గ సౌఖ్యాల్ని అనుభవించే భాగ్యం లభ్యమవటమేమిటి! జేను పడిన కొరకే, దంపడంచేత కాదేమో! ఎన్నిసార్లు తన నిరాశను చంపుకొన్నాడు. హృదయంలో వుండే క్షోభను యెన్నిసార్లు అణచుకొన్నాడు! అయినా బ్రతికి సాధించగలిగేదేమిటి? చివరకు మళ్లీ కంపలోకి కూడా పోలేని అసమర్థత తనలో పుట్టుతుందేమో! యేలాగైనా బ్రతకాలని కోరకూడదు. ఈ మొండి ప్రాణికి సానుభూతి - జాలి - దయ - చూప కూడదు. ఈ సారికి యీ బాధను పెంచుకొన్నా నా. శాశ్వతంగా కావాలనుకొనే చావు సంప్రాప్తమవు తుంది. ఎవరితోనూ, తీవ్రంగానూ సంబంధం పెట్టుకోకూడదు. బ్రతకడానికి ఆశించే విషయాల వైపుకి మనస్సుని పోనివ్వకూడదు. చావుకి ముందు, తనమీద యెందుకీ సానుభూతి యీ అందగత్తెకు? అసలీమె యెవరు? తన 'ప్రాణానికి యెందుకిలా సేవలు చేస్తోంది. తాను చావాలనుకొంటే, ఈమె అవి యేవో పనులు చేస్తోంది—చివరకు సుఖంగా చావ నీయదు—విశ్వసీదు—అయినా, నాతో యీమెకేం పని. ఇలా నాదగ్గర కెందుకొస్తోంది?—తనకేంపని... సరోజనిదగ్గరగా వచ్చి కూర్చుంటూ.

"కాఫీ కలిపి తెచ్చాను. త్రాగుతారా!" అంటూ బుజ్జగిస్తూ అడిగింది.

"అక్కర్లేదన్నట్టు తలూపాడు.

"ఫర్వాలేదు త్రాగండి. లేకపోతే శోషొస్తుంది!" అంది. నుదురు తుడుచుతూ—

మూల్గుతూ "వాకొద్దు" అన్నట్టు తలూపాడు. మన స్సులో యేవో భావాలు నిద్రకొస్తున్నయి. "తాను చూపే సానుభూతికి, యితనేమీ బాధ్యుడు కానట్టుగా ఉంటాడేమిటి!" అని ఆశ్చర్యపడుతుందేమో నని మధు ఈనాటి నాగరికతా లోకాన్ని తిడితే చూశాడు. ఆమె అల్లాగే తన కళ్లల్లోకి, కళ్లు పెట్టి చూస్తోంది. ఏవో భావాలు రంగరించి, యేవో మను

తను గుర్తుచేస్తూ, తన బాధకు ఉపశమనం కలిగించే సానుభూతిని, సంకేతాన్ని తన చూపులద్వారా అంద చేస్తోంది. మధు ఆచూపుల్లో గల అంతరార్థనివహాన్ని గ్రహించుకోలేక, కంటనీరెట్టుకొన్నాడు.

సరోజనికి హృదయం ద్రవించింది. మృదువుగా అతని తలనిమురుతూ — "పూరికే బాధపడకు. అన్నీ తగ్గి పోతుంది. కాస్త కాఫీ త్రాగండి" అని బ్రతిమిలాడి నట్టు మాట్లాడింది.

"అబ్బ! నన్ను యిట్లా ఉండనీయండి. ఊరికే దంప బోకండి. నన్ను యేలాగోలాగ యేమ్కోనీయండి "మీరు యిక్కడ్నుంచి అవతలికి వెళ్ళిపోండి! యీగల్లాగా పీక్కు తినకండి! నా యెముకలు కొర క్కండి! ఎట్లాగోట్లా ఛస్తాగా" అంటూ మధు రొప్పుతూ — నుదురుమీద చెయ్యి పెట్టుకొని, గుండెను యెగురవేస్తున్నాడు

సరోజనికి మతిచలించినట్లయింది—అర్థంకాని భయ మేదో ఆమెను వరించింది. మందుసీసాలోని మందు నిజమైన మందేనా! అంతా అయోమయంగా తోచింది. రోగికి మతి చలించలేదుగదా! ఏమో! సరోజనికి అనుమానం వేసింది. కాసేపు అలాగే పల్క రిస్తాననే ఆశతో నిలబడే ఉండగలిగింది. మధు యేం మాట్లాడ్డంలేదు. సరోజని అతన్ని విసిగించకూడదను కొంది. చేతిలో కప్పుని అలాగే ప్రక్క బల్లమీద వుంచుతూ - వెనక్కి తిరిగింది. సరోజని వెళ్ళిపోయిన అరగంటలోపే మధు కళ్లు తెరచిచూశాడు. ఆమె లేదు. టేబిల్ మీద కాఫీకప్పువుంది. మంచి వాసన కూడా వేస్తోంది. త్రాగాలని జిహ్వకోరింది. మధుకి చావాలనివుంది. త్రాగితే చావు వాయిదాపడుతుంది. ఎందుకు వాయిదా పడేసుకోవాలి. చచ్చిపోవాలని నిశ్చయించుకొన్నవాడు, బ్రతికించే వస్తువుల్ని అస రాగా కోరకూడదనిపించింది ఎదురుగా వుంటే యీ కోరిక బలిసిపోతుందనుకొని మధు ఆ కప్పుని బల్లమీద నుంచి తోసిపారవేశాడు.

గది వెలుపల గోడప్రక్కగా నిలబడివున్న సరోజనికి యీ శబ్దం వినిపించింది. నిశ్చేష్టురాలైపోయింది. స్పృహ తెలిసివుండీ యిలా ప్రవర్తిస్తున్నాడని సరోజని గ్రహించింది. ఎందుకింతకోపం? ఆమె కర్థంకాలేదు. తెలుసుకొంటానికి అవకాశం కల్గటం కష్టం యిప్పుడు! నెమ్మదిగా మధు దగ్గరకొచ్చి నిలుచుంది. అతను కోపంగా పగిలిన పింగాణీ పెంకులవంక చూస్తు

న్నాడు. సరోజని మాట్లాడించాలని ప్రయత్నించి—,
"మందివ్వమంటారా! వేళయిందికూడా!" అంది.
మొగం చిట్లించి, పరీక్షగా చూశాడు సరోజనివంక.
తనతో చదువుకొన్న వాళ్ళలో ఒకమ్మాయి యిలాగే వుండేది అచ్చంగా.
ఆ అమ్మాయేనా యీ అమ్మాయి—
ఏమో!
అంతగా యీ ఆలోచననుసరించి జ్ఞానపడి తల్చుకోలేదు మధు. ఏదైనా—ఒకప్పుడు పరిచయముంటే దాన్ని జ్ఞాపకం తెచ్చుకోటంకూడా యీ సందర్భంలో అనవసరమనిపించింది.
మధు పరీక్షగా చూసి, తలతిప్పుకోవటంలో, సరోజని అతని భావాన్ని కించిత్ గ్రహించినదానిలాగా— కుర్చీలో కూర్చొని—
"గుర్తుకొచ్చానా! లేదా!" అంది.
మధు మూగవాడిలాగా వూరుకొన్నాడు. శాంతంగా కళ్ళు మూసుకొన్నాడు.
మధు యీసారికూడా యేం జవాబివ్వకుండా వూరికే వున్నాడు.
ఆమె సాహసించి మందు గ్లాసులో పోసింది. అతను ఆమె భుజాన్ని ఆసరాగా చేసుకొని లేచాడు. పెదవులు విప్పి తాగుదామనుకొన్నాడు. కాని "చచ్చేవాడికి మందులేమిటి" అనిపించింది. తన దౌర్భాగ్యానికి తానే నవ్వుకొన్నాడు.
అంతలోనే ఆ మందుమీద కచ్చి పుట్టుకొచ్చింది. ఆమె చేతిలోంచి మందుగ్లాసు లాక్కొని బలవంతంగా గోడకు విసిరికొట్టాడు.
ఆమె విశాలనేత్రాలు ఆశ్చర్యపడ్డాయి.
అతని వికృతాకారం సరోజనికి భయాన్ని కలిగించింది.
కానేపటికి తెప్పరిల్లి—
"ఏమండీ!" అంది మెల్లగా—
ఏమూలనో దాగివున్న నిరర్థకమైన దుఃఖం అతని గొంతుకలోంచి బయటికి కొత్త కొత్త రాసాగింది.
అతని మనస్తత్వాన్ని ఆమె గ్రహించాలనుకొని చాలా ప్రయత్నించింది. చివరకు యేం తోచలేదు. యెక్కువసేపు అలా కూర్చోవాలనిపించలేదు. మెల్లిగా లేచి గది యివతలికి వచ్చేసి కూర్చొని ప్రకృతిలోకి చూడటం మొదలెట్టింది — మధ్యమధ్య మూల్గులు— గొణుగుడు మాటలు ఆమె నిశ్చలాలోచనల్ని భంగపరుస్తున్నాయి.
అప్పటికి నాలుగు గంటలు దాటింది. మధు మూల్గటం లేదు.
సరోజని దగ్గరవేసిన తలుపుల్ని కొద్దిగా తెరచి చూసింది
నిద్రపోతున్నట్లుగా వున్నాడు—
ఆమెకు కూడా శ్రమ యేదో కాసేపు నిద్రపొమ్మని సెలవిచ్చింది—
అలాగే యిద్దరూ ఆ సాయంత్రం పూట చిన్నకునుకు తీసారు

3

చీకటి పడింది.
మధు నిద్రపోతూనే వున్నాడు.
సరోజని కళ్ళు నలుముకొని, లేచి కూర్చుంది.
జరిగిన సంఘటనంతా గుర్తుకు రాసాగింది.
సరోజనికి మధుపట్ల యెలా సానుభూతిని, జాలినీ చూపించాలో తెలియలేదు.
ఒక్కసారి మధునిచూసి నిర్వేదించింది.
ఇంతలో బూట్లచప్పుడు ఆమెని కదిలించాయి.
రఘువచ్చాడు.
సరోజని లేచి నిలబడింది.
"ఎలా వున్నాడు ?" అని అడిగాడు రఘు.
సరోజని రఘుని యివతలికి పిల్చి, మధు చేసిన తతంగమంతా పూసగుచ్చినట్లు చెప్పింది. అతనుపిచ్చిగా నవ్వాడు
సరోజనికి ఆ నవ్వు వింతగా తోచింది.
"నేచెప్తే విన్నావ్! నీలాంటివాళ్లకు రోగులపట్ల ఎలా వుండాలో యేం తెలుస్తుంది. ఈ శ్రమ నీవు పడలేవనే నిన్నని పంపుతానంది విన్నావ్ కావు. రోగుల మనస్తత్వాన్ని అర్థం చేసుకోవటమంటే, కూరగాయలు తరగట మనుకొన్నావా!
"అతను చివరకు మందూ—తాగలేదు కాఫీ కూడా రుచి చూడలేదు—విసిరికొట్టుకొని పారవేశాడు"— అంది నిర్జీవంగా సరోజని.
"అదంతా నే చూసుకొంటాగాని, నువ్వేం బెంగ పెట్టుకోకు. అసలిదంతా ఒక విద్య ఇంకా నువ్విది చదువుకోవాలి." అంటూ రఘు మధువంక చూసాడు. అతను యీ సందర్భంలో మేల్కొనటానికి కారణం వాళ్ళిద్దరి మాటల సందడే.

మేల్కొని మూలుగుతున్నాడు. మధ్యమధ్య ఊపిరి సలపకుండా దొక్కిళ్లు వొస్తున్నాయి.

రఘు మధు దగ్గరకు చేరి అతని మొగాన్ని తనవైపుకు త్రిప్పుకొన్నాడు-మందు యివ్వబోతున్నాడు మధుకి ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించింది — ముఖంలో ఆ ఛాయలు ద్విగుణీకృతమయినాయి.

“మళ్ళీ వచ్చారు. నా ప్రాణానికి యమభటుల్లాగా— సిగ్గులేదురా? వద్దంటే ఎందుకొస్తారు! చంపాలనుకొంటే ఒక్కసారి చంపరాదు! యెందుకిట్లా కొత్త కొత్తగా యేడిపిస్తూ, చంపుతారు!” అని మధు, రఘుని విదిల్చిపారేశాడు. రఘు ఒక క్షణం ఆలోచించాడు.

“జీవికింత శ్రమపడుతారు. త్వరగానే తగ్గిపోతుందిగా కాస్త మందు త్రాగండి! యేం గాబరాపడకండి!”—

“నాకు బ్రతకాలని ఆశలేదు. మీరు నన్ను అర్థంచేసుకోలేక పోతున్నారు. నాకు మీరేం ఉపకారం చేయక్కర్లేదు. చేయదల్చుకుంటే, త్వరగా చచ్చే ఉపాయం చెప్పండి — చావడానికి యే మందిచ్చినా హాయిగా తాగుతా!”

సరోజిని, రఘు గొంతుకలు ఆ మాటలు విన్న తరువాత మూగపోయినవి. నిరాశ పెరిగినా, జీవితానికి ఆశ నశించదు ఒక ప్రక్క ప్రాణంపోతూ వున్నా, బ్రతకాలనే ఆకాంక్ష అనుకున్నంత తేలిగ్గా మానిపోదు. “చావాలి — చావాలి” అనుకొన్నప్పటికీ, ఆ కొత్త క్షణం వచ్చేటప్పటికి బ్రతికి యేదో సాధించాలని బుద్ధి పుడుతుంది. అది జీవికి లక్షణం. కాని యితని ప్రవృత్తిలో చాలావరకు అసాధారణలు యెక్కువగా కనిపించడం లేదు. వికృతిమైన మనస్తత్వం దాని పరిణామంలో గల అంతరార్థం రఘుకి బోధపడటం లేదు.

రఘు తరువాత చాలాసేపు బ్రతిమిలాడాడు.

“పాపం చాలా కష్టాలు పడినట్టున్నారు. అందుకనే జీవితం అంటే విసుగుపుట్టింది. నిరాశను బలపర్చుకొన్నారు—” అన్నాడు రఘు మధువంక చూస్తూ.

“అవును. ఏం......తప్పా!” మధు గంభీరంగా అన్నాడు.

“ప్రస్తుతం మీ కటువంటిదేం వుండకూడదు...మీ ప్రాణానికి యేం ఫర్వాలేదు. తప్పకుండా యీ వ్యాధి నయమవుతుంది—మీ రిలా అనుకొంటూ వుంటుంటే యెలా నయమవుతుంది!”

“నా కసలు బ్రతకాలని లేదు. తెలుసునా!”—రఘు యేం మాట్లాడలేదు.

“నాకు తెలుసు. చావు అనుకున్నంత తేలిక కాదని”.- అందుకే దానికోసం మందివ్వమంటున్నా!”

ముందు పంటితో క్రింద పెదవి కరచుకుంటూ రఘు యేమిటో ఆలోచిస్తున్నాడు

సరోజిని విశాల నిరీహ నేత్రాలతో మధుని చూస్తోంది. రఘు సరోజిని వంక తర్వాత నెమ్మదిగా చూస్తూ “సరోజా! నాకేం తోచటంలేదు. ఇతని మతిభ్రమణం చూస్తుంటే, ముందు నాకు మతిపోయేటట్టు వుంది”— అన్నాడు.

సరోజిని అతన్ని గదినుంచి అవతలికి తీసికెళ్ళి కూర్చోపెట్టింది.

అతను ఒక సిగరెట్ తీసి కాలుస్తూ—ఆమె కళ్లల్లోకి చూశాడు.

సరోజిని మృదువుగా - అంది:

“అతనికి స్పృహవుంటే యిలా అంటున్నాడు. ఇంతే మొండిగావుంటే మీ రెలాగూ మందివ్వలేరు. అమృతం యిచ్చినా, హాలాహల మవుతుంది శారీరకంగా కుదర్చడం చాలాకష్టం. అందుకని మానసికంగా ముందు ప్రయత్నిస్తే యీ నిర్భాగ్యుడు యేమైనా లొంగవచ్చు..”

రఘు సావధానంగా విని—

“అయినా నీ కెందుకొచ్చిన బెడద. నువ్వు వొప్పుకొంటే యీ పూట తీసికెళ్లి ఆ జనరల్ ఆస్పత్రిలో పారేస్తే నీపీడా, నా పీడా పోతుందా” అన్నాడు విసుగ్గా. ఆమాట వినంగానే సరోజినికి కళ్ళల్లో నీళ్లు తిరిగినయి.

రఘుకి విస్మయం కలిగింది.

“సరోజా! యేమిటది?”

“ఏముంది, యింతా చేసి అతనికి ద్రోహం చెయ్యటం కన్న యేమైనా ఉందా!” ఎండుకుపోతున్న గొంతుక లోనుంచి వినబడే మాటల్లాగ వున్నయి అవి రఘుకి.

“అతను నా స్వంతంగా నిర్భాగ్యుడే. అతన్ని చూసినప్పుడే నాకు యింతజాలి ఎందుకుకల్గిందో తెలియదు. పైగా నాతో చదువుకున్న వాడు. చాలా బీదవాడు కూడా. అతని జీవితం యెటువంటిదో నాకు బాగా తెలుసు. వారాలు చేసుకొని కొన్నాళ్లు చదివాడు. జీతాలు కట్టుకోలేని స్థితిలో నేనే చాలా సార్లు సాయ పడ్డాను. జీవితంలో మనం యెవ్వరమూ యెరుగని

కష్టాల్ని నష్టాల్ని చవిచూచాడు. సరిగ్గా యీ వాడు మన కారు క్రింద పడే ప్రాణాలు తీసుకొంటానికి ప్రయత్నించాడు. యేదేమైనా, నా యింట్లో, నా కళ్ళముందు నిష్కారణంగా అతని ప్రాణాలు పోవటం యిష్టంలేదు. ఎంత ఖర్చయినా, భరాయిస్తాను అతని ప్రాణం నిలబెడతాను. యెలాగైనా అతను బ్రతికే ఉపాయం చూడండీ!" అంటూ సరోజిని తన బాధను—ఆతుర్దానూ— మమకారాన్ని - స్నేహాన్ని వ్యక్తపరిచింది. రఘు ఆమె ఉద్దేశ్యం తెలుసుకొని ఆశ్చర్యపడ్డాడు. సరోజను ప్రేమిస్తూ, పెళ్లి చేసుకోవాలని ప్రయత్నిస్తున్నాడు రఘు. ఈ ప్రయత్నం యిప్పటికి సంవత్సరంబట్టీ ఉత్సాహంగా జరుగుతోంది. ఆమె అంగీకారం కోసం తాను పడేపాట్లు యింతా అంతా గాదు. ఎలాగైనా సరోజను సంతోషపెట్టి, తన అనురాగాన్ని ఆమె హృదయంలో పాతుకొని పోయేటట్లు చేయాలని భగీరథప్రయత్నాలు జరుపుతున్నాడు.

ఇప్పుడు యీ రోగి విషయంలో అతను తగినంత శ్రద్ధ చూపాలనుకొన్నాడు, సరోజినికోసం. యీ సరోజనే తనకు దక్కక పోయినట్లయితే యీ రోగి - అంతరి రోగుల్లాంటివాళ్ళే - కొత్తదేమీ యీ అతనిలో రఘుకి కన్పించలేదు. సరోజినికి గల శ్రద్ధ, పట్టుదల రఘుని ఉన్మత్తిపరచినయి.

రఘు చాలాసేపు సరోజిని చెప్పిన విషయాలను గురించి తలపోశాడు - ఆలోచించాడు.

తర్వాత మెల్లిగా అన్నాడు.

"సరే... నువ్వింతగా కోరుతుంటే నే కాదనలేను. నాకు మాత్రం మానవులంటేదయ — జాలీ—లేకపోలేదు. అందులో యితను చిన్నవాడు — తెలివిగలవాడు—చదువుకొన్నాడు. అన్నిటికన్నా ముఖ్యమైంది నీకిష్టమైనవాడు. అందుకని నా శాయశక్తులా ప్రయత్నించి యితన్ని బ్రతికిస్తా. దానికి ఒక్కటే ఉపాయముంది — అయితే అది చాలా కష్టమైంది" రఘు సరోజిని వంక చూశాడు యీమాటని.

"అయితే అయింది. ఏమిటది?" అంది తేలిగ్గా.

"అతనికున్న 'నిరాశ' 'విసుగు' 'నా' అనేవాళ్లులేక పోవటం యింతగా పెరిగినయి. అతని కిప్పుడు 'నా' అనేవాళ్లు కావాలి. మనస్సులో మనసై మెలగాలి, అతనికిగల అభిరుచుల్ని గ్రహించగలగాలి. సరిగ్గా అలా నటించాలి—మరి నువ్వు యివన్నీ చేయగలవా!" అన్నాడు రఘు—

సరోజినికి "యేం చెయ్యాలో తోచలా"—

"ప్రేమిస్తున్నట్లుగా నటించు — లాలిస్తున్నట్లుగా మాట్లాడు — అతన్ని నీ ప్రియుడిగా భావించు— ఆభావాన్ని అతను గ్రహించుకోగల్గాలి — నువ్వు ఆత్మబంధువుగా అతనికి కనబడాలి — ఎంతో ఓర్పు చూపాలి—అతనేమన్నా నువ్వు పడాలి — చాలా ప్రసన్నవదనంతో అతనికి కనబడుతూండాలి—నీ మీదే అతని జీవితాశయాన్ని వుంచుకొనేటట్లుగా ప్రవర్తించాలి—లేనిపోని ఆశలు అతనికి చూపెట్టు. స్త్రీకి లొంగని పురుషులెవరు చెప్పు! అందులో నీలాంటి అందకత్తెకు సాధ్యంకాని పనేముంది? ఇది తేలిగ్గా చేయగల్గితే అతను బాగుపడతాడు. మానసికంగా యింతకన్నా చేయగల్గిందేం లేదు"—అన్నాడు రఘు. సరోజకు యివన్నీ త్వరగా అర్థం కాలేదు. చాలా సేపటివరకు ఆలోచనలు విడిపోలేదు. చివరకు ఎలాగో ఒక నిట్టూర్పు విడిచి—" జీవితంలో నాటకమాడాలన్న మాట"—అంది.

"అవునుమరి. కాకపోతే యితను నువ్వనుకొన్న వాడు కాకుండా పోతాడు తెలుసా!" అన్నాడురఘు.

"ఇది సాధ్యమవుతుందా!"—అంది సరోజిని సందేహంగా—

"ఏదికాదు సరోజా! నిత్యమూ మనజీవితంలో మనకు తెలియకుండా యీవిధంగా జరిగిపోవటంలా. అనుకొంటే యీ తేడా కనిపిస్తుంది. యిష్టంలేక తిట్టుకున్నప్పటికీ—ఆ వ్యక్తి కనపడితే — అనుకొన్నదంతా గుండెలో దాచుకొని, పైకి మామూలుగా మాట్లాడుకోవటం లేదూ! జీవితమంటే నానిర్వచనం ఒక్కటే! 'నటన' అని"—

"నటన"—సరోజకు తనజీవితం జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఏదో క్రొత్తవిషయం. నేర్చుకోవాలి కలలోమాదిరీ, తలకిందీ ఈ విషయం.

రఘు మాటల్ని బాగా అర్థం చేసుకొంది. దొంగనటన, మనుపట్ల చేయడానికి నిశ్చయురాలైంది. తను చేస్తున్నది తప్పయినా, మనుపట్ల చేయకతప్పదు. అతను ఆరోగ్యవంతుడు కావాలి. లేకపోతే తన ఆత్మకు శాంతిలేదు. పెద్దవాళ్ళకన్నా చిన్నవాళ్లు యీ విషయాల్లో చాలా తేలిగ్గా చేసివేస్తారు. ఎందుకంటే వాళ్లకిన్ని ఆలోచనలు వుండవు. అసలుకలగవు.

"ఏమంటావ్ ?" అన్నాడు రఘు గట్టిగా—

"చూస్తూ చూస్తూ చేయక తప్పుతుందా !" అంది.

"ఔను మరి. కాకపోతే యెలా అతను బాగుపడతాడు, నువ్వు చెయ్యబోయే పనికి నర్సుకూడా అక్కర్లేదు. నీ హృదయం అతనికి అర్పించే స్థితిలో వుండాలి. అతని అభిరుచులకి నువ్వే బాధ్యురాలివి. అతనిదృష్టిలో నువ్వు 'ప్రేయసి'వై - నీ దృష్టిలో అతను ప్రియుడై వుండగల్గితే, అతను నీవాడు. నీవు చెయ్యగల్గింది అక్షరాలా అవుతుంది. తరువాత పదంతా నే చూసుకొంటా మరి వెళ్ళిరానా !" అంటూ రఘూ వెళ్ళిపోయాడు.

అతను వెళ్లిన దిశవంక చూస్తూ - సరోజని చాలాసేపు యేదో ఆలోచించింది - అతను అన్న మాటల్లో సత్యం యేదో వుందని వూహించింది. తనకి పట్టివున్న బాధ తానే కారకురాలనుకొంది - ఒక్కసారి తలుపు తీసి మధువంక చూసి చిన్నగా నవ్వింది.

4

ప్రస్తుతం యేం చేయాలి ?

సరోజకు తట్టింది. చేస్తే యెలా చేయాలి.

అంతులో నటన. అనుకొన్నంత తేలిగ్గాదు తాను ఒకర్ని ప్రేమించాలి. ఇంతకు ముందెప్పుడూ యెవర్నీ ప్రేమించలేదు. తనని ప్రేమించాలనే చాలామంది కుర్రాళ్లు చదువుకొనే రోజుల్లో ప్రయత్నించి వ్యర్థులైనారు. ఎన్నోసార్లు ప్రణయగాథలు చదివిందే గాని, ప్రణయాన్ని యెవ్వరిపట్ల యింతవరకు ప్రదర్శించే యోగం పట్టలేదు. కాని యీనాడది అవసరమైంది. యెవరికోసమో గాదు తనకోసమే—సరోజకు కొంచెం ధైర్యం వచ్చింది.

రఘు విషయం సింహావలోకనం చేసుకొంది. అతను తనతో స్నేహాన్ని పెంచుకొని, చివరకు ప్రేమికునిలా మారిపోయి పెళ్లి చేసుకొందామనే వుద్దేశ్యంలో వున్నాడు. కాని తాను ప్రేమించలేదే అంతయినిగా- ప్రేయసిలాగా ప్రవర్తించటం అంటే దానికి సహజత్వం కొంతయినా వుండాలి.

సరోజని ఉద్దేశ్యం రఘుకి యేమాత్రం తెలియదు. చదువుకొన్న రోజుల్లో తనంటే కాలేజీ కుర్రాళ్లు పడే తహ తహను తల్చుకొంది. ఎందుకలా అవాలి గారా అనిపించింది. లోకం పోకడ ఆలోచించినకొద్దీ సరోజకు బాగా అర్థమవుతూ వచ్చింది.

ప్రేమించి వున్నట్లయితే, అంత బాధనిపించేది గాదు. ప్రత్యేకంగా ప్రేమించాలనుకొంటే అది సహజంగా జరగటం చాలా కష్టం.

"మధుకి- తనకి యేమిటీ సంబంధం- ఏమైనా చుట్టమా! బంధువా! కేవలం స్నేహితుడు. కాకపోతే తనతో చదువుకొన్న బీదవాడు— తెలివిగలవాడు. ఇంతగా శ్రమ అతనిపట్ల యెందుకు తీసుకోవాలి" ఊరుకుంటే బాగుంటుందేది కాదా! సరోజని గుండె యీమాట అనుకోగానే ద్రవించింది నీరులాగా !

ఇంతవరకు - జాలీ - సహాయం చేయకుండా, చూపకుండా వున్నటయితే అతనీపాటికి యెక్కడుండేవాడో! అతగాడే, అంతగా బతికి కేసు పెట్టించినట్లయితే వెయ్యి రూపాయలతో వాడిని సంతృప్తి పరచి, నా దారిన నేను వచ్చేదాన్ని. కాని అంత నీచురాల్నని యెలా అనిపించుకోను. మందూ, మాకు లేకుండా, మాని పోయే రోగానికి సరియైన ఔషధం తనే వుండగా, వేరొక ఆస్పత్రికి యెందుకు తీసికొని వెళ్లాలి.

మానవుకోసం తోటి మానవుడు ప్రాణాలు సైతం ధార పోస్తున్న యీనాటి నాగరికలోకంలో ఒక్క ప్రాణిని, తనతో చదువుకొన్న వాణ్ణి, సౌమ్యుణ్ణి, నిర్భాగ్యుణ్ణి, తనకున్న డబ్బుతో తనకు చేతనైన సహాయంలో అతన్ని బతికించలేకపోతే యెందుకనిపించింది సరోజకు. ఒక జీవికోసం తన జీవితం త్యాగం చేస్తాననటం తప్పా! ఇంత పేరు ప్రఖ్యాతులు గడించుకొన్న భారతదేశంలో ఒక్క అల్ప ప్రాణం నిష్కారణంగా ఆరిపోతూంటే, తనలాంటి శ్రీమంతుల బిడ్డ చూస్తూ వూరుకోవటం తగనిపని" అని నిశ్చయించుకొంది సరోజ.

కేవలం అతని ప్రాణాల్ని నిలబెట్టటం కోసం - అతని బ్రతుకు ఫలించటం కోసం ప్రపంచంలో తానుకూడా ఒక మనిషిననిపించుకోడానికోసం తానేంచేస్తే మాత్రం తప్పేముంది? తను చేయబోయే పని తనకు అన్నివిధాలా మంచిదనిపించింది. హృదయం ఉప్పొంగిపోయింది. కళ్లలో నవ్వు కాంతులేవో తిరుగాడుతున్నట్లుగా తోచాయి. ప్రతి అవయవంలోనూ ఉత్సాహం, ఆనందం ఉరకలువేస్తోంది. మధు ప్రాణంతో తనప్రాణానికి యేనాడో సంబంధం వున్నట్లుగా - దాన్ని యిప్పుడు బలపరచేటందుకేమో నన్నట్లు సరోజ అమితానందంతో మధు గదికి చేరుకుంది.

5

మధు నిర్జీవ శిలాప్రతిమలాగా వుండటం సరోజకు యేం తోచలేదు. పెదిమల చివరలనుండి, చొల్లు కారుతోంది. తలంతా చెరిగిపోయింది. అతను అనుభవించే బాధయొక్క స్వరూప మేమిటో కచ్చితంగా సరోజకు తెలియటంలేదు. ఎలా నటిస్తే సంతోషిస్తాడో— లేకపోతే బాధను పెంచినదాన్నౌతానేమో నని జంకింది. నిరాశలో మునిగిపోయిన ఆత్మను తేల్చి, సంతోషసాగరంలో అభిషేకం చేయించాలని సరోజకు మెల్లగా తట్టింది.

కాసేపు అలాగే అతనికెదురుగా నిలబడింది. అతనింకా కళ్లు తెరవలేదు. సరోజ మనసులో యేమో ఆలోచనలు ముసురుకొని వుక్కిరిబిక్కిరి చేస్తున్నాయి. ఎక్కువసేపు నిలబడలేక, పక్కగా వున్న కుర్చీని దగ్గరగా లాక్కొని మధుకు అందుబాటులో కూర్చుంది. ఏదో బరువు కనురెప్పల్ని లేవనీయకుండా అణచివేస్తోందా అనిపిస్తోంది - సరోజకు. వేడినీరు ఊరికే ధారాపాతంగా కనుచివరలనుండి కారుతోంది - సరోజకు నటించబోతున్న పాత్రకు యిదే మొదటి పని కాబోలను కుంది. అందుకే అతనిదగ్గరగా జరిగి, తన పమిటచెంగుతో కారుతున్న కన్నీళ్ళను సున్నితంగా తుడిచింది.

మధు ఉలిక్కిపడి కళ్ళు తెరిచాడు.

సరోజ రూపం స్పష్టంగా కనిపించలేదు.

మరింత ప్రయత్నంతో బాగా కనులు విప్పి చూశాడు. ఆ చూపుకి సరోజ కళ్లు చెమర్చినయి. ఇది నటనకాదు నిజంగా వాటంతటే కవే చెమర్చినయ్.

మధుకి, అంతనీరసంగా వున్నా సరోజను చూడగానే, ఆమె చర్యను అనుభవించంగానే ఒక్కసారిగా ఆశ్చర్యం కలిగింది.

అలాగే—దీనవదనంతో—బాధగా సరోజ కళ్లలోకి చూడసాగాడు.

సరోజ ఆచూపుకి కంపించింది—

మధు దృష్టిలో ఆమెను దేవతగా భావించి చూస్తున్నాడు.

తన కనుకొలకులవెంట దిగజారిన నీటి బిందువులను సరోజ తన సుని వ్రేళ్ళతో తుడుచుకొంది—

అవ్యక్తమైన మధుర భావనలో, అనిర్వచనీయమైన సుందరమూర్తిని అవలోకించినప్పుడు పల్కరించాలనే ఆశకలిగినట్లుగా భావించి—

"సరోజనీ..." అన్నాడు మధు.

సరోజని—అతని మొగంలోకి చూస్తూ, తియ్యగా "ఊఁ"—అంది.

ఆ సమాధానంతో మధుకి బ్రతకాలనిపించింది. "తన మీద దయ చూపించే హృదయాలు యింకా వున్నయ్యనుకున్నాడు. ఉండి కూడా చావుకు తాను పురోగమించటం తనకే చిన్నతనమనిపించింది. యిన్నాళ్లా యీ లోకం న్యాయం—నియమ—జాలీ—లేక గొడ్డుపోయిందనుకొన్నాడు. జీవితమంటే నిరాశాపూరితమైనదనే అనుకున్నాడు. ఈ సృష్టంతా మాయ అని, బ్రతుకంతా అశాశ్వతమని నమ్మాడు. కాని, యీ క్షణంలో, ప్రతీదీ శాశ్వతమనీ, ఆనందించ తగ్గది యింకా చాలా వుందని ఊహించాడు. చనిపోతున్నా ఆశ మానవుణ్ని వెంటాడుతుంది. నరకానికి పోవడం యిష్టంలేక స్వర్గాన్ని కోరుకుంటాడు. దానికోసం పుణ్యకార్యాలు చేయనం మొదలెడతాడు. ఆశే యీ విధంగా మానవుణ్ణి లోబరుచుకొంటుందని మధు భావించాడు" మళ్ళా నిరాశ అతన్ని బెదరించింది.

"అసలీసరోజని ఎవరు? చావాలని కోరుక్రింద పడ్డప్పుడు చంపకూడదు! తన హృదయంలోని దయను, సానుభూతిని రంగరించి తనకి యెందుకు పులుముతోంది? నా ప్రాణాల్ని నిలబెట్టి ఏం కీర్తి సంపాదించుకోదల్చింది! ఈ వేళ సరోజని తనకు మనస్ఫూర్తిగా సేవచేస్తోంది! ఎందుకని? ఆపదలో వున్నాననేగా! ఇది కాస్తా తప్పిం తరువాత సరోజని చేతులు తుడుచుకోకుండా వుంటుందా! మళ్లా తను రోడ్లవెంటా—దుమ్ములోనూ— పార్కుల్లోనూ— ఆకలి దప్పుల్లోనూ— ఆశల ఉరిత్రాళ్ళలోనూ— చిక్కి, బక్కపీనుగైపోక తప్పదుగా! యెందుకొచ్చిన ముచ్చటలు! యెందుకింతశ్రమ! నన్ను బాగుచేద్దామని యీమె ప్రయత్నించడమే గాని, వాస్తవంగా తన బ్రతుక్కి హాయి, స్వేచ్ఛ, సమకూరుతాయా! ఒకవేళ యీమె పుణ్యంవల్ల బ్రతికినా, సాధించే దేముంది?"

మధులో యింత ఆలోచన విభిన్నరూపాల్లో, వింత వింతచర్యగా సాగిపోతుంటే—సరోజని తనని పరీక్షగా చూస్తూ!—

"కాస్త మందు పుచ్చుకొంటారా!"—అంది.

సరోజని, తనను బ్రతిమలాడి, బుజ్జగిస్తున్నట్లుంది. ఇంతవరకు తనతల్లి పోయినతరువాత, యిలా వినటం యిదే మొదటిసారి తనకి.

మనిషి, మనిషిని ప్రేమిస్తాడు. హృదయంలోని భావాలన్నింటిని, యెదుటివ్యక్తికి పరిస్థితుల్నిబట్టి ధారపోస్తాడు. అభిమానం చూపుతాడు. ఆలింగనం చేసుకుంటాడు. తన కళ్ళను యెదుటివాని కళ్లతో కలుపుతాడు. తను నమ్ముతాడు. ఎదుటివాణ్ని నమ్మిస్తాడు. తనునవ్వుతాడు—నవ్విస్తాడు— అన్నీ మానవునిలోని భావాలే. అంతా మానవత్వంలోని మహాత్మ్యమే! ప్రకృతిలోని ప్రతి గొప్పవిషయమూ, ప్రతి చిన్నవిషయమూ, ప్రతి సన్నివేశంలోనూ, ప్రతిసమ్మేళనంలోనూ వ్యక్తీకరిస్తూనే వుంటాడు— బయటపెట్టుతూనే వుంటాడు. ఇది దాచినా దాగదు. ఇలా దాగని వలపుల్నే తనమీద వేసి రుద్దుతోందని మధు భావించాడు. ఈ భావనకు బాధ్యురాలు మధు దృష్టిలో 'సరోజనే' స్ఫుటంగా కనిపిస్తోంది. కను రెప్పలు అల్లల్లాడిస్తూ సరోజనివంక చూశాడు.

"ఏంకావాలి" అన్నట్లు సరోజని ఆతృతగా చూస్తోంది. పేరు పెట్టి పిలిచాడు మధు.

"ఊఁ!"—అంది సరోజని వంగుతూ—

"ఇదంతా యేమిటో నీకు తెలుసా!" వేదాంతిలాగా అన్నాడు మధు.

సరోజనికి నమ్మిన కాళ్లక్రింద భూమి క్రుంగిపోతున్నట్లనిపించింది.

"ఇదంతా వృథాశ్రమ— నా అప్రయోజకత్వం—నా నిరాశ—నా బాధ—నా కష్టాలు—నవ్వనుకున్నంత తేలిగ్గాపోవు — అవి నాకు సన్నిహితాలైనాయి. నువ్వెంతకష్టపడి పరిచర్యలు చేసినా అవి నన్ను విడిచి వెళ్లేవంతటి మనకోరాన్ని నావద్ద దాచుకుని బ్రతుకుతున్నాయి"—మధుమూల్గుతూ—ఆగి--ఆగి అన్నాడు.

సరోజనికి అతని మాటల్లో గల నిస్పృహ—మరిగిపోయిన విశ్వాలత - పట్టుదల - గాఢంగా వున్నట్లు కనిపించాయి. వాటిని గురించే తానూ దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తోంది. కాని అతనితో వాటిని చర్చించడానికి ఆమె పూనుకో దల్పలేదు.

ఏం చెపితే అదివిని పూరుకోవడమే ప్రస్తుతానికి మంచిదని ఊహించింది.

"నాకు బ్రతకాలని లేదు. చావుని కోరుకొంటున్నాను. యేదైనా నీకు ఉపకారం చేయాలనివుంటే- అది చావుని త్వరలో తెప్పించేదిగా వుండనియ్యండి. నా చావుకి అడ్డుతగలొద్దు"—

సరోజని ప్రక్క నేవున్న పెయిలి విసనకర్రతో విసురుతూ—ఆ మాటలు వింది.

అతని మీదవున్న దుప్పటి కుడిచేత్తో సర్దుతూ—

"మధూ! యేమిటీ యింత నిరాశ చెప్పు!" అంది తియ్యగా—

"నా కెవరున్నారు ?" — "యిదివరకు మా అమ్మ వుండేది!"

"ఇప్పుడు?"—అతను ప్రశ్నార్థకంగా చూసాడు.

"నే లేనూ! మధూ!"—

"నువ్వా!" అతను వికలిగా నవ్వాడు. ఆ నవ్వులో జీవంలేదు. ఎండిన తాటాకు నవ్వులావుంది.

"ఉద్యోగం - ఆరోగ్యం - అమ్మ—" అన్నీ పోయినయి. యింకా నాకేం మిగిలింది? నే నెవరికోసం మిగిలివున్నా!"—మధు కళ్లలో నీళ్లు తిరిగినయి.

సరోజ అతని నుదురు రాస్తూ—

"నాకోసం మధూ! నువ్వేం కంగారు పడకు! అంది.

అతనికి ఆమాటలు నమ్మకంగా కనిపించలేదు.

"నీ కోసమా!"—

"అవును...మరి..."

"ఎంత చిన్నపిల్లలాగా అంటున్నావ్! నీలో యింకా అమాయకత్వం పోలేదు. నిరాధారుడైన యీ నిర్భాగ్యునిమీదనా! నీకు తీరని దయ. అందుకని బ్రతికించదల్చావా!"—

"మీరలా అనకండి! మీ కోసం సర్వరీతాలా శ్రమ పడి బ్రతికించుకుంటాను. మీ కోసం నాసర్వస్వం వెచ్చించి మీ ప్రాణాల్ని నిలబెట్టుకుంటాను"—

"సరోజనికి తెలియకుండా నే సరోజని హృదయంలో నుంచి ఈ మాటలు బయటికి వచ్చేసినై.

"ఎంత ధైర్యంతో అంది! యిదంతా సత్యమేనా! యింత బాధ్యత తనపట్ల యెలా తీసుకోగల్గింది! యింతగా హృదయాన్ని తనజీవితం చిగురింప చేసేందుకు త్యాగంచేస్తుంటే, తన ఆత్మకు ఆనందాన్ని కూర్చి తెల్పుకొంటుంటే.— నే నెందుకు ఆమెకోసం బ్రతకకూడదూ?" అనిఅనిపించిందిమధుకి—వెంటనే "సరోజా!"—అన్నాడు.

ఆ మాటలో సరోజకు యెంతో ఉత్సాహం కల్పించింది.

అతను చిన్నగా నవ్వాడు ఆమెవంక చూసి.

సరోజకు ఆత్మ వికసించింది.

"నువ్వంటే నాకెందుకో నమ్మకంగా వుంది సరోజా!"

"మంచిదేగా!"—

"ఏది మంచిది?"—

"మీరు నన్ను నమ్మటం"—

"అదికాదూ! నువ్వు నన్ను ప్రేమిస్తున్నావా!"—

సరోజకు తన 'నటన' మీద విశ్వాసం - నమ్మకం కుదురుతోంది.

"యోగ్యుడైనవాడు ఎప్పుడూ ప్రేమించబడతాడుగా మధూ"—అంది సరోజ.

ఆ మాట అంటూంటే సరోజకు కన్నులు మెరిసినయి' మధుకి మధువుని తాకినట్లనిపించింది.

"ప్రేమకు ప్రత్యేకంగా కారణా లేమీ వుండవనుకొంటా! అసలు ప్రేమించటమనేది మనం ప్రయత్నిస్తే అయ్యేది కాదు"—

"నిజమే నేమో"—అనిపించింది మధుకి.

"ఇంతకీ నేను బ్రతుకుతానా?"

"అదేమిటే - తప్పకుండా!" - అంది సరోజ మృదువుగా. మధుకి బ్రతుకుమీద ఆశ—విశ్వాసం కల్గింది—

"నే చెప్పినట్లు వింటే మరి..."

"నువ్వు నాపట్ల దైవస్వరూపిణివి. క్రొత్త జీవాన్నెదో నాలో ప్రవేశపెట్టావ్"—అన్నాడు మధు కృతజ్ఞతతో. ఇంతలో పనిచేసే మనిషి కాఫీ తెచ్చింది. సరోజ మధుకి త్రాగమని అందించింది, కొంత చప్పరించి తృప్తిపడ్డాడు.-

తరువాత సరోజ నెమ్మదిగా లేచి, మేడమెట్లు దిగి క్రిందకు వెళ్లింది.

సరోజ తండ్రి ఎదురుచూస్తూ కూర్చున్నాడు అప్పటికి.

"రెండు రోజులున్నించీ నువ్వు రాకపోయేటప్పటికి నేనే వచ్చానమ్మా!" అన్నాడు తండ్రి.

సరోజ తండ్రి వెంకట్రావు టి. బి. వల్ల పూరవతిల ప్రశాంతంగా ఒకచోట డాబాలో వుంటున్నాడు. అప్పుడప్పుడు సరోజ రఘూను వెంటతీసుకొని, తండ్రిని చూడ్డానికి వెళుతూవుండేది ఇలా ఒకనాడు వెళ్లి వస్తూండగానే మధు సరోజ కారుక్రింద పడటం జరిగింది.

ఈ విషయమంతా సరోజ తండ్రికి తెల్పింది. వెంకట్రావు మధుని గురించి విని, జాలిపడ్డాడు. ఒక్కగానొక్క కూతురైనప్పటికి, ఆమె మానవదయకు—సానుభూతికి మెచ్చుకొని, మధుని చూడటానికి పైకివచ్చాడు—

మధుని పరిచయం చేసింది సరోజ.

అతను కృతజ్ఞతా పూర్వకంగా నమస్కరించాడు. వెంకట్రావు అతని నమ్రతకు, గౌరవానికి తృప్తిపడి కాసేపుండి, ఆ మధ్యాహ్నం స్వస్థానానికి వెళ్లిపోయాడు.

6

వారం రోజులు యిట్టే గడిచిపోయాయి.

మధుకి సరోజను చూస్తూ, తృప్తిపడటం ఒక కళాభ్యాసంగా మారిపోయింది.

ఆ రోజు సాయంత్రం వచ్చి డాక్టరు రఘు 'ఎలా వున్నావు'—

"మీ దయవల్ల"—అంటూ నమస్కరించాడు.

"తప్పకుండా నయమవుతుంది. ఫర్వాలేదు" అన్నాడు రఘు.

మధుకి తేలికనిపించింది బ్రతుకంటే.

"నిరాశపడకుండా చూసుకో!" అని సరోజకు చెప్పి రఘు వెళ్లిపోయాడు.

మధుకి లేచి తిరుగాలనిపించడం మొదలెట్టింది.

ఈ వారంరోజులబట్టీ సరోజని చేస్తున్న సేవకు మధుకి బ్రతుకుమీద మమకారం—ఆశ పుట్టినయి

సరోజ తీరిక వేళల్లో మధు దగ్గరగా కూర్చొని, యేవో కబుర్లు చెప్తూవస్తోంది—అతను అన్నింటికి బద్ధుడై సరోజ సౌందర్యాన్ని ఆస్వాదిస్తూ యేవో కలలు కంటున్నాడు.

ఆరోజు రాత్రి సరోజ, అతను నిద్రపోయిన తరువాత, తన 'నటన' గురించి తానే సమీక్షించుకొంది. ఇదంతా యిలా జరగటం, అతనిపట్ల అపచారమేమో! అని భయపడింది. కాని అతనిమీద వున్న ఆశే, తన నిట్లా చేయిస్తోందని ఆమెకు మనసులో రేఖగా తోచింది.

తెల్లవారింది.

సరోజ మామూలుగా కాఫీ అందించింది.

"నే నెప్పుడు లేచి తిరుగుతానని చెప్పాడూ డాక్టరు?" అన్నాడు మధు.

సరోజ నవ్వింది. జీవితమంటే భయపడి చావుకి దారి దీసిన నిర్భాగ్యుడు. నిరాశాపూరితుడు—బ్రతుకు

విలువ తెలుసుకోలేక భయపడినవాడు. ఈ ప్రపంచంలో ఇంతకాలం ఇంకా వుండటం, ఆమె నవ్వుకి కారణం?

"డాక్టరు తిరగవద్దంటే తిరగడానికి వీల్లేదు!" అంది శాసనపూర్వకంగా—

"ఎందుకని"—అన్నాడు మధు.

"ఎందు కేమిటి!—అంతే"—

"అదేమిటే! నాలో తిరిగే శక్తివుంటే తిరక్కూడదా!" మంకు పట్టుదలతో అన్నాడు మధు.

ఇంతలో రఘు వచ్చాడు.

"ఎలా వుంది—మధూ!" అన్నాడు.

"నేను తిరగొచ్చా!" అని అడిగాడు.

"ఇంకా నాలుగైదు రోజులాగిన తర్వాత—"

"అంతవరకూ యేం చెయ్యను?"

"సరోజ వుందిగా—" అంటూ సరోజవైపు చూశాడు రఘు.

ఆమె ముచ్చటగా నవ్వింది.

మధు ఆమెవంక చంటిపిల్లవాడిలాగా చూస్తూ!—

"నువ్వు యెక్కడికీ వెళ్లకు సరూ! యేదైనా చదివి కథలు చెప్పాలి — లేకపోతే నాకేంతోచదు" — అన్నాడు.

"అలాగేలే—మధూ"—అంది సరోజని.

మధు లేచేవరకు ఆమె అన్నట్లుగా సేవచేసింది— మధు యేవో ఉబుసుపోకగా అడిగేవాడు. ప్రేమపీ పల్కులకన్నా తియ్యగా సమాధానాలు యిస్తూండేది మధుకి.

మధు హృదయం సరోజ సల్లాపాల అమృతంతో నిండిపోతోంది.

ఒకనాటి రాత్రి మధు ఒంటరిగా లేచి గదిదాటి వసారాలోకి వచ్చి, కుర్చీలో చతికిలపడి కూర్చొన్నాడు.

అప్పుడు సరోజ యేదోపనిమీద క్రిందకు దిగివెళ్లింది. అరగంటయిన తర్వాత సరోజ వచ్చిచూసింది.

మధు, విరియగాసిన వెన్నెల్లో—కదలని రమ్యమైన ప్రకృతిని, అవలోకిస్తూ యేదో పునశ్చరణ చేసుకొంటున్నాడు.

సరోజ అడుగులచప్పుడికి మధు తలించి చూశాడు. ఆమె నవ్వుతూ మధుదగ్గరగా వచ్చినిల్చుంది — ఆమెకళ్లల్లోకి, మధు చూస్తూ—

"యెక్కడికెళ్లావు సరోజా!" అన్నాడు—

"మీకు కాఫీ తేవాలనివెళ్లా"నంది—

"త్రాగి త్రాగి నోరంతా చేదెక్కిపోయింది. కాఫీ అంటే విసుగ్గూడాపుట్టింది. దాని పేరెత్తితే చిరాకెత్తుతోంది"—అన్నాడు ముఖం చిట్లించుకొంటూ.

"పోన్లెండి. ఇప్పుడు త్రాగద్దులే"—అంది. అతని అయిష్టాన్ని గ్రహించి—

మధు ఒక్కసారి ఆమెస్వరూపాన్ని బాగాచూశాడు.

"పండువెన్నెల్లో తనకోసం కలలుగనే సరోజ. రేగిన ముంగురుల్లో దోబూచులాడే కోలమొగం, నవ్వితే బుగ్గన చొట్టబడే నవయౌవనం—" మధుని వుక్కిరిబిక్కిరిచేసినవయి అలాగే చూస్తూండడంతో, సరోజకు యేదో అనిర్వచనీయమైన మధురభావం కల్గింది—

"యేమిటలా చూస్తున్నారు!" అంది--చిరునవ్వుతో.

"యేమీ లేదు."—

"ఏమీ లేకపోతే యెందుకట్లా చూస్తారు నా మొగాన్ని"

"సరోజా!"—

"ఊఁ—"

"ఇలాకూర్చో! ఒక్కమాట!"—

సరోజ ప్రక్కనేవున్న కుర్చీలో కూర్చుంది —

"ఏమిటది?"

"నీ సౌందర్యం నన్ను మళ్ళా బ్రతికించింది. విసిగెత్తిన లోకానికి మళ్ళా విందుచేస్తున్నా! ఆశతో పెనవేసుకొన్న హృదయానికి నీ ప్రేమవల్ల నీరాజనాలు సమర్పిస్తున్నా!"

"ఏమిటే కవిత్వం చెబుతున్నారు?"—అంది.

"కవిత్వంకాదు సరోజనీ, ఒకప్పుడు మనిద్దరం కాలేజీలో నాటకం వేశాం గుర్తుందా! అందులో నా పోర్షన్‌లోని యీ మాటలు యింకా నే మర్చిపోలేదు. ఈరోజు మళ్ళా జ్ఞాపకానికి వస్తున్నాయి నిన్ను చూస్తుంటే"—

"ఒక్కరే లేచి యెలా వచ్చారు."—

"నిద్రపట్టలేదు యెంతసేపు కళ్ళుమూసినా! ఇంత వెన్నెల వృథాగా మరిగిపోవడం నాకెంతో చిన్నతనమనిపించింది.

సరోజని శరీరం ఒక్కసారిగా పుల్కరించింది. అణగివున్న కోరికలు చిగురులెత్తాయి. ఆమని కోయిలతినలో మధుర రాగాలాపన చేసినట్లనిపించింది. నవవసంత కుసుమమాలలైపోయా ననిపించింది — మధు చూస్తున్న

చూపుల్లో ఆమెకు అర్థంకాని అనుభూతులు గోచరిం
చాయి-పల్లవించాయి-ద్రవించాయి
"రఘు లేవద్దంటే యెందుకు లేచారు?" అంది పైకి.
"అలాగే అంటారు లేవడానికి యిష్టంలేక—వాళ్ళ
కేం తెలుస్తుంది రోగిబాధ?—అవస్థ"—
"అలా అనకండి! డాక్టరు చెప్పినట్లు వినాలి"—
"ఏంటే—యింకా యేమిచేస్తారు....ఓపిక వున్నన్నాళ్ళు
యెలా పడుకోను."
"ఇంత పెంకితనం—పనికిరాదు!"—
"నీకు తెలియదు సరోజా! బాగా వ్యక్తిని పరీక్షిస్తుం
దనుకొంటారు డాక్టర్లు. కాని నాకేమో ఆదంటే
ప్రస్తుతం నమ్మకం లేదు సుమా!"—
సరోజ అతని మనస్తత్వం యింకా గ్రహించలేదేమో!
మధు నిశ్చింతగా — నిర్మలంగా—నిష్కల్మషంగా
చూస్తున్నాడు సరోజను.
ఆమె కేదో సిగ్గు వచ్చింది.
"ఎందుకలా చూస్తారు?" అంది.
"నా కిష్టమైంది అదొక్కటే"—అన్నాడు మధు.
"ఏమిటి మరీను!"—సిగ్గు బాగా మితిమీరింది.
"ఏముంది—చాలా చిక్కిపోయావు నామూలంగా!"-
అంటూ ఆమె బుగ్గల్ని స్పృశించాడు తన ముని
వ్రేళ్ళతో—
ఆమెకు నరనాడులూ జలదరించాయి
మంచు మూలంగా—యిద్దరి శరీరాలు చల్లబడ్డాయి.
"నిద్ర రావటంలేదా!" అంది—
"జోల పాడితేగా"—సరోజ ప్రియుడంటే యిలాగే
మాట్లాడుతూ పెనుకొంది.
ఆరాత్రి మధు సుఖంగా సరోజను చూస్తూ నిద్రపో
యాడు.

7

తెల్లవారింది.
రఘు మామూలుగా వచ్చాడు.
సరోజ జరిగిన విషయమంతా చెప్పింది.
ఆశ్చర్యపడ్డాడు రఘు.
చావుబ్రతుకుల సమస్యలు చాలావరకు రోగిమీదే
ఆధారపడివుంటాయనుకొన్నాడు. తన మందులవల్ల
బ్రతికివాడనుకోవటం కంటే, సరోజని ఉపచర్యవల్ల
తేరుకోగల్గాడని, తృప్తిపడటం సమంజసమనిపించింది.
ఆరోజే రోగిని అన్నం తినిపించాలనుకొన్నాడు రఘు.
సరోజని 'సరే' అంది.
మధు ఉద్రూతి లూగిపోయాడు.
తన నటన, నాస్తిక జీవితానికి నాంది ప్రస్తావనగా
అవుతుందని సరోజని కలగనలేదు. కల నిజమైంది.
మధు హృదయాన్ని నమ్మించినందుకు, అతను తనవల్ల
పునర్జన్మ యెత్తినందుకు, తన ప్రేమకు అంతస్థులు లేక
పోవటంవల్లనూ, జీవితంలో మధుతోబాటు సహ
కరించడానికి సంసిద్ధురాలై, వెంకట్రావుతో మధు
విషయాన్ని, అతనిపట్ల తన మనోభిప్రాయాన్ని, విన్న
వించుకొంది—
వెంకట్రావు సరోజ మాటల్లోగల యథార్థాన్ని అవగా
హన చేసుకొని కాదనలేకపోయాడు.—
మధు నేత్రాలలో సరోజ హృదయం పుప్పొడి
రాల్చింది.
రఘు చేసిన ఉపకారానికి సరోజని ప్రతిఫలం సమ
ర్పించుకొంది—కాని, తనపట్ల సరోజని యీ విధంగా
సత్కరించి, గౌరవించుతుం డనుకోలేదు—ఆమె
పంపిన ప్రతిఫలాన్ని పరీక్షగా చూస్తూ, అందువల్ల
హాయిని జారవిడుచుకొన్న వాడిలాగా మౌనం పెట్టి
నిశ్వసించాడు.

కొన్నారు. తెలుగు నానార్థనిఘంటుకర్త 'లక్షణకవి' యనిగాక 'లక్షణమంత్రి' అని తెలుపుగొన్నాడు.

పైడిపాటి లక్ష్మణకవి ఆంధ్రనామ సంగ్రహం రచించేడు. ఇతని తండ్రి పేరు ఏకామ్రమంత్రి. పైడిపాటి లక్ష్మణకవి పేర మరొక పద్యనిఘంటువు ఉంది. అది* ఆంధ్రభాషా రత్నాకరము. ఈ పుస్తకంలో అతని తండ్రి పేరు అమరనామాత్యుడు అని కొంచెం భిన్నంగా ఉంది. పైడిపాటి లక్ష్మణకవులు ఇద్దరో, ఒక్కరో పరిశీలన అవసరం. అడయారులోని 'థియసాఫికల్ సొసైటి'వారి తాళపత్ర గ్రంథాలయంలో ఏకామ్రనాథుని పుత్రుడైన పైడిపాటి లక్ష్మణకవి రచించిన నిఘంటువు ఒకటి, పేరు తెలియని నిఘంటువు మరొకటి ఉన్నాయి. వీటిని కూడ పరిశీలించాలి.

పైడిపాటి లక్ష్మణకవి ఆంధ్రభాషారత్నాకరంలో కందపద్యాలను, ఆటవెలదులను వాడేడు. కాని దీనిలో ఉండే చిత్రమేమంటే ఈ ఆటవెలదులకు గీతపద్యాలని పేరు పెట్టబడింది. ఇది వ్రాయనకాని పొరపాటని మాత్రమే చెప్పవచ్చు. అట్లే తెలుగు నానార్థనిఘంటువులోకూడ ఆటవెలదులకు గీతాలు† అని చెప్పబడింది. ఈ పొరపాటు రెండు గ్రంథాలలోకూడ సమానంగా ఉంది.

తెలుగు నానార్థనిఘంటువుకర్త లక్షణమంత్రి పేరులో పొరపాటు ఉన్నట్లు తోస్తుంది. పైడిపాటి లక్ష్మణమంత్రి పేరును వ్రాయసకాడు పొరపాటున లక్షణమంత్రి అని వ్రాసి నాడేమో. అదే నిజమయితే ఈ నిఘంటువు ఆంధ్ర భాషారత్నాకరంలోని ఒక ఆశ్వాసం కావచ్చు. నిఘంటువులలో దేవవర్గు, మనుష్యవర్గు మొదలైనవి చెప్పి, చివర నానార్థవర్గు చెప్పతారు. కాబట్టి ఈ నానార్థనిఘంటువు ఆంధ్రభాషారత్నాకరంలోని ఆఖరి ఆశ్వాసం కావచ్చు. మూలగ్రంథంలో మొదటి నాలుగు పద్యాలకు సంఖ్యలు ఈయబడలేదు. అటుతర్వాతివాటికే ఒకటి, రెండు అని వరున సంఖ్య లీయబడ్డాయి. బహుశా మొదటి నాలుగు పద్యాలు గ్రంథాదినుండి ఎత్తబడి నానార్థ పద్యాల ముందు చేర్చబడి ఉంటాయి. కాని నేను ఈ పద్యాలన్నిటికి వరున సంఖ్యలను ఇచ్చేను.

పైడిపాటి లక్ష్మణకవి క్రీ. శ. 1700 ప్రాంతంవాడు, కాబటి తెలుగు నానార్థ నిఘంటువు అదేకాలంది కావచ్చు.

ఈ పుస్తకాన్ని 'కథాప్రసంగవరవైఖరిని' రచిస్తాను అన్నాడు కవి. కాబట్టి హనుమంతుడు ఈ నిఘంటువును ఇతరులకు చెప్పినట్లుగా మొదలుపెట్టేడు.

ఈ కవి కొన్ని సంస్కృతపదాలకు, తెలుగు మాటలకు కూడ నానార్థాలను వ్రాసేడు. ఈ మాటలను అచ్చునిఘంటువులలో చూడగా ఈ కవి ఇచ్చిన నానార్థాలు

* A Triennial Catalogue of Manuscripts Vol III Part III 1916-17-18-19 R. No. 399 (b).

† ఈ పొరపాటును సవరించి ఇక్కడ ఈ పద్యాలను ప్రకటిస్తున్నాను.

చాలవరకు కనబడవు. అయితే అతను తక్కిన అర్థాలను ఎక్కడినుండి సంపాదించేడు? ఆ అర్థాలు గల నిఘంటువు ఎక్కడయినా ఉందా? 4 వ పద్యాన్నిబట్టి చూస్తే కవి ఎనిమిది భాషలలోని అర్థాలను చెప్పేడనిపిస్తూంది. కొన్ని అర్థాలు కన్నడనిఘంటువులలో దొరుకుతున్నాయి. తెలుగు మొదలైన భాషలలోని, ప్రాంతీయభాషలలోని మాటలను విరివిగా అర్థాలుగా గ్రహించేడా?

నిఘంటు రచనలో కవి కొన్ని సొంత నియమాలను పెట్టుకొన్నాడు. మాట లలో లింగమును సూచించే విభక్తులను పాటించలేదు. కాబట్టి 'అజము' అను మాటకు బ్రహ్మ, విష్ణువు అను అర్థాలను, 'రావణుకు' అను పదానికి హంస అను అర్థాన్ని చెప్పేడు. సందర్భాన్నిబట్టి విభక్తులను మనం వేసుకోవాలి. నిర్మాణ సౌలభ్యంకోసమే ఇట్టి స్వేచ్ఛను అనుసరించేడని చెప్పవచ్చు. ఈ పుస్తకంలో 'పేరు' అను మాటను అర్థం అను భావంలో కూడ వాడేడు. నీలము(ప. 62)లో గీలిరంగుగల వస్తువులను గుచ్చెత్తేడు. ఇవి నానార్థాలు కావు. కాబట్టి ఇట్టి మాటలు అక్కడక్కడ ఉంటాయని ఊహించవచ్చు.

ఈ పుస్తకంలో వ్రాయసకాని లోపాలు అధికం! తప్పులని తోచినచోట్ల, అర్థంకాని కొన్నిచోట్ల మాత్రమే ప్రశ్న గుర్తును వేసేను, కొంచెంగా సవరించ ప్రయ త్నించేను. మరొక మంచి ప్రతి లభిస్తే పని సులువవుతుంది. ఏదయినా ఈ పుస్తకం పండితుల కొక పెద్ద సమస్య అనే విషయం స్పష్టమవుతూంది. పండితులు అష్టభాషలను, వాటి ప్రాంతీయభాషలను పరిశీలించి ఈ పుస్తకంయొక్క విలువను నిర్ణయించ గోరు తున్నాను.

ఉ. శ్రీ కమలాకళత్ర! సరసీరుహ నేత్ర!
యమాత్ర (?) గోత్ర! స
ద్భక్తర వ్రజ దైత్యకులభేదన! సమ్మరి
చిత్తసంగ! ర
త్నాకర గర్వసంహరణ! అబ్జభవాజ (?)
కపర్దిసన్నుతా!
నీకు నొసర్చి వందనము నెమ్మి నుతించెద
పక్కివీంద్రులన్. 1

క. భాసురముగ వాల్మీకుల,
భూసురహిత కాళిదాస పుణ్యాల కరుణన్
జేసెద నానార్థంబును
వాసింపు కథాప్రసంగవరవైఖరినిన్. 2

క. కనుగొని హనుమంతునిచే
వినగోరెను జాంబవంతు విభు, నంగిరసున్
మును లనుకొన్నవి మాటలు
కనుగొని నే ప్రస్తుతింపగలనో లేనో! 3

క తెలుగుల మరాఠుల, సంస్కృతి
కలవముగల యష్టభాషగల శబ్దములన్
తెలివిగ జెప్పెను ధరపై
లలితోజ్వల కావ్యకర్త లక్షణమంత్రిన్, 4

గీ. కొండపేరు లక్ష్మి, కొమరొప్ప బంగారు;
కొండపేరు విల్లు, కొండ గొడుగు;
కొండ రథము, గిరిజ, కుతంబు, జల మంత్రు;
కొండ హరియు, బుట్ట కోటజానకు (?) 5

క. సారంగము రథసారథి;
సారంగము శౌరి లేడి, సరసీరుహమున్;
సారంగ మతివయు, నలుదు (?)
1సారంగము దంతి, చిలుక, దశశివిధూ! 6

1. ఈ చరణంలో గణాలు సరిపోలేదు. యతి లేదు.

క. ఘృత మనగ నేయి, నీట్లను;
ఘృత మనగా పాలు, దల్ల, ఋగ్గిల, మిసుమున్;
ఘృత మనగ తేనె, వెన్తుర;
ఘృత మన సంసారసుఖము, కులగిరు లరయ్యన్ 7

క. జీవనము వనము, మేఘము;
జీవనము పెండ్లి, నోము, క్షితి వైష్ణవమున్;
జీవనము...మారుతి;
జీవనము ప్రాణికోటి జీవము పేరున్. 8

క. అజ మనగ బ్రహ్మ, విష్ణువు;
అజ మనగా గౌరి, శివుడు, వాత్మయు గంధిన్;
అజ మనగ విలువు, మెలువును;
అజ మనగా మేక, మూక, యాకవ మరయ్యన్. 9

క. గజ మనగ సింహు, చంద్రుడు;
గజ మనగా గంగ, తుంగ, గణపతి, శివుడున్;
గజ మనగ రేల, లింగడు;
గజ మనగా పాము, కప్ప, కమలము, కణమున్. 10

క. కాకము ఫణి, కర్కాట ముగు;
కాకము గృధ్రంబు, మొసలి, కరి, సూకరమున్;
కాక మన కాక, గౌతమి;
కాకము నీలంబు, కుసుమకొందవఫలమున్. 11

గీ. పుండరీకము తెల్పు, పులియుండ్రము, ఎలుగంద్రు;
పుండరీకము కుసుమ, పుట్టుపాప;
పుండరీకము పూష్ణ(?) పురుహూతవిధుమంద్రము;
పుండరీక మెజ్ఞ(?) పుణుక (?) జలధి. 12

క. వేదా యన నోక నాలుగు;
వేదా యన పీలిహోత్రి; వేదా సురభిన్;
వేదా విప్రులు, పవితలు;
వేదా శాస్త్రంబు, హయము, వేదాశూద్రుల్. 13

గీ. 2వేరు పేరు పాము వేయింట గల దింద్రు;
వేరు పేరు తులసి, వేదరాశి;
వేరు పేరు జలధి, విష్ణు పాదంబును;
వేరు పేరు పేళ్లు విశ్వమునను. 14

క. తారలు నక్షత్రంబులు;
తారలు ముత్యాలు, కుసుమ తాంబూలంబున్;
తారలు తెలియుతుంతలు;
తారలు వస్త్రాలు, కృతులు, దశగణపంక్తుల్. 15

క. గోపాలుడు సహదేవుడు;
గోపాలుడు గొల్లదల్ల, గోవ్యప్రధముల్;
గోపాలుడు భూపాలుడు;
గోపాలుడు కృష్ణ డరయ కుంభినిలోనన్. 16

క. కేకి కొక్కెర, వృషభము
కేకి పోరాదిలాది కేకియు రవున్ (?)
కేకి వాద మయూరము;
కేకిగంగంబు పేరు కెంగా ర్వంద్రమా (?) 17

శా. గంధా బాహుతి కల్పవృక్షము, సభా
కంపంబు, తాంబూలమున్
గంధా కన్యక, దంతి, వేము, రమణిన్
కస్తూరి, కర్పూరమున్;
గంధా పుష్పాది, పాయకంబు, రసమున్,
గంధంబు పుష్పంబులున్;
గంధా కుంకుమ, తేసు, తుమ్మెన, పతిన్
దక్షంబు ప్రాణాహుతుల్. 18

మ. మధు వేదం బమృతంబు, లేనియలును
మద్యద్యంబు, పానీయమున్;
మధు3 వేమాసము, విక్షుదండరసమున్,
మత్తేభమున్, పద్మమున్;
మధు వే క్షీరము, నమృతపార రసమున్
మత్తద్విరేపావళుల్ ;
మధు వే యిద్ధర నెంచి మాడగ మహా
మందారవారావళిన్(?). 19

క. ధృతి వజ్రనిధియు; ధిస్మము;
ధృతి నేత్రము, తిమ్మికంటి, దిగ్గజపంక్తుల్;
ధృతి బ్రహ్మ మస్తి, భువనము;
ధృతి కంకము, శూలి, గంగ, తిరుమణిశూలన్(?) 20

గీ. పుట్ట పేరు కొండ, భుజగంబు, మెకెనూలు
పుట్ట యముడు, బ్రహ్మ పుడుక, సరసి(?);
పుట్ట వేదవ్యాసభుజా డుకు(?) వాల్మీకి;
పుట్ట సుతులు, సతులు, పుణ్యగతులు. 21

క. తోడనగ సాక్షి పలుకుట;
తోడనగా గొడ్డు 4పడ్డ, తోగ, బ్రహ్మత్వన్(?);
తోడనగ భద్రదిగజములు(?);
తోడనగా నవనిసురులు, ధృతిసుజ్ఞములున్. 22

---

2 మూలంలో నాలుగు చరణాలలోను ·వేరు వేరు అని ఉండగా మార్చితిని. ఈ పుస్తకంలో పేరు అను మాటకి అర్థం అని అర్థం.

3. మాంసము అని మూలం.

4. బడ్డ అని మూలం.

క. ఈ గనగ కూలి కప్పెర;
యీ గనగా నమృతి, చిలుక, యిందిరవిభుకున్;
యీ గనగ త్యాగ, భోగము;
యీ గనగా సుకులపాట, యిల కుంజరముల్. 23

క. నవనీత మమృతధారలు
నవనీతము పువ్వుదోట, నవమన్మథుకున్;
నవనీత మరటిఫలమును;
నవనీతము వెన్న, రంకు, నవయవ్వనమున్. 24

క. రావణు డనగా హంసయు;
రావణు డన మొసలి, మేఘ రథమున్ నవమున్;
రావణు డన రజతాద్రియు;
రావణు డన గౌరి, హస్తి, రావణుకు భువిన్. 25

క. భూతము బలి భోజాదులు;
భూతము దైవంబు, పిడుగు, భూతేశ్వరుడున్;
భూతము జేగురు, చిక్కురు(?)
భూతం బా నవన సర్వభూతాత్మ లనన్. 26

క. భూతంబు ననగ సత్యము;
భూతం బన నల్లమొక్క బుద్ధియు, తనువున్;
భూత మన పంచవిషయము;
భూత మన నభోముఖాదిభూతము లయ్యెన్. 27

క. పిచ్చిక శంభుకు కాడా(?)
పిచ్చిక శేషంబు, కోతి, పిండాన్నంబుల్;
పిచ్చిక వరూపము (?), చిగురులు;
పిచ్చిక యొక చందమామ, పిడుగులు, గంగన్ 28

ఆ వె. ఘటము మయ్యి కోట, గానుగ గుల్లము;
ఘటము కడవ, కుంభకర్ణతోలు;
ఘటము బొంది, కుప్పకంబు(?)ను, లంకిణి;
ఘటము కవ్వ, కడుపు; ఘటము చెరువు 29

ఆ. వె. కుక్క పేరు గుడియ, గురుభామ, సింహుండు;
కుక్క చక్రిపురము, కుంభిమాను;
కుక్క కడుపు, ముడుపు, కుశ, దర్భ, శ్వానంబు;
కుక్క డొక్క, వేశ్యకులము రండ. 30

క. చింతామణి పశు లందురు;
చింతామణి రావిరేక, చిల్లర సరుకుల్;
చింతామణి రసగ్రంథము;
చింతామణి సానరాయి, శ్రీపతి పేరున్. 31

ఆ. వె. కుశలంబు వేదంబు; కుశలంబు మోదుగు;
కుశలంబు ఫణిరాజు కుశల మవని;
కుశలంబు వేకువ; కుశలంబు క్షేమంబు;
కుశలంబు క్షితి, వాన, గోపురవళి. 32

క. రంభనగ రాజహంసయు;
రంభనగా నరటిచెట్టు, రథమును పేరా;
రంభనగ నబల, యాశ్వము;
రంభనగా భూతి, క్రతువు, రమణికి పేరా. 33

క. భీముడు గద, భిల్లాకము;
భీముడు ఓంకారశక్తి, పిడుగుల రవళిన్;
భీముడు వాగ్బలు, రణమును;
భీముడు భీముండు సంత పేరును బరగున్. 34

ఆ వె. గాలిపేరు శక్తి, గగనంబు, మేఘంబు;
గాలిపేరు మొసలి, కారుచిచ్చు;
గాలిపేరు బిసము (?) కపి, వైనతేయుండు;
గాలి శరధి మారుత కరము సంద్రము. 35

ఆ. వె. రాగి పరుసవేది, రత్నాలపోగులు;
రాగి వేణునాద రవము, పాట
రాగి యోగాభ్యాసరంధ్రంబు, మిరియంబు;
రాగి రావిచెట్టు, రథము (?) కుండ 36

ఆ వె. భగము మానితోర, బడబాగ్నిశిఖ యింద్రుడు;
భగము పెట్టకోవి, భాను డింద్రుడు;
భగము 5యింద్రుడు హరి, పరమేష్ఠి, శివు డింద్రుడు;
భగము గోరి పేరు పరపు (?) తోడ. 37

ఆ. వె. వామనంబు పొట్టి వలసిన కార్యంబు;
వామనంబు మందు, వరుస (?) మంద్రుడు;
వామనంబు పుట్ట, బలరాజుకోపులు;
వామనంబు తెలుపు వగరు చిగురు. 38

ఆ వె. తోడిమ శివుడు, రాయి, తోయంబు, తోలకరి;
తోడిమ గర్వచిహ్న, దోసకాయ;
తోడిమ వగరుకాయ, తోరంబు మెరుపులు;
తోడిమ పువ్వుకోట, తోడిమ మొయిలు. 39

ఆ. వె. 6కోడె బాణగాడు, కుమ్మరి దర చెడి (?);
కోడె చక్రవర్తి, కోడెవెన్న;
కోడె కోడెపోతు, కొమరొప్ప యింద్రుడుండు;
కోడె కొలిమితిత్తి; కోడె చేయి. 40

---

5 మూలములో యింద్రుడు అని ఉంది. గణ విభజనకు సరిపోదు.

6. మూలములో నాలుగు చరణాలలోను కోడి అని ఉండగా, కోడె అని దిద్దితిని.

ఆ. వె. గోవు పాదరసము, కృష్ణుండు, పమృతంబు;
గోవు పంచదార, గొల్లవారు(?)
గోవు యముడు, దుఃఖ, కుశలంబు, రవి పేరు;
గోవు మందవాడు, గోవు పేరు. 41

క. పొన్నలు పాఠకులు, పరుగులు;
పొన్నలు తాశేలు, 7మత్స్యభోగుల పేరున్;
పొన్నలు విశుదమెఱుంగులు:
పొన్నలు శ్రీమరసులు, కురులు, పూదోటలును

క. వట మనగ జెఱకు, వృక్షము;
వట మనగ మహేశ్వరుండు, వజ్రాయుధమున్
వటము బ్రహ్మకేశ వృషభము;
వట మనగా మఱ్ఱిచెట్టు, వహెగండ్లంద్రమున్. 43

క. కూతలు 8క్రోతల వేతలు;
కూతలు చిగురాడుకంటె క్రోతల్ (?) మీతల్;
కూతలు శేషపు శబ్దము;
కూత సనంజేసి బ్రహ్మకుశలయ 9మమరున్. 44

క. తాళము కప్పెర చిప్పలు;
తాళము కరకత్తి, మేఘ, తిప్పట రవళిన్;
తాళము వాద్యము వివాదము;
తాళము దప్పెట్లు; 10తాళవృక్షము ధరణిన్. 45

ఆ. వె. కప్ప యీతి, పుప్పి, గదిరిన యురు చెత్త (?)
కప్ప యాయునంబు, కాలికుంటు;
కప్ప రాయి, యుప్ప, కరుకోల, మేఘంబు;
కప్ప వడిసె, రమణి, కప్ప పేరు. 46

క. నీరాట చెర్వు, కూపము;
నీరాట మునీశ్వరుండు, నీరాహకమున్;
నీరాట మంచి రం(?)బరు
నీరాటము కప్ప, మొసలి, నిమురుము, తొట్టిన్. 47

క. కిట్టుట ముట్టులు, తిట్టుట;
కిట్టుట మృతిమాట; చెట్టు క్రిందటమాటల్;
కిట్టుట పెట్టుట; కట్టుట;
కిట్టుట తెగు తెగనికపములు, గీతప్రపంచల్. 48

క. కినుచుట మరచుట పరచుట;
కినుచుట తెగు తెగని గుణముల కిన్నర కొయల్;
కినుచుట హాస్యపు పనులను;
కినుచుట ఘోరంబు పేరు, కీర్త్యత బరగున్. 49

ఆ. వె. శీలంబు సింహంబు, సురులు, శార్దూలంబు;
శీలంబు నవనీయు, చింత చెట్టు;
శీలంబు కోడియు, రవధూతి, దూర్జటి;
శీలంబు వ్రతమును, సిగలు, నోము. 50

ఆ. వె. తాత ధరణి పేరు, తలయును, హరియును;
తాత తండ్రిగారు, ధర్మరాజు;
తాత వహ్ని పేరు, తర్కంబు, శివుచంద్రుడు;
తాత పేరు పూర్వతలపు కాలక (?) 51

క. 11చింపురునకి జిల్ల వదకు;
చింపురు ముటాట వెంట చింబులు, జిగురున్
చింపురు గల్గను (?) గానుగ;
చింపురు నోరంద్రము, పింట చింపురు పేరున్. 52

క. కాకర కరమును ప్రోతియు;
కాకర వనవాభి, మృత్యు కాకోదరమున్;
కాకర రజకుని పేరట;
కాకర మద దూగి, తిరువు, కాకర పేరున్. 53

క. నవ్వులు నలుకొ కాయలు;
నవ్వులు విరహాగ్ని, చదువు నాట్యముచిహ్నన్;
నవ్వులు బర్హలు, కళలును;
నవ్వులు...హాస్యలంద్రము, నాదము గాలిన్ 54

క. పుశిసిలి రాహువు కోరలు;
పుశిసిలి గుడిరథము, బండి, పురుషామృగమున్;
పుశిసిలి పుషమి, సముద్రము;
పుశిసిలి, కపి, వాలి, గాలి; పుడిసిలి చేయిన్. 55

క. ముక్కన్న నారికేళము;
ముక్కన్ను తోటినుంజు, మునిమార్కండున్;
ముక్కన్న శివుడు, హరియును;
ముక్కన్న మహేంద్రశాలి, మదితయు గంటన్.

క. కవి 12రతికుల సన్నాహము;
కవి శుక్రుడు, మెల్లకన్ను, కరిబృందంబున్;

---

7. మూలంలో మద్యపోగులు అని ఉంది.

8 క్రోతలు వేతలు అని మూలం.

9 అమరన్ అని మూలం.

10 తాటవృక్షము అని మూలం.

11 చింపురు అనునది చీపురు యొక్క ఉచ్చారణ గుడియాత్తం ప్రాంతంలో అట్లే ఉండును. ఈ పద్యంలోని వెంట (వేట), పింట (పీట) ఇట్టిపదాలే కావచ్చు. శబ్దార్థ చంద్రిక నిఘంటువులో వెంట అనగా వేట అని అర్థం చెప్పబడింది.

12 రతికులు అని మూలం.

కవి మంత్రి, జ్యోస్యు డనలుడు;
కవి విప్రుడు, రణము, సురభి కవికరు పేరున్.

ఆ. వె. [13]కంఁడచీమ పేరు గణనాథు డని యంద్రు;
కంఁడచీమ పేరు గరుడు డంద్రు;
కంఁడచీమ పేరు కరకంఠు డని యంద్రు;
కంఁడచీమ యుప్పకంఁడ మంద్రు. 58

ఆ. వె. పావకంబు వీణె భావంబు చెఱకంద్రు;
పావకంబు [14]శుద్ధి జంక వాడు;
పావకంబు చెవుడు, పగవాడు, మార్జాలి;
పావకంబు కోతి, బ్రహ్మనులను. 59

ఆ. వె. పుష్పకంబు చిలుక, పులితోలు, చింబాయి(?);
పుష్పకంబు రథము, పొన్నమాను;
పుష్పకంబు కొంప, పొదరిల్లు, పాలిండ్లు;
పుష్పకంబు మేడ, పొలతి, వేట. 60

ఆ. వె. తాడుపలుపు, రాయి, దైవంబు, తలయేరు;
తాడు పోతురాజు, ధరణి, కత్తి;
తాడు చబుకు, పాము, తెడబకు పోరాట;
తాడు గొళియంద్రు, తపలు, బయలు. 61

ఆ. వె. నీలంబు గరళంబు; నీలంబు వరుసంబు(?)
నీలంబు గిరి పేరు, నీల మంద్రు;
నీలంబు కృష్ణుండు; నీలంబు గగనంబు
నీలం బనంగను నింద్రు పేరు. 62

క. విశ్వస్త ధిగము, పిలిమిడి,
విశ్వస్తయు దామరయును, విశ్వంభరుడున్;
విశ్వస్త రజకు పేరట;
విశ్వస్తన రాగి, వెండి, విశ్వేశ్వరుడున్. 63

ఆ. వె. భాండి మన్న ఘంటి, బడబాగ్ని, నధి మంద్రు;
భాండి మనగ అమ్మ, పడవ, భూమి;
భాండి మన్న భాను, నావంద్రు, బ్రహ్మంద్రు;
భాండి మన్న రవళి, బాణ, గోపి, 64

ఆ. వె. చిలుక రమణి పేరు శ్రీగంధ, కస్తూరి;
చిలుక పెరావి(?)కొమ్మ, చిగురు, పువ్వు;
చిలుక నవ[15]నీతంబు, చిలుకంద్రు, చెఱకంద్రు;
చిలుక రావిరేక, చెలిమి పేరు. 65

ఆ. వె. ముత్యంబు పుష్పంబు, ముత్యంబు వజ్రంబు;
ముత్యంబు నీరంద్రు, మొల్ల చెట్టు;
ముత్యంబు చుక్కలు, మోహంపు [16]పల్యగూస;
ముత్యంబు ముక్కర, ముగ్గు పేరు. 66

ఆ. వె. అళుల పేరు కురులు, అధికారి, చీకటి;
అళులు సవకమంద్రు, అహిరి పేరు;
అళులు తెప్ప, వాన, అకటే(లి), వనగంద్రు;
అళులు తుమ్మెదలును, అగ్నిశిఖలు. 67

ఆ. వె. పులిపేరు కరకటు(?) పాలుపైన చంద్రుండు;
పులిపేరు మేఘంబు పొరలు, బయలు;
పులిపేరు యుసకంద్రు(?) పావరింద్లు,సింహంబు
పులిపేరు క్రొన్నెల, పొంతి, రొంటక. 68

ఆ. వె. దివ్య అగ్ని పేరు దీపన ముత్యంబు;
దివ్య సూరు, చుక్క, తెలుపు నంద్రు;
దివ్యశశియు, పువ్వు, దేహంబు, అమృతంబు;
దివ్యవిష్ణు, లక్ష్మి, తేజ, మశ్వం(?) 69

ఆ. వె. రుద్రాక్ష నధిమంద్రు, రుద్రాక్ష రుద్రాక్ష;
రుద్రాక్ష భద్రాక్ష, రుహము పేరు;
రుద్రాక్ష బిన వేము, రుద్రాక్ష రుద్రాక్ష;
రుద్రాక్ష రక్షంద్రు రుద్రు పేరు. 70

ఆ. వె. రాము రుప్పి, యగ్ని, రాజ్యంబు, వనమును;
రాము చిలుక, మొలక, రమణి సుతుడు;
రాము నల్పు, తెల్పు, రక్తంబు, కలహంస;
రాము నల్లనదియు, రాము పెకను. 71

క. దోమనగ పర్వతంబున;
దోమనగా కంపతోడుకు,తువ(?)గచ్ఛాయన్;
దోమనగ రుక్కు, చిక్కును;
దోమనగా హేమము,చద్ది,సోమయునయ్యెన్ 72

క. గోవింద మనగ పశుసము;
గోవింద మనగ తొల్లి గొల్లడు సురియన్(?)
గోవింద మనగ కృష్ణుడు;
గోవింద మనగ పిల్ల గోపియు నయ్యెన్. 73

క. పద్మ మన శివుని కెంజడ;
పద్మం బన జపము,తపము,బంది(?)నమయ్యెన్;
పద్మ మన రాణివాసము;
పద్మం బన పద్మజుండు, భానుడు, గజమున్, 74

క. హేమం బన కరి, మకరియు;
హేమం బన పర్వతంబు, హేమము పసిడిన్;

---

13 కండచీమ = కంఁడచీమ.
14 సుద్ద అని మూలం.
15. 'నవనీ' అనగా గణము కుదరదు.
16. మోహంబు అని మూలం.

హేమ మన బ్రహ్మదేవుడు;
హేమం బన సుధియు కాల హేమము నరొయ్యెన్. 75

క. అమృత మన మోక్ష మద్దియు;
అమృతం బన పాలు, నీళ్లు, అంబుజ మిత్రుం
డమృత మన పులియు, సింహము;
అమృతం బన నాకసంబు, హస్తియునరొయ్యెన్. 76

క. స్వర్గ మన నాకసంబును;
స్వర్గం బన దేవలోక స్వర్ధిపము, అష్టి (?) న్
స్వర్గ మన నిజము, త్యాగము
స్వర్గము దాస్యంబు, మిగుల చతురతనరొయ్యెన్ .77

క. వజ్రమున భూమి......
వజ్రంబన దిక్కు, రస్మి, వాక్కును, 17గన్నుక్
వజ్ర మన స్వర్గ మెనుకయు;
వజ్రం బన పాయకంబు, వజ్రము నరొయ్యెన్. 78

క. శ్రీపర్ణ మనగ తామర
శ్రీపర్ణం బనగ పక్షి, శివుకును, హరియున్
శ్రీపర్ణ మనగ తెలుపును;
శ్రీపర్ణము నాగదర్మ సింధుర మరొయ్యెన్. 79

క. కరుణ యన వెలయు నశ్వము;
కరుణయన న్వేటయు వర్థ కాముము, కృపయున్
కరుణ యన గుణ ప్రవేశము;
కరుణ యనన్ తెథ్య మెరులగా చుట నరొయ్యెన్ 80

క. సంస్కృతము లక్షణోక్తము;
సంస్కృతి మన గతియు, కృతియు, సర్వము
భూమిన్;
సంస్కృతి మన చెవినిపదినియు;
సంస్కృతి మన పక్షి,పండు,సభ మొదలరొయ్యెన్.

క. ఆక్రంద మనగ క్రోరియు;
ఆక్రందం బనగ 18 నేర్పు నలిథ యమెంకున్;
ఆక్రంద మనగ పేడుట;
ఆక్రందం బనగ పక్షి, నశ్వము నరొయ్యెన్. 82

క. అర్థ మన ధనము, పనిశియు;
అర్థం బన ఫలము, వస్తు మాగము, యాశిపున్
అర్థ మన మనుట యర్థము
అర్థం బన నిత్యకర్మ మతిశయ మరొయ్యెన్. 83

క. యోగము కలిమి, యుపాయము;
యోగం బన వేగవాడు, యుద్ధముఖంబున్,
యోగ మన చిత్తవృత్తియు;
యోగం బన జాతకర్మ కృత్తము డరొయ్యెన్. 84

క. భోగ మన పాము పడగయు;
భోగం బన సుఖము, కీర్తి పొందుట, మానున్;
భోగ మన పదము, భవనము;
భోగం బన మేనమామపుత్రుడు నరొయ్యెన్. 85

క. అవ్యక్త మనగ కృష్ణుడు;
అవ్యక్తం బనగ సింహ, మగ్నియు, శేషిన్;
అవ్యక్త మనగ చంద్రుడు;
అవ్యక్తం బనగ సత్య మంబుధి యరొయ్యెన్. 86

క వృత్తాంత మనగ ప్రస్తుతి;
వృత్తాంతం బనగ క్రోత్రి19వారను పేరున్;
వృత్తాంత మనగ నుపనయము;
వృత్తాంతం బనగ వార్త యుభయము నరొయ్యెన్ 87

క. శక్తి యన నీవిలావును;
శక్తి యనన్ గట్టిఘటము, సమరసమూర్తిన్;
శక్తి కుమారస్వామియు;
శక్తి యనన్ వండు వేల్పు, సమరస మరొయ్యెన్. 88

క. స్థాణు వన గోరడు, కొక్కర;
స్థాణువు గిరి తిరువు, స్యంద స్తంభేరంబున్;
స్థాణు వన హరియు, హరుడును;
స్థాణువు ఘన మోహనంబు,అంత్రియు నరొయ్యెన్.

క. హేతి యన...ను రాక్షసి;
హేతి యనన్రస్మి,భస్మ,మింద్రుడు,చంద్రున్;
హేతి యన వెంట (?) మంటయు;
హేతి యనన్ ఆయుధంబు, హేతువు నరొయ్యెన్.

క. శ్రుతి యనగ చదువు శాస్త్రము;
శ్రుతి యనగా వేదమాత, జంటేగయుగన్;
శ్రుతి యనగ బ్రహ్మపాపడు;
శ్రుతి యనగా చెవియు, శుభము, మాత్రము
నరొయ్యెన్.

క. భూతి యన గౌరి, గణపతి;
భూతియు నైశ్వర్యపదము, భక్తియు, ముక్తిన్;

---

17 గనుక అని మూలంలో ఉంది. గణం సరి పోదు. కాబట్టి గన్నున్ అని మార్చేను.

18 నేర్పు నతి భయమందున్ అని మూలం.

19 వారును అని మూలం.

భూతి యన లక్ష్మి, సంపద,
భూతి యన నిజము బ్రహ్మ భూతియు నయ్యెన్.

క. భూతి మన నగుట? సత్యము;
భూతి మనన్ అల్పదోష బుద్ధియు, తనువున్,
భూతి మన పంచవిషయము;
భూతి మన నభోముఖాదిభూతము లయ్యెన్. 93

క. తృణ మనగ పుల్లని వస;?
తృణ మనగా వ్యర్థ, మొక్క సంజ్ఞయు, తిరుపున్;
తృణ మనగ కొలవ్యర్థము;
తృణ మనగా బంటు బసుగు, శిరము నూత్రిమున్.

క. గుణ మనగ సత్త్వసంపద;
గుణ మనగా రమణి, వింటి కొప్పును, నారిన్;
గుణ మనగ ప్రాయ మింపుక;
గుణ మనగా ధైర్యశూరాదిగుణములు నయ్యెన్ 95

క. రణ మనగ రాజు, భూమియు;
రణ మనగా యుద్ధవేళ, రమణియు, ధరణిన్;
రణ మనగ భేదనుందుము;
రణ మనగా రతిమ్మతి వింతి రథిసం బయ్యెన్ 96

క. హరిణ మన లేడి, యిత్తియు;
హరిణం బన నలుపు, తెలుపు, హరుడును, హరియున్;
హరిణ మన మీను, మిసితియు,
హరిణం బన పర్వతంబు, నందయు నయ్యెన్. 97

క. 20ప్రామాణ్య మనగ నెమకియు;
ప్రామాణ్యం బనగ పద్యపాటయు నమరున్;
ప్రామాణ్య భూతి శాస్త్రము,
ప్రామాణ్యం బనగ కోటి ప్రస్తుతి నయ్యెన్ 98

క. హైరణ్య మనగ బెండ్లియు,
హైరణ్యము నినుము, వెండి, యిసుకయు, చదువున్
హైరణ్య మనట పాడుట;
హైరణ్యము పైడి, సుమతి, హిమమును, హరుడున్.

క. 21సంవిత్తు తెలివి, యుద్ధము;
22సంవిత్తిన కోపము ప్రాప్తిసాధము, తెలుపున్
సంవిత్తు విజయు, భూషణ
సంవిత్తిన కోరపుణ్యసమృతం బయ్యెన్. 100

---

20. అన్ని చరణాలలోను ప్రామాణమని మూలంలో ఉంచెగా ప్రామాణ్యం అని మార్చేను.

21. అన్ని చరణాలలోను సంవిత్తిని మూలంలో ఉంచెగా సంవిత్తు అని దిద్దేను.

22. ఛందస్సు సరిగా లేదు.

జానకి

శ్రీ వి. యస్. చెన్నూరి

రామ్మూర్తి స్కూలు ఫైనల్ పాసయి, మేనమామ గారి ప్రోత్సాహంతో, పై చదువులకి గాను, మద్రాసుకి ప్రయాణమయ్యాడు.

రామ్మూర్తిని సాగనంపడానికి జానకి స్టేషన్ దాకా వెళ్ళింది. రామ్మూర్తి జానకివద్ద సెలవు తీసుకుని అతికష్టంతో రైలెక్కాడు.

ఎప్పుడూ లేడిపిల్లలా గెంతుతూ, నవ్వుతూ, చలాకీగా వుండే జానకి, ఆరోజు అదోలా వుండటం రామ్మూర్తిని కలవర పెట్టింది. రైలు కదిలేప్పుడు జానకి కళ్ళల్లో నీళ్లు తిరిగాయి. జానకి ఎంత ప్రయత్నించినా, రామ్మూర్తి కంటబడకుండా దాచుకో లేకపోయింది. రామ్మూర్తి శిలాప్రతిమకి మల్లే గుడ్లప్పగించి చూస్తూ వుండిపోయాడు.

రైలు శరవేగంతో దూసుకుపోతోంది. రైలు కంటే వేగంగా రామ్మూర్తి బుర్రలో పిచ్చి పిచ్చిగా, ఆలోచనాతరంగాలు సాగిపోతున్నయ్.

రైలు సెంట్రల్ స్టేషన్ చేరుకుంది. రామ్మూర్తి కళ్ళల్లో జానకి మెదులాడుతూనే వుంది.

మద్రాసులో అంతా కొత్త వాతావరణం. అందరూ కొత్త నేస్తాలు. ఏదో వింతలోకంలో వున్నట్టనిపించేది రామ్మూర్తికి.

తనతో తిరిగేవాళ్ళందరూ కలిగినవాళ్ళ పిల్లలు. భోగాలకీ విలాసాలకీ ఘరానాగా ఖర్చుపెట్టేవాళ్ళు.

పాపం, తన కలా సాగదు. మేనమామ భాగ్యవంతుడు కాడు. అతడి సంపాదన తినడానికే చాలదు. కాని, కష్టంలో కష్టం, ఎలాగో, అప్పో సప్పో చేసి, పంపిస్తున్నాడు. రామ్మూర్తి పైకి ఘరానాగా అవుపించినా డబ్బు మాత్రం అతి పొదుపుగా వాడుకునే వాడు.

రామ్మూర్తికి కొత్త వాతావరణంలో—కొత్త నేస్తాలతో కాలం సరదాగానే గడిచిపోతోంది.

ఎప్పుడో, ఏకాంతంలో వున్నప్పుడు మాత్రం జానకి జ్ఞాపకానికొచ్చేది. గుండెలు బరువెక్కేవి. ఏదో పోగొట్టుకున్నవాడికి మల్లే దిగులుగా కూచుండి పోయేవాడు.

సంవత్సరం రోజులు దొర్లిపోయాయి. సెలవుల్లో విద్యార్థులందరూ తమ తమ ఇళ్ళకు వెళుతున్నారు. రామ్మూర్తికూడా మామగారికి ఉత్తరంరాసి బయలుదేరాడు. రైలు కదిలింది.

'జానకిని చూచి సంవత్సరం అవుతోంది. ఈ సంవత్సరం వ్యవధిలో ఎంతగా మారిపోయిందో!

నే నొచ్చానని తెలిస్తే తప్పకుండా పరుగెత్తుకొస్తుంది. నేను చూడనట్టే వుండిపోతాను. పలకరించను. తాను పలకరించడానికి బిడియపడుతుంది. కాస్త ఉడికించి పలకరిస్తాను.

"మద్రాసునించి నాకేం తెచ్చావ్?"—అని అడుగుతుంది.

"అబ్బే, నీకేం తేలేదే"—అంటాను. చిన్నబుచ్చుకుంటుంది.

మెల్లగా పొట్లాకట్టే జేబులోంచి, తీసి ముందు పెడతాను. జానకి సంతోషిస్తుంది.

మద్రాసులో నా అనుభవాలు గోరంతలు, కొండంతలు చేసి చెబుతోంటే నోరు తెరుచుకు వింటుంది'—రామ్మూర్తి యేదేదో పిచ్చి పిచ్చిగా కలలు గంటున్నాడు.

రైలు, స్టేషన్లో ఆగింది. పెట్టే, బెడ్డింగూ కూలీ నెత్తి కెక్కించి, హుషారుగా, కాలినడకనే బయలుదేరాడు.

మామగారింటికి పోయేదార్లోనే జానకి ఇల్లు. దారి మీద కనిపిస్తుందేమో నని చూచాడు. కనిపించ లేదు.

"ఎందుకు తొందర?— నే నొచ్చానని తెలిస్తే అదిదే పరుగెత్తుకు రాదూ?"— అని నవ్వుకున్నాడు.

రామ్మూర్తి ఇల్లు చేరుకున్నాడు...అప్పటికే రెండుమూడు రోజులు గడిచిపోయినై. ఊళ్ళోని స్నేహితు లందరూ, ఒక్కొక్కరే వచ్చి పలకరించి పోతున్నారు. జానకిమాత్రం అవుపించలేదు. కారణం ఊహించుకోలేక పోయాడు. జానక్కి తెలీదేమో ననుకున్నాడు.

కాని, ఊరంతా తెలియగా, జానక్కి తెలియకపోవడ మేమిటి?— రామ్మూర్తికి జానకిమీద కోప మొచ్చింది.

'ఎంతగర్వం!'— అనుకున్నాడు. కాని, అలా అనుకుని గప్ చిప్పున వుండ లేకపోయాడు.

'నేనే ఎందుకెళ్ళకూడదు వాళ్ళింటికి?'— అనుకున్నాడు. అనుకున్నదే తడువు లేచి బయలు దేరాడు.

గుమ్మం దాటుతూనే జానకి తండ్రి సీతారామయ్యగారు ఎదురై పలకరించకుండానే చరచరా వెళ్ళిపోయాడు. రామ్మూర్తి లెక్క చెయ్యలేదు. 'ఆయన గారి తరహా అంతే'— అనుకుంటూ ముందుకి నడిచాడు.

జానకితల్లి రామలక్ష్మమ్మ మాత్రం—"ఎప్పొచ్చావు నాయనా?— కులాసా?" అని పలకరించి, దొడ్లోకి దారితీసి, అరగంటదాకా తిరిగిరాలేదు.

జానకి అవుపిస్తుందేమోనని వెతికాడు. కనిపించలేదు. డాబామీదికి వెళ్ళి చూచాడు. డాబా మీది గది తాళం వేసివుంది.

"జానకేమైంది?"— అని అడుగుదామనుకుంటే, నౌకరువెంకడుకూడా అవుపించలేదు.

ఏమీ తోచక అలా కూచుండిపోయాడు.

ఎంతసేపని అలా కూచోగలడు?— తిన్నగా దొడ్లోకెళ్ళి, తులసిపాదులికి నీళ్ళుపోస్తున్న రామలక్ష్మమ్మగారివద్ద సెలవుపుచ్చుకుని, ఇంటివేపు నడిచాడు.

వడివార్లో అవుపించిన నౌకర్ని నిలేసి అడిగ్గా జానకి వూళ్ళో లేదనీ మేనమామగారింటికి వెళ్ళిందనీ తెలిసింది. రామ్మూర్తి ఆశ నిరాశయింది ఆ వూళ్ళోవున్న నాలుగురోజులూ అతికష్టంతో గడిపాలిసి వొచ్చింది. దిగులుగా ఏమీ తోచేదికాదు. ఎవరితో మాట్లాడుతున్నా—ఏపని చేస్తున్నా జానకి జ్ఞాపకానికొచ్చేది.

మరో సంవత్సరంరోజులు దొర్లిపోయ్.

పరీక్షలు దగ్గరపడుతున్నాయ్. పరీక్షలవగానే సెలవులు. సెలవుల్లో యింటికెళ్ళొచ్చు. జానకిని చూడొచ్చు రామ్మూర్తి అందరి విద్యార్థులతోబాటు పరీక్షలకి తయారవుతున్నాడు.

ఇంతలో మామగారికి సీరియస్ గా ఉందని ఇంటినుంచి వుత్తరం వొచ్చింది. ఉత్తరం అందగానే ఎకాఎకిని బయలుదేరి వెళ్ళాడు.

మామ చావుబ్రతుకుల్లో ఉన్నాడు. డాక్టరు పెదవులు విరిచారు. రామ్మూర్తి గుండెల్లో బండ పడ్డట్టయింది.

వారంరోజులపాటు సేవ చేయించుకున్న మామగారు, ఓనాటిరాత్రి పన్నెండుగంటలకి, ఇహలోకయాత్ర చాలించారు. మామగారికి కర్మక్రతువు లయ్యేవరకూ, రామ్మూర్తికి క్షణం తీరిక లేకపోయింది. కనీసం, జానకిని కలుసుకుందుకూడా వ్యవధి దొరకలేదు.

ఆరోజు ఇంట్లో వాతావరణం కాస్త ప్రశాంతంగా ఉంది. వచ్చిన చుట్టాలందరూ వొక్కొక్కరే వెళ్ళిపోయారు. మేనమామగారి బావమరది, అతని తాలూకు బంధువులూ తప్ప మరెవ్వరూ లేరు మేనమామగారి ఆస్తిగురించీ—అత్తగారి పోషణ గురించీ వాళ్ళల్లో వాళ్ళకి మాటలు జరుగుతున్నాయ్.

రామ్మూర్తికి వీలు దొరికింది. తిన్నగా జానకి ఇంటివేపు నడిచాడు.

జానకి ఇంటిముందు కారు ఆగివుంది. ఎవరో బంధువులొచ్చినట్టున్నారు. ఇంట్లో అంతా హడావిడిగా ఉంది.

ఎవరో పెళ్ళిచూపులకని వచ్చినట్లు నౌకరు ద్వారా తెలిసింది.

అబ్బాయి ఎం ఏ. పాసయ్యాట్ట. కాలేజీలో ట్యూటర్ గా పనిచేస్తున్నాట్ట. పిత్రార్జితం బోలెడంత వుందిట. అందగాడూ, గుణవంతుడూనట. జానక్కి ఈ సంబంధం ఇష్టమేనట

రామ్మూర్తి గుండెల్లో గతుక్కుమంది. మనసు మనసులో లేదు. పిచ్చిపిచ్చిగా ఆలోచించుకుంటూ ఇంటివేపు నడిచాడు.

ఆ మరునాటి సాయంత్రం. డాబామీద జానకి ఒక్కర్తే కూచుని, దూరంగా ఆకాశంలో ఎర్రగా నిట్టూరుస్తూ, పడమటి కొండల్లో కృంగిపోతున్న సూర్యుని పసిమికిరణాలతో ధగధగా మెరిసిపోతోన్న ప్రకృతిని, చూస్తూ ఏమేవో తియ్య తియ్యని కలలు కంటోంది.

ఆమె కట్టుకున్న తెల్లని వాయిలుచీరా, తెల్లని సిల్కు చోళీ, ఒత్తుగా అల్లుకున్న జడలో తురుముకున్న మల్లెపూలూ, సంజకాంతుల వింతివెలుగుల్లో ధగధగా మెరిసిపోతోన్నయ్.

పద్మగా, పసి నిమ్మపండులా, వయసుతో వచ్చిన వయ్యారంతో అప్పుడే దిగివచ్చిన అప్సరసకి మల్లే వుంది జానకి.

'రెండేళ్ళకే ఎంతగా మారిపోయింది!

ఆడవాళ్ళెంత త్వరగా ఎదిగిపోతారు!'—అనుకున్నాడు రామ్మూర్తి.

ఆ మారడం ఒక్క శారీరకంగానే కాదు—మానసికంగా కూడా—అన్న విషయం తెలుసుకునేందుకు ఎంతో కాలం పట్టలేదు రామ్మూర్తికి.

జానకిని మాటల్లోకి దింపి, మెల్లగా తన మనస్సులోని విషయాన్ని బయటపెట్టాడు.

జానకి పకపకా నవ్వేసింది.

"క్షమించు రామూ, నువ్వు అందని పళ్ళకి అర్రులు చాస్తున్నావ్"

"నిజంగానా?"

"అవును. ఆడది ఎప్పుడూ అధికమయిన సుఖాల్ని—ఐశ్వర్యాన్ని కోరుతుంది. కాని దారిద్ర్యాన్ని కోరి తెచ్చుకోదు. బాధల్ని భరించదు."

రామ్మూర్తి స్థాణువులా నుంచుండిపోయాడు.

"జానకీ! ఆడదానికి కావలిసింది ఐశ్వర్యం ఒక్కటేనా?"

"కాకపోవొచ్చు; కాని, ఐశ్వర్యంతో కొనల్లేనిదేమీ లేదు"

"ప్రేమని కూడానా?"

"ప్రేమా?—ప్రేమ?—అవన్నీ పుస్తకాల్లోని మాటలు మూర్తీ! వాస్తవిక జీవితానికి కావలసింది డబ్బు!—ప్రేమ కాదు."

రామ్మూర్తి పలకలేదు.

నిజమేనా—ఆడదానికి కావలసింది ఐశ్వర్యం ఒక్కటేనా?—కోరిన నగలూ, చీరలూ, అందమైన మేడా, మంచి కారూ, దాసదాసీలూ వుంటే చాలా?—ప్రేమకి అర్థంలేదా?

రామ్మూర్తి ఆలోచిస్తూ వుండిపోయాడు.

జానకి మారిపోయింది—ఆ వునికిలో ఠీవి—ఆ మాటల్లో హుందాతనం—ఆ కళ్ళల్లో గర్వం—జానకి నిజంగా మారిపోయింది.

"నిజం జానకీ, అర్థంలేని ప్రేమకోసం ఆశల్ని చంపుకోవడం అవాంతరాలని తెచ్చిపెట్టుకోవడం వెర్రితనమే కావచ్చు. ఇప్పటికయినా నీహృదయం విప్పి చెప్పినందుకు నా ధన్యవాదాలు. సెలవ్ జానకీ!—వెళ్తొస్తా!"—రామ్మూర్తి జవాబు కోసం ఎదురు చూడకుండానే దరదరా మెట్లుదిగి వెళ్ళిపోయాడు.

జానకి అతగాడివేపు చూచి నవ్వుకుంది.

'పిచ్చివాడు!'—అనుకుంది.

* * *

జానకి, ఆ వూళ్ళో పేరు ప్రఖ్యాతులు గడించిన డాక్టరు సీతారామయ్యగారి ఏకైక పుత్రిక. లేక లేక పుట్టిన సంతానం కావడంచేత అల్లారు ముద్దుగానే పెరిగింది. సీతారామయ్యగారు జానకికి ఎందులోనూ లోటు జరగనిచ్చేవాడు కాదు. గారాబంగా పెరగడం మూలాన మాటంటే పడ్డంగానీ—మనసులోని విషయాన్ని దాచుకోవడంగానీ ఎరగదు. ముక్కుకి సూటిగా ప్రవర్తించేది.

పద్మగా, పసినిమ్మపండులా వయసుతో వచ్చిన వయ్యారంతో విరిబూసిన గులాబీ పూవులా ఎప్పుడూ నవనవలాడుతూ వుండేది.

జానక్కి, స్కూలు వదలక పూర్వమే రామ్మూర్తితో పరిచయమైంది. వందలాది విద్యార్థుల్ని సూదంటు రాయిలా ఆకర్షించి, తనచుట్టూ తిప్పించుకుని, కాపలా కాయించుకుని, గర్వంగా తనలో తాను నవ్వుకునే జానకి, రామ్మూర్తిచేత ఆకర్షింపబడిందంటే, రామ్మూర్తిలోని విశిష్టతేననాలి.

రామ్మూర్తి అందగాడు. తెలివిపరుడు. గుణవంతుడు.

జానకి అప్పుడు నాలుగోఫారం చదువుతోంది. స్కూలు వార్షికోత్సవాల సందర్భంలో, విద్యా

ర్థులచేత ప్రదర్శింపబడ్డ నాటికలో 'హీరో'గా నటించిన రామ్మూర్తి, ప్రథమ బహుమతిని పొందటమే కాకుండా, జానకి హృదయాన్ని కూడా దోచుకొన్నాడు. ఆ మరుసటియేడు విద్యార్థుల 'లలితకళా సంఘానికి' కార్యదర్శిగా రామ్మూర్తీ, సహాయకురాలుగా జానకీ ఎన్నుకోబడ్డంతో సన్నిహితులయ్యారు. ఈ సాన్నిహిత్యమే సినిమాలకీ, షికార్లకీ కూడా తిరిగేంత స్నేహానికి దారితీసింది.

జానకీ రామ్మూర్తులు ఒకరి అంతరంగాలు మరొకరికి చెప్పుకునేవారు. కష్టసుఖాలు పంచుకునేవారు. గంటల తరబడి యేవేవో చర్చించుకుంటూ కూచునేవాళ్లు, ఎవరూ వాళ్ళని వారించేవాళ్లు కారు.

ఇద్దరూ స్కూలు ఫైనల్ పరీక్షల్లో కృతార్థులయ్యారు. జానకి పై చదువులకి వెళ్లడం యిష్టంలేక అంతటితో ఆగిపోయింది. రామ్మూర్తి మామగారి ప్రోత్సాహంతో మద్రాసుకి వెళ్లాడు.

రామ్మూర్తి మద్రాసులో వున్న రెండేళ్ళకాలంలోనూ జానకి బాగా మారిపోయింది. తండ్రి సీతారామయ్యగారి దశ మారింది. ఎప్పుడో ఒకటో రెండో దంపెగమారి కేసులు తప్ప కళ్ళజూడని డాక్టరుగారికి, డిమాండు హెచ్చింది. ఇప్పుడు రెండుచేతులా ఆర్జిస్తున్నారని అందరూ అంటున్నారు. ఈమధ్య ఓ కారు కూడా కొన్నారట. దీంతో జానకి అంతస్తూ పెరిగింది. గొప్పబుద్ధులూ, గొప్ప అలవాట్లూ, గొప్పవారితో స్నేహం, అలవర్చుకుంది. అభిరుచులు మార్చుకుంది. బజారు కెళ్ళాలన్నా కారులో వెళ్లాలి. చీర కట్టుకునేప్పుడు కూడా దాసీది పక్కనుండాలి.

జానకి బాగా మారిపోయింది—ఆవిడ దృక్కోణం మారిపోయింది.

గొప్పగొప్ప సంబంధాలు జానకి కోసం ఎగబడుతున్నాయి.

అందం తక్కువనో—ఐశ్వర్యం తక్కువనో—చదువు తక్కువనో — ఉద్యోగం లేదనో వంకలు పెడుతోంది జానకి. చివరికి, మద్రాసునించి ఓ సంబంధం వొచ్చింది. అతగాడికి అందం, ఐశ్వర్యం, చదువూ ఉద్యోగం అన్నీ వున్నయ్. జానకి యీ సంబంధాన్ని వొప్పుకుంది. వరుడు కట్నం రూపేణా చిల్లికానీ ముట్టనని చెప్పడంచేత, సీతారామయ్యగారు కూడా ఈ సంబంధం చేసుకునేందుకు వొప్పుకున్నారు.

జానకిప్పుడు యేవేవో వూహించుకుంటూ, తియ్యతియ్యగా కలలుగంటోంది.

ఆమెకిప్పుడు కావలసింది అర్థంలేని ప్రేమకాదు.

కీర్తి!—డబ్బు!—హోదా!......

* * *

అత్తగారిని పుట్టింటికి సాగనంపి, రామ్మూర్తి మద్రాసుకి బయలుదేరాడు. పరీక్షలయిపోయినై. సెలవులిచ్చారు. అప్పటివరకూ రామ్మూర్తికి, తన భవిష్యత్తుని గురించి ఆలోచనే రాలేదు.

అత్తగారు పుట్టిల్లు చేరుకుంది మామగారీ ప్రపంచంలోనే లేరు.

'ఇప్పుడు నాకెవరు దిక్కు?—చదువుకి డబ్బెవరంపుతారు?—కనీసం తిండెవరు పెడతారు?—నాకీ ప్రపంచంలో ఎవరున్నారు?

తల్లి పోయింతరువాత, తల్లితోబుట్టువు కాబట్టి ఆదరించాడు. అతడూ దాటుకున్నాడు. ఇహ, ఆదరించేవాళ్లెవరున్నారు?

తండ్రికి ఉత్తరం రాస్తే?—ఛీ!—అన్నం పున్నెం ఎరుగని తల్లిమీద అభాండం మోపి, పుట్టింటికి తరిమేసి భోగంముండతో కులికే తండ్రికా?—అంతకంటే అడుక్కుతినొచ్చు.

అవును, నేనేం అశక్తుణ్ణి కాను. నా పొట్ట నేను పోషించుకోగలను చదువుకున్నాను ఎక్కడో నౌకరీచేసి బ్రతుకుతాను.'—రామ్మూర్తి చదువుకి స్వస్తిచెప్పి, ఉద్యోగంకోసం ప్రయత్నించడానికి నిశ్చయించుకున్నాడు.

పెట్టేబేడా సర్వస్వం అమ్మి అంతకుపూర్వం చేసిన చేబదుళ్లు తీర్చేసి, గది ఖాళీచేసి, ఉద్యోగాన్వేషణకు బయలుదేరాడు.

కాని, ఉద్యోగాలు సంపాయించడం అనుకున్నంత తేలికయినపనికాదని తెలుసుకునేందుకు ఆట్టే కాలం పట్టలేదు.

ఆఫీసులూ—ఫ్యాక్టరీలూ—మిల్లులూ—దుకాణాలూ అన్నీ గాలించాడు. ఎక్కడ ఖాళీవుందని విన్నా అక్కడికి పరుగెత్తాడు. కన్నవాడికాళ్ళల్లా పట్టుకున్నాడు. కాని ప్రయోజనం కనిపించలేదు.

రోజూ, కాళ్ళరిగేలా వూరంతా గాలించి, సాయంత్రానికల్లా ఉసూరుమంటూ 'రామస్వామి సత్రం' చేరుకునేవాడు. అరటిపళ్లు ఆరగించి, పంపు నీళ్లు పట్టించి, అరుగుమీదికి చేరుకునేవాడు. సత్రం అరుగులమీద బసచేసే అభాగ్యుల్నీ, అనాథల్నీ చూస్తూ—'జీవితమంటే ఇంత భయంకరంగా వుంటుందా?'—అనుకునేవాడు.

'అందుకనే కాబోలు, జానకి పేదని తృణీకరించి, ఐశ్వర్యం వేపు మొగ్గింది.'—అనుకుని బాధగా నిట్టూర్చేవాడు.

ఆరోజు, ఆరాత్రివేళ మద్రాసు మహానగరం విద్యుద్దీపాల నీలకాంతుల్లో దేదీప్యమానంగా వెలిగి పోతోంది. పగలంతా కార్లతో—రిక్షాలతో తీరిక లేని విశాలమైన రోడ్లు విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నాయ్

ఐలెండ్ గ్రౌండ్సుపక్కగా, పేవ్‌మెంటుమీద ఒక్కడే కాళ్లీడ్చుకుంటూ—బిక్కు బిక్కుమంటూ నడుస్తున్నాడు, సత్రం వేపు రామ్మూర్తి

బట్టలు బాగా నలిగిపోయినై. క్రాపు చెరిగి పోయింది. గడ్డం మాసిపోయింది. జేబులో చిల్లిగవ్వ లేదు. రేపణ్ణించీ, ఆరగించడానికి అరటిపళ్ళగ్గూడా లేవు. ఆఖరుకాణీ స్టార్ సిగరెట్టురూపాన వెలిగి పోతోంది. రామ్మూర్తి దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తున్నాడు. అతనిముందు భవిష్యత్తు భయంకరంగా నర్తిస్తోంది కోరలువిప్పి.

ఏదో చప్పుడయితే వెనక్కి తిరిగి చూశాడు. రోడ్డుమీద నడుస్తోన్న రిక్షా ఆగిపోయింది. ఎవరో ఇద్దరు ఎదురెళ్లి ఆపారు. అందులో ఒకడు చేతిలోని కత్తిని ఝళిపిస్తున్నాడు. వేరొకడు రిక్షాలోని బెంగాలీ ఆసామిని దింపి, అతగాడి జేబులు తడుముతున్నాడు. రిక్షావాడూ—ఆసామీ నిస్సహాయంగా నుంచుండిపోయారు.

ఈదృశ్యం చూసేసరికి, రామ్మూర్తిలోని ఉడుకురక్తం కుతకుతలాడిపోయింది. మద్రాసులోని దుండగుల మోసాలు రామ్మూర్తికి తెలియందికాదు. రామ్మూర్తి చూస్తూ వూరుకుండలేకపోయాడు.

వెంటనే వెనక్కి తిరిగి, సింహంలా, కత్తి పట్టుకున్న వాడిమీదికి ఉరికాడు. అంతవరకూ నిస్సహాయంగా నుంచున్న ఆసామీకూడా రెండోవాడితో కలియబడ్డాడు. కొంతసేపు పెనుగులాడిన తరువాత దుండగులిద్దరూ పారిపోయారు.

ఆసామీ మనసు కుదుటబడింది. ఏ అత్యాచారమూ జరక్కుండా. జేబులోని పాతిక వేల రూపాయలూ చెక్కుచెదరకుండా సమయానికి దేవుళ్లాగా ఆదుకున్న రామ్మూర్తిని ఎంతగానో అభినందించాడు. రామ్మూర్తిని తనతో బాటు తన లాడ్జికి తీసుకుపోయి, అతని స్థితిగతులు విచారించి, తనకి చేసిన మేలుకు కృతజ్ఞతగా తనతో పాటు కలకత్తా వొస్తే, తప్పకుండా యేదైనా వుద్యోగం యిప్పించగలనని హామీ ఇచ్చాడు. రామ్మూర్తి బెంగాలీ ఆసామీతో బాటు కలకత్తా వెళ్లడానికి నిశ్చయించుకున్నాడు.

మరుసటిరోజు, కలకత్తా మెయిల్లో బెంగాలీ వాలాతో బాటు, రామ్మూర్తి కూడా ప్రయాణమయ్యాడు.

* * *

బండ్లు ఓడలవుతాయ్—ఓడలు బండ్లవుతాయ్. ఏ దుర్వ్యసనమూ ఎరగని డాక్టరు సీతారామయ్య గారు తాగుడుకీ రేసులకీ అలవాటు పడతారనీ, ఉన్న సర్వస్వం రేసుల్లో పెట్టి, హఠాత్తుగా గుండెలాగి పరలోకయాత్ర సాగిస్తారనీ ఎవరూ అనుకోలేదు.

డాక్టరుగారి మరణంతో అప్పులవాళ్లు యీగలు మూగినట్టు మూగి, మిగిలిన కాస్తకూడా పంచుకు పోయారు. భార్యాబిడ్డలు తలదాచుకోడానికి ఇల్లు కూడా మిగల్లేదు.

రామలక్ష్మమ్మ కూతురు జానకితో బాటు తమ్ముడిల్లు చేరుకోవలసి వచ్చింది. జానకి అంతస్తు దిగిపోయింది. సినిమాలూ షికార్లూ బందయినై. ముతక బట్టలే కరువైనై.

రాగిగవ్వ కట్నం అడక్కుండానే పెళ్ళికి ఒప్పుకున్న పెద్దమనిషి డాక్టరుగారు చెల్లుకునేసరికి పాతిక వేలు కట్నం చెల్లించందే పుస్తె కట్టనని కూచున్నాడు. అంతా 'సెటిల్' అయి పెళ్లిపీటలదాకా వచ్చిన పెళ్లి అలా తెల్లారిపోయేసరికి, రామలక్ష్మమ్మగారి గుండెల్లో బండపడ్డట్టయింది. డాక్టరుగారు బ్రతికుండగా ఎగబడుతోన్న సంబంధాలు చనిపోయింతరువాత ఒక్కటీ దిగిరావడం లేదు

"చెరువులో నీళ్లుండేవరకే కప్పల బెకబెకలు" అని ఎంతగానో వగచింది జానకి తల్లి రామలక్ష్మమ్మ.

జానక్కి అంతా అయోమయంగా వుంది.

"నాకు పెళ్లొద్దు! చదువుకున్నాను. ఉద్యోగం చేసుకు బ్రతికగలను. నాకోసం మీరేమీ బెంగపెట్టుకోవద్దు" అని అన్నది జానకి.

"అదేమిటే పిచ్చిపిల్లా! ఆయనగారు పోయి ఇప్పటికే కాపురం వీధిన బడిందిచాలక, నీవుకూడా సంపాయించాలా మగరాయుడికిమల్లే పెళ్లి పెటాకు లేకుండా" అని కంటనీరు పెట్టుకున్నది రామలక్షుమమ్మ.

తల్లికేం జవాబు చెప్పాలో తోచక వెక్కి మొహం వేసింది జానకి.

పెళ్లిపీటలదాకా వచ్చిన పెళ్లి ఆగిపోయేసరికి, జానక్కి లోకంమీద చెడ్డ చిరాకేసింది.

"ఛీ! ఏం మనుషులు!—డబ్బుకోసం ఏమైనా చేస్తారు. ఎన్ని అబద్ధాలయినా ఆడుతారు. ఎంత నీచానికయినా దిగుతారు—వీళ్లు మనుషులేనా?—వీళ్లకి హృదయాల్లేవా?—అనుకున్నది జానకి.

వెంటనే రామ్మూర్తి జ్ఞాపకానికొచ్చాడు. ఆమె హృదయం బరువుగా—బాధగా క్షోభించింది. కళ్ళు చెమ్మగిల్లాయి

'మానవులు యేగాలి కాచాప ఎత్తుతారు. ఏసమయానికామాట మాట్లాడతారు. నేను మాత్రం యేం చేశాను?—డబ్బుకోసం రామ్మూర్తి ప్రేమని తృణీకరించలేదూ?—రామ్మూర్తి హృదయం యెంతగా క్షోభించిందో.

రామ్మూర్తి ఇప్పుడిక్కడుంటే?—నాకన్నీటి ధారతో అతనిపాదాలు ప్రక్షాళనంచేస్తే?—క్షమించమని ప్రార్థిస్తే?—జానకి హృదయం తల్లడిల్లింది.

జానకి ఎప్పుడూ, ఏకాంతంలో, ఏదో ఆలోచించుకుంటూ గడపడం రామలక్షుమమ్మకి బాధగా వుండేది.

జానకి మేనమామ రంగారావు లౌక్యుడు. వ్యవహారశాలి. తిమ్మినిబమ్మిని చెయ్యగలడు. బమ్మిని తిమ్మినీ చెయ్యగలడు. అతడు తలుచుకుంటే చెయ్యలేని పనంటూ ప్రపంచంలో వుండదని రామలక్షుమమ్మకి బాగా తెలుసు. అంచేత ఆకాస్తయినా ధైర్యంగా వుండగలుగుతోంది.

రంగారావు కూడా వూరుకుండడంలేదు. అతను కాయశక్తులా ప్రయత్నిస్తూనే వున్నాడు. తెలిసిన సంబంధాలన్నీ విచారిస్తూనే వున్నాడు.

ఇంతకీ కాలం కలిసిరానప్పుడు ఎవరుమాత్రం యేం చెయ్యగలరు?

రోజులు దొర్లుతున్నాయి.

ఉన్నట్లుండి ఓనాడు, రంగారావు గారింట రామావధాన్లు సాక్షాత్కరించారు.

రామావధాన్లని ప్రత్యక్షంగా చూడని వాళ్ళుంటే వుండొచ్చుగాని, ఆప్రాంతంలో కనీసం అతగాడిపేరు కూడావినని వాళ్ళుంటారంటే మాత్రం నమ్మడానికి వీల్లేని విషయం.

భార్యలేని మగాళ్ళకి భార్యల్ని—భర్తలేని పిల్లలకి భర్తల్నీ యేరి, కూర్చి వాళ్ళని ఓయింటివాళ్ళనిచేసి, అక్షింతలుచల్లి, ఆశీర్వదించి, దక్షిణ తాంబూలాలు, పట్టుపీతాంబరాలు స్వీకరించడం ఆయనగారి ఉద్యోగం. ఆప్రాంతంలో ఎంతమంది బ్రహ్మచారులున్నారో—ఎంతమంది కన్నెపిల్లలున్నారో, ఆస్తి, వయసు, వర్ణం, గోత్రాలతో సహా వారికి కంఠస్థం.

రామావధాన్లు అంత ఆకస్మాత్తుగా రంగారావు గారింట సాక్షాత్కరించారంటే, తప్పకుండా యేదో విశేషం వుండితీరుతుందని ఇంటిల్లిపాదీ అనుకున్నారు.

భోజనానంతరం తాంబూలం సేవిస్తూ, అవధాన్లుగారు తాము విచ్చేసిన అసలుకారణాన్ని బయటపెట్టారు. పెళ్ళికుమారుడి వివరాలు తెలుసుకున్న రంగారావుగారు, ఎగిరి గంతేశారు.

"అంతకంటేనా?—శుభస్యశీఘ్రం" — అని కూడా మాటయిచ్చేశాడు.

"మీరామాట అంటారని నాకూ తెలుసు, నిక్షేపంలాంటి సంబంధాన్ని ఎవరు వద్దంటారు? నామాట మీరు తోసేయరనే ముహూర్తం కూడా పెట్టుకొచ్చాను. అబ్బాయికీ అమ్మాయికీ అన్ని పొంతనలూ సరిపోయినై. రేపురాత్రికే ముహూర్తం, మీరు కట్టుబట్టల్తో బయలుదేరితే చాలు—అన్ని యేర్పాట్లూ చేయించేశాను"—అని అంటోంటే రంగారావుగారు పరమానందభరితులైయారు.

"అక్కయ్యా! జానకి చాలా అదృష్టవంతురాలే. లేకపోతే యిలాంటి సంబంధం ఇంటికి వెతుక్కు రావడ మేమిటి? —దాని ముఖంలోనే వుంది ఆ లక్ష్మి కళ!"—అని అంటోంటే, రామలక్ష్మమ్మ కేమీ అర్థంకాలేదు.

"అదేమిటే, అలా మస్తూ నుంచుంటే ఎలా?— తయారు కావాలి. ఇప్పుడే ప్రయాణం. ప్రొద్దుటి కల్లా అక్కడుండాలి ఊ—తయారుకండి. బండి మాట్లాడుకొస్తా—ఆలస్యంలేదు" —అంటూ కంగారుగా బండ్లకోసం పరుగెత్తాడు రంగారావు.

ఈ సంబంధం రంగారావు ఎరిగిన సంబంధమేనట, అమ్మాయి అదృష్టవంతురాలు కాబట్టే కట్నాలు కానికలు అవసరంలేకుండా, అన్ని ఖర్చులూ వాళ్ళే భరించి పెళ్లి చెయ్యడానికి ఒప్పుకున్నారనీ, వాళ్లను ఒప్పించడానికి తానుపడ్డ శ్రమ యింతా అంతా కాదనీ, రామావధాన్లు చెప్పగా తెలుసుకున్న రామలక్ష్మమ్మగారి కళ్లల్లో ఆనంద బాష్పాలు రాలాయి.

ఈ శుభసమయంలో 'ఆయనగారు' లేక పోయారుకదా అని, ఆనందబాష్పాలు అశ్రుబిందువులుగా కూడా మారాయి.

జానక్కి యిదేమీ అర్థంకాలేదు.

అబ్బాయిని చూడకుండానే, తన అంగీకారం లేకుండానే, తనకి పెళ్ళేమిటి?—అనుకుంది. కాని, తన శ్రేయస్సుకోరే తల్లి, తల్లితోబుట్టువు, ఆమాత్రం ఆలోచించకుండా వుంటారా? — అని కూడా అనుకుంది.

ఆడపెళ్ళివారి బళ్లు వూరుచేరుకునేసరికి, మగ పెళ్లి వారు ఎదురొచ్చి, విడిదిగృహానికి తీసుకెళ్లారు.

విశాలమయిన భవంతి. అందమైన ఫర్నిచర్ తో విద్యుద్దీపాలతో చక్కగా అలంకరించి వుంది. భోజన వసతులూ, మర్యాదలూ వగైరాలు సక్రమంగానే జరిగినై.

ఏం మర్యాదలు జరుగుతున్నా, రామలక్ష్మమ్మ గారికి యేదో కొరతగానే వుంది. పెళ్లికుమారుణ్ణి గూర్చి పూర్తి వివరాలు తెలుసుకోవాలి—పెళ్ళి కుమారుడి వయసెంత?—ఏం చదువుకున్నాడు?— ఎంత ఆస్తివుంది?—ఎలా వుంటాడు?—గుణవంతుడేనా?—తల్లిదండ్రులున్నారా? — రామలక్ష్మమ్మ గారి బుర్రలో ప్రశ్నల పరంపర, వరసగా ఒకదాని వెంబడి ఒకటి పుట్టుకొస్తున్నవి.

రామలక్ష్మమ్మగారి ప్రయత్నం ఫలించింది.

ఓ నౌకరుద్వారా విషయాలు తెలిసినవి. పెళ్ళి కుమారుడు అందంగానే వుంటాట్ట. అట్టే చదువు సంధ్యలు లేకపోయినప్పటికీ, వెనక బోలెడంత ఆస్తి వుందట. వందెకరాల మాగాణీ—అద్దెలొచ్చే అయిదు మేడలూ,—సాలుకి పాతిక వేలు దాకా ఆదాయం వచ్చే పొగాకు వ్యాపారంవుందిట. వెనక వారసులూ గీరసులూ ఎవరూ లేరట. 'ద్వితీయం' అని పేరేగాని వరుడికి అట్టే వయసు కూడా లేదట.

ఆ చివరివాక్యం వినేసరికి రామలక్ష్మమ్మగారి కడుపులో గతుక్కుమన్నది. కాని, వెంటనే— 'అయితేమాత్రమేం? బోలెడంత ఆస్తి వుందిట'— అనుకుంది.

జానక్కి పెళ్లే కాదేమోనని బెంగపెట్టుకున్న రామలక్ష్మమ్మ కిది సంతోష కారణమే అయింది.

తన్ను రెండో పెళ్ళివాడి కివ్వబోతున్నారని వినేసరికి జానకి మండిపడింది. తన యిష్టాయిష్టాలతో నిమిత్తంలేకుండానే పెళ్ళి యెలా జరుగుతుందో చూద్దాం, అనుకుంది పౌరుషంగా.

కాని, ఎదురుగుండా — విద్యుద్దీపాలతో అందంగా అలంకరింపబడ్డ అందమైన మేడా— మేడ నిండా దాసదాసీలూ కంటబడేసరికి జానకి కళ్ళు బైర్లు క్రమ్మినయ్.

ఒంటినిండా ఆభరణాలూ, పెట్టెనిండా బట్టలూ, చేతినిండా డబ్బు, అందమైన కారూ, కీర్తి! హోదా!—ఐశ్వర్యం!—ఇంతకంటే యేం కావాలి? జీవితంలో సుఖపడ్డానికి?

ఏవేవో తియ్య తియ్యగా—విందులూ, విహారాలూ, సభలూ, సన్మానాలూ—కళ్లముందు కదిలిపోసాగినయ్.

"ఎంత అదృష్టవంతురాల్ని!" — అనుకుంది. వెంటనే ఆమె అంతస్తు పెరిగిపోయింది. ఆమెకళ్లల్లో గర్వం!—ఆ నడకలో హుందాతనం! తొణికిసలాడింది.

"ఇప్పుడు రామ్మూర్తి వుంటే?—ఈర్ష్యతో ఎంతగా కుమిలిపోయేవాడు!—పాపం, పిచ్చివాడు!" అని నవ్వుకుంది. అతనిమీద జాలి కూడా కలిగింది జానక్కి.

పెళ్ళి సర్వమర్యాదలతో సలక్షణంగానే జరిగిపోయింది.

భర్త కంటపడినప్పుడల్లా, జానకి గుండెలు తనకి తెలీకుండానే ఝల్లుమనేవి.

కట్టుడుపళ్లు...కోరమీసాలు—రంగు వేసిన వెంట్రుకలు-బట్టతలా—ముడుతలదవడలూ—మొరటు సరసం—జానకిక్కి అసహ్యాన్ని కలిగించేది.

వెంటనే, ఐశ్వర్యం—అధికారాలూ...అందమైన మేడా—కారూ—పరిచారికలూ కళ్ళముందు కనిపించి, యేదో మైకంలోకి లాక్కుపోయేది.

అప్పటికి పెళ్ళయి వారం రోజులు గడవలేదు. దొడ్లో జామిచెట్టుకింద కూచుని దంతధావనం చేసుకుంటోన్న జానకిక్కి, పక్కవాటాలో వున్న లక్ష్మీదేవమ్మకీ ఎదురింటి రామాయమ్మకీ జరుగుతోన్న సంభాషణ, చెవిని పడింది.

"అవును పాపం! అదీం శుద్ధం యెరగని అర్భకురాలు! కాకపోతే యీ పెళ్ళికెలా వొప్పుకుంటుంది?—బంగారు బొమ్మలాంటి పిల్ల."

"అంతే లే లక్షువమ్మా, దేవుడెవరికి యెట్టా రాశాడో అట్టా జరిగిపోవలిసిందే. కాకపోతే ఎవన్నానుకుంటే ఎవరు పడ్డారో చూశావు ముసలాడికి? ఇంతకీ శశి—అదృష్టవంతురాలు."

అయినా ఆపిల్లంటే అదీ. నాకీ పెళ్ళి వొద్దని మారాం చెయ్యలేదుట. మారాం చేస్తే మారుతల్లి వొప్పుకోదని తెలుసు. గప్‌చిప్పున తన పని తాను చేసి వూరుకుంది. ఇంతకీ ఏమైందో! ఎక్కడుందో!—పాపం దాని తల్లుంటే, దాని బతుకలా నశిపిడి పాలవుతుందా?"

"ఆఁ దానికేం? చదువుకున్న పిల్లట, ఎక్కడికెళ్ళినా ఏ ఉద్యోగమో సద్యోగమో చేసుకు బ్రతగ్గలదు."

"అయినా జానకెలా పడిందంటావ్?"

"ఏముంది? అవధాన్లుగారి ప్రద్దెం, రాత్రికి రాత్రి పెళ్లి నిశ్చయం చేసుకొచ్చాడుట, ముసలాడి బ్రతుకు అభాసుపాలవుతుందని"

"అయినా కన్నతల్లెలా వొప్పుకుందో!"

"డబ్బమ్మా, డబ్బు!—డబ్బు చూపిస్తే చచ్చే పీనుగలేచి కూచుంటుంది."

"పాపం, అందరూ చేరి దాని నెత్తిన నిప్పులు పోశారు."

జానకి కడుపులో గతుక్కుమంది.

'ఏవిఁటీ—నా నెత్తిన నిప్పులు పోశారా? డబ్బుకాశపడి నా జీవితాన్ని నాశనం చేశారా?'

జానకి కూర్చున్న చోటే కూలబడిపోయింది.

'ఎవరా శశి?—ఏం చేసింది?—నాకీ పెళ్ళొద్దని ప్రతిఘటించిందా?—ఇంట్లోంచి పారిపోయిందా?—ఎందుకు పారిపోయింది?—ఎందుకొద్దంది?—ఆలోచిస్తూ వుండిపోయింది.

ఆ యింట్లో జానకిక్కి యేమీ తక్కువలేదు. అనుభవించడానికి ఐశ్వర్యంవుంది. అధికారం చెలాయించడానికి దాసదాసీలున్నారు.

కాని, జానకిక్కి ఏదో అసంతృప్తిగా—ఏదో వెలితిగా—ఏదో కొరతగా వుండేది.

ఆ యింట్లో అందరూ తన్ను జూచి భయపడే వాళ్ళే—తన్ను గౌరవించే వాళ్ళే కానీ—ప్రేమతో పలకరించేవాళ్లు లేరు. తన కష్టసుఖాల్ని పంచుకునే వాళ్లు లేరు. తన్ను సానుభూతిగా చూచేవాళ్లు లేరు.

భర్త, పీరవరహావతారం; వ్యాపారంమీద పొరుగూరు వెళ్లాడంటే, ఒకొక్కప్పుడు వారంరోజులయినా ఇంటికిరాడు. ఇల్లంతా యేదో బావురుమంటోన్నట్టు; ఇంట్లో ప్రతివస్తువూ తనవేపు జాలిగా చూస్తోన్నట్టు, అనిపించింది.

ఏదో అశాంతి—ఏదో అసంతృప్తి తన్ను వెంటాడుతోన్నట్లు బాధపడేది.

రామ్మూర్తీ!...శశీ!—జ్ఞాపకాని కొచ్చేవారు. గంటల తరబడి, జానకి ఏకాంతంగా గదిలో కూలబడి ఆలోచిస్తూ వుండిపోయేది.

* * * *

రామ్మూర్తి కలకత్తాలో ఓ ఇంగ్లీషు ఫరంలో గుమాస్తాగిరీ చేస్తున్నాడు.

హోటలుతిండీ—గదిలో నిద్రా—కొత్తకొత్త నేస్తాలు—సరికొత్త వాతావరణం—యే చీకూచింతా లేకుండా రోజులు గడిచిపోతున్నయ్.

రామ్మూర్తి కొద్దికొద్దిగా బెంగాలీకూడా నేర్చుకున్నాడు.

ఆరోజు రామ్మూర్తి అప్పుడే ఆఫీసునుంచి గదికి వచ్చాడు. గది తాళం వేసివుంది. నౌకరు కుర్రాడు అవుపించలేదు.

'ఈపాటికి గది తాళాలు తెరిచి, గది శుభ్రం చేసి, స్నానానికి నీళ్ళు సిద్ధంచేసి వుండవలసినవాడు. ఇంకా రాలేదేం చెప్మా!'—అనుకుంటూ వీధివరాండాలో నుంచుని, చూడసాగాడు. ఎదురింటి డాబామీది గదిముందు వరాండాలో, ఎవరో దాసీపిల్లతో పరాచికాలాడుతూ కనిపించగానే—"అతిథి వచ్చా,"—అని లోపల తాను నవ్వుకున్నాడు.

ఇదివరకు నాలుగయిదుదఫాలు ఇలాగే జరిగాయి కాని, రామ్మూర్తి వట్టివకుమె హెచ్చరించలేదు

ఇంతలో పచ్చగా, సన్నగా, ఓ అందమయిన బెంగాలీ యువతి, తెల్లని దుస్తులు ధరించి, పల్చని ముఖమల స్లీవ్‌లెస్ తొడిగి, వానిటీబ్యాగుతో గుమ్మంలో ప్రత్యక్షమయింది అదిచూచి పరాచికాలాడుతోన్న 'జంట' పరారయింది.

ఇంతకాలంగా రామ్మూర్తి ఆ గదిలో నేవున్నా ఆవిణ్ణెప్పుడూ చూళ్ళేదు.

రామ్మూర్తి ఆవిడవేపుచూస్తూ అలానుంచుండి పోయాడు. ఆవిణ్ణిచూచేసరికి 'జానకి' జ్ఞాపకానికొచ్చింది.

ఆరిపోయిన పుండుని ఎవరో కెలికినట్టయింది

మరచిపోయిన విషాదగాథ మళ్ళీ స్మృతి పథంలో విలయనృత్యం చెయ్యసాగింది.

బరువుగా నుంచున్నచోటే కూలబడిపోయాడు.

"అదేటిబాబూ, అలా కూలబడిపోయారు?"—అని నౌకరు కుర్రాడడిగే దాకా, రామ్మూర్తి యీ లోకంలో లేడు.

రోజూ రామ్మూర్తి నిద్రలేచి లేచేసరికి, ఆవిడ కిటికీవద్ద తలదువ్వుకుంటూనో, జడల్లుకుంటూనో, తిలకం దిద్దుకుంటూనో, పూలుముడుచుకుంటూనో కనిపించేది.

రామ్మూర్తి గుండెలు బరువెక్కాయి.

రామ్మూర్తి కాలకృత్యాలు తీర్చుకుని, స్నానం చేసి, ముస్తాబై గదిబైటికొచ్చేసరికి ఆవిడకూడా గుమ్మంవద్దనో, వీధిలోనో తయారయ్యేది. రామ్మూర్తి బాధగా ఆవిడవేపు చూస్తూనడిచేవాడు. మళ్ళీ బస్సులోనో బస్సుస్టాపింగ్ వద్దనో తారసపడేది. రామ్మూర్తి గుండె దడదడలాడేది.

'ఎవరీవిడ?—ఈమెకెవరూ లేరా?—ఒంటరిగా ఈ మహాపట్నంలో ఏంచేస్తోంది?—చదువుతోందా?—ఉద్యోగం చేస్తోందా?'—రామ్మూర్తి తనకి తెలీకుండానే ఆమెనిగురించి ఆలోచించేవాడు.

ఆమెని మరిచిపోవాలన్నా సాధ్యమయేది కాదు.

ఆరోజు రామ్మూర్తి, ఆఫీసులో కూచుని, యేదో ఫైలు తిరగేస్తున్నాడు ఇంతలో ఆఫీసుకుర్రాడు వచ్చి, మేనేజర్ పిలుస్తున్నాడని చెప్పాడు. రామ్మూర్తి లేచి, మేనేజర్ రూములోకి వెళ్ళగానే, అక్కడే కూచున్న ఓ అమ్మాయిని తనకి పరిచయం చేస్తూ—"ఈమె మిస్ రేఖ మనసేల్సు డిపార్టుమెంటులో పనిచేస్తూవుండేది. చాలా శ్రద్ధగా పని చేస్తుంది మీకు పని అధికంగావుందని ఈమెని ఇక్కడికి రప్పించాను. ఈమె యికనించి మీకు సహాయం చేస్తుంది"—అని మేనేజర్ చెబుతోంటే రామ్మూర్తి ఆవిడవేపు చూశాడు. వెంటనే కొయ్యబారిపోయాడు.

ఎవర్నుంచి రామ్మూర్తి తప్పించుకు తిరగాలని ప్రయత్నించేవాడో—ఎవర్ని గూర్చి అనుకోకుండానే ఆలోచించేవాడో—ఆవిడే!—ఆ బెంగాలీవనితే!

ఏమిటీవింత?—ఈమెనుంచి తప్పించుకు తిరగలేనా?—ఇంటిదగ్గరా, ఆఫీసులోనూ ఎక్కడా ఆమెసమక్షంనుండి తప్పించుకోవడం వృథా ప్రయాసేనా?—అనుకున్నాడు.

వెంటనే రామ్మూర్తికి నవ్వుకూడా వొచ్చింది.

'నేనెందుకీమెనుండి, దూరంగా వుండాలని ప్రయత్నిస్తున్నాను?—ఈవిడేం దయ్యమా?—భూతమా?'

రేఖ రామ్మూర్తి వేపు వింతగా చూస్తోంటే, మేనేజర్ రామ్మూర్తిని రేఖకి పరిచయం చేశాడు.

ఆ సాయంత్రం, ఆఫీసు అయిపోయినతరువాత బస్ స్టాపింగ్‌లో ఆమె రామ్మూర్తినడిగింది తెలుగులో—"మీరూ తెలుగువాళ్ళేనా" అని.

రామ్మూర్తి ఉలిక్కిపడ్డాడు.

"మీరూ తెలుగు వాళ్ళేనా?"—రామ్మూర్తి ఆమె అడిగిన ప్రశ్నకి జవాబు చెప్పకుండానే తిరుగు ప్రశ్న వేశాడు.

"కాకపోతే మిమ్మల్ని తెలుగులో ఎలా ప్రశ్నించ గలను?"—రేఖ అందమయిన లేతగులాబీ పెదవులమీద చిరునవ్వు చిందులాడింది.

రామ్మూర్తి ఆశ్చర్యంగా నోరు తెరిచాడు.

"నేను తెలుగు వాణ్ణని మీ కెవరు చెప్పారు?"

"మీ చేతిలోని పుస్తకం!"

రామ్మూర్తి నవ్వుకున్నాడు అవును, చేతిలో తెలుగు పుస్తకం పెట్టుకుని, నేను తెలుగువాణ్ణి కానని, యెలా బుకాయించడం?—అనుకున్నాడు.

బెంగాలీ పౌరులలో—బెంగాలీ మిత్రులతో—బెంగాలీ వాతావరణంలో బాగా విసిగిపోయిన రామ్మూర్తికి తెలుగుమాటలు వినిపించే సరికి అమృతపు సోనలు కురిసినట్లయింది. మాతృభూమిని సందర్శించినట్లయింది. ఆత్మీయులతో మాట్లాడుతున్నట్లయింది. ఇద్దరూ మాట్లాడుకుంటూ ఇల్లు చేరుకునే సరికి, రామ్మూర్తి గది వరండాలో, నౌకరు కుర్రాడూ, దాసీ కుర్రదీ, తిష్ఠవేసి సరాచికాలాడుతూ కనిపించారు.

"రామ్మూర్తి గారు! మీ నౌకరు కుర్రాడికి కాస్త భయం పెట్టాలి సుమండీ అమాయకప్పిల్ల దాంతో యేమిటా సరాచికాలు?"—రేఖ చిరుకోపం నటిస్తూ రామ్మూర్తి కళ్లలోకి చూచింది.

"అబ్బే, మీ పిల్లే మావాణ్ణి పాడుచేస్తోంది. నిక్షేపంలాంటి కుర్రాడు. ఏమవుతాడోనని భయంగా వుంది"—రామూర్తి చిలిపిగా జవాబిచ్చాడు.

"మీరేంటీ?—అలాగా? అంత భయంగా వుంటే గదిలో కట్టేసుకోక పోయారా?"

ఇద్దరూ నవ్వుకున్నారు.

సరాచికాలాడుతోన్న జంట పరారయ్యారు.

రేఖా రామ్మూర్తులు ఎవరి గదులకి వాళ్లు వెళ్లారు.

రేఖా రామ్మూర్తుల పరిచయం స్నేహంగా మారింది. ఆఫీసుకి యిద్దరూ కలిసే వెళ్లేవారు. కలిసే వొచ్చేవారు.

ఆరోజు ఆదివారం ఆఫీసుకి సెలవు. నౌకరు కుర్రాడింకా రాక పోయే సరికి రామ్మూర్తి తనే గది శుభ్రం చేసి, స్నానం చేసి, కాఫీ ముగించుకొని యీజీ ఛైర్లో కూలబడి పేపరు తిరగేస్తూ నౌకరు కోసం ఎదురు చూస్తున్నాడు.

ఎవరో వొస్తోన్నట్టు మెట్లమీద చప్పుడయితే తిరిగి చూచాడు

"రామ్మూర్తి గారూ! మీ మీద దాడా వేస్తున్నాను"—అంటూ రేఖ ప్రవేశించింది. ఆమె కళ్లు మెరుస్తున్నయ్ ఆమె కట్టుకున్న రక్తవర్ణం సిల్కు చీర—అదే రంగు జోళ్లీ కళ్లల్లో మెరుపులు మెరిపిస్తోంది. తల్లో మల్లెలు కమ్మని సౌరభాన్ని వెదజిమ్ముతున్నయ్. ఆమె రామ్మూర్తి గదికి అంత పొద్దునగా రావడం అదే ప్రథమం

"ఎందుకూ?—" రామ్మూర్తి కుర్చీ చూపుతూ ఆమె కళ్లలోకి చూచాడు

"ఎందుకా?—మీకు తెలీకనేంటి?"—రేఖ కొంటెగా అతగాడి కళ్లల్లోకి చూచింది.

రామ్మూర్తి తెలీదన్నట్టు తల అడ్డంగా వూపాడు.

"అయితే చెబుతున్నా వినండి మరి, మీ నౌకరు కుర్రాడు మా దాసీ దాన్ని లేపుకెళ్లాడు"

"నిజంగానా?"—రామ్మూర్తి రేఖ కళ్లలోకి చూశాడు. అతగాడి కళ్లలో యేదో వింత వెలుగు ప్రకాశించింది.

"మంచిపని చేశాడు"—అని పకపకా నవ్వేశాడు. రేఖ సిగ్గుతో తలవొంచేసుకుంది, ముసి ముసి నవ్వులు నవ్వుకుంటూ

"పోనీలెండి. పై ఆదివారం నా పుట్టినరోజు పండగ మీరు మా ఆతిథ్యాన్ని స్వీకరించాలి."

"చపాతీలు—బంగాళాదుంపలూ తినిపిస్తారా?"

"అబ్బే, తెలుగు భోజనం"

తెలుగుతిండి అనేసరికి రామ్మూర్తికి ప్రాణం లేచి వచ్చినట్టయింది.

"మీ దాసీది లేదుగా?"

"అగుంటే మాత్రం తెలుగు వంటకాలు దానికి తెలుసేమిటి?"

"అయితే వంటెవరు చేస్తారు?"

"ఇంకెవరు?—నేనే"

"మీకు వంట చేతవునా?"

"మాబాగా అడిగారు. చేపపిల్లకి ఈతొచ్చా అన్నట్టుంది, మీ ప్రశ్న."

ఇద్దరూ నవ్వుకున్నారు.

* * * *

రామ్మూర్తి ఆదివారంకోసం ఎదురుచూస్తున్నాడు. యెదురుచూస్తున్న ఆదివారం రానే వచ్చింది.

తెలుగువంటకాలు—అందులో రేఖ స్వయంగా వండిన వంటకాలు, రామ్మూర్తికి అమృతప్రాయంగా ఉన్నాయ్

తెలుగు ఉప్మా—తెలుగుకారం వరిచేసి మొద్దుబారిన నాలుక్కి చురుకుదనం కలిగించింది.

"అబ్బ! యెంతకాలమైంది, తెలుగుతిండి తిని! నాలుక్కి పట్టిన తుప్పు కాస్తా వొదిలిపోయిందీ రోజుతో"—అన్నాడు రామ్మూర్తి తింటూనే.

రేఖ నవ్వుకుంది.

"రోజూ ఇలాంటి తిండికోరికితే ఎంత బావుంటుంది!"—రామ్మూర్తి నిట్టూర్చాడు.

"దానికి కూడా లేరుగా, నన్ను వంటపాకం తప్పదు! మీకభ్యంతరం లేకపోతే రోజూ తిండికిక్కడికి రావొచ్చు."

"ఎక్కడమోమాట పడ్డా తిండికాడ మోమాట పడ్డం మన చేతకాదు"

"అయితే మరీ మంచిది, త్వరగా తినండి, బజారుకెళ్ళి వెచ్చాలు పట్టుకురావాలి"

"ఏమిటీ, అప్పుడే సంసారం నెత్తిన పడేలా వుందే!"—రామ్మూర్తి కొంటెగా నవ్వాడు.

రేఖ సిగ్గుతో తలవొంచేసుకుంది

రోజూ రేఖ వంటచేస్తోంది. రామ్మూర్తి రేఖకి సాయంచేసేవాడు. పదింటికల్లా భోజనం తయారయ్యేది. ఇద్దరూ భోజనం చేసి ఆఫీసుకు వెళ్ళేవారు.

ఇద్దరూ ఒకే ప్రాంతంవారని తెలుసు. కాని, వొకరి పుట్టుపూర్వోత్తరా లింకొకరికి తెలియవు. ఒకరి అంతర్యాలింకొకరికి తెలియవు. కలకత్తా చేరకో కలసిన అవసరమేమొచ్చిందో వొకరికొకరు చెప్పుకో లేదు. కాని, చాలా సన్నిహితులయిపోయ్యారు. వారికొక్క కలిసింది గత దరిద్రాలు కావు. నిష్కల్మష హృదయాలు!

రేఖతో స్నేహం ఏర్పడిం తర్వాత జానకిని పూర్తిగా మరిచిపోగలిగాడు రామ్మూర్తి. రేఖ సాన్నిహిత్యంలో ఏలాంటి కష్టాలయినా మరిచిపోగలడు రామ్మూర్తి.

రామ్మూర్తిని క్షణం చూడకపోతే రేఖకి యేమీ తోచేదికాదు.

రోజులు దొర్లుతున్నాయ్.

ఆరోజు రేఖాదేవి చాలా హుషారుగా ఉంది. రామ్మూర్తి తనకీ రేఖకీ కొత్త బట్టలు కుట్టించుకొచ్చాడు. ఆసాయంత్రం ఇటు రేఖ మిత్రురాలు నిర్మల భర్తభాస్కర్‌తోపాటు వచ్చింది. అటు బెంగాలీ ఆసామీ సకుటుంబంగా వేంచేశాడు. రామ్మూర్తి అందర్నీ ఆహ్వానించాడు.

మరునాటిరోజు, స్థానిక మిత్రుల సమక్షంలో, నిర్మలాభాస్కర్ల అధ్వర్యాన బెంగాలీ దంపతుల సాయంతో, రేఖారామ్మూర్తుల వివాహం ఆధునిక పద్ధతుల్లో జరిగిపోయింది. అందరూ నవదంపతుల్ని ఆశీర్వదించి, తమ తమ యిళ్ళకి వెళ్ళిపోయారు. బెంగాలీ దంపతులూ—నిర్మలా భాస్కర్లూ రెండురోజుల పాటు, రేఖారామ్మూర్తుల ఆతిథ్యాన్ని స్వీకరించి తమదారిని తాము వెళ్ళిపోయారు

రేఖారామ్మూర్తులు దంపతులయ్యారు.

సంసార రథానికి సారథ్యం వహించారు.

అనతి కాలంలోనే రేఖ గర్భంధాల్చి, ఓసుముహూర్తాన చక్కని ఆడశిశువుకు తీర్థమాడింది. రేఖ యిప్పుడు ఉద్యోగం చెయ్యడంలేదు ఇంట్లోనే వుంది, పాపాయిని చూసుకుంటోంది.

* * * *

జానకి అప్పుడే క్లబ్బునుండి ఇంటికి వొచ్చింది. మనసంతా యేదో చికాగ్గా వుంది. ఈమధ్య తన మనసేమీ బావుండడంలేదు.

ఇరుగుపొరుగు అమ్మలక్కలు తనవెనుక చెవులు కొరుక్కుంటారు. క్లబ్బులో మిత్రులందరూ తనవేపు అదోలా చూచి నవ్వుకుంటారు.

"ఎందుకు?—ఏమిటిదంతా?—వీళ్ళకి వేరే పనిలేదా?—

ఏమిటా చెవులు కొరుక్కోడాలు?—ఏమిటా పకపకలూ ఇకఇకలూ?

ఒకరు బాగుపడితే చూళ్ళేరు—ఒకరు చెడిపోతే చేరదీరు. ఎవరెలాపోతే వీళ్ళకేం?—నీచ లోకం!"—జానకి కోపంతో గజగజలాడిపోయింది.

ఇల్లంతా యేదో గజిబిజిగా వున్నట్టు అపిస్తే నౌకర్లని బాగా చీవాట్లు పెట్టింది

కుర్చీలో కూలబడి, నిలువుటద్దంలో చూసుకుంది. మెళ్లో ఆభరణాలు తిన్నగా చూచి సవ్వరించుకుంది—ఏగతాళి చేస్తున్నట్టు అపిస్తే, గబగబా వొలిచి క్రింద బల్లో పడేసింది.

బాగా అశాంతిగా కళ్లు గట్టిగా మూసుకుంది.

క్రింద యేదో దభీమని శబ్దమయితే ఉలిక్కిపడి కళ్లు తెరిచింది నౌకర్లందరూ క్రిందికి పరుగెత్తుతున్నారు కంగారుగా. జానకికూడా లేచి, క్రిందికి వెళ్ళింది.

భర్త వీరభద్రపాపశాస్త్రంగారు మేడ దిగుతూ దిగుతూ కాలుజారి క్రిందపడి, కాలు విరగ్గొట్టుకున్నారు. రక్తం కారుతోంది. ముసలాడు బాధతో మూలుగుతున్నాడు. క్షణంలో డాక్టరు వచ్చారు. కట్టుకట్టి మందిచ్చి వెళ్ళారు.

వీరభద్రపాపశాస్త్రంగారిది అసలే వృద్ధాప్యం. ఈ గాయాలతో బాధపడుతోంటే జానకి చూళ్ళేకపోయేది.

కాలు కుళ్ళిపోయింది. కాలు తీసేయకపోతే చాలా ప్రమాదం జరగవొచ్చన్నారు డాక్టర్లు. జానకి అనుమతితో వీరభద్రపాపశాస్త్రంగారి కాలు కాస్తా తీసేయడం జరిగింది.

జానకికి ఇప్పుడు క్షణం తీరిక లభించడంలేదు. ఎప్పుడూ రోగిష్టి భర్తను కామక్కా చేయవలసి వచ్చింది. జానకి క్షణం అపించకపోతే ముసలాడు కలవరించేవాడు. జానకి నిద్రాహారాలు మాని భర్తకి సేవచేస్తోంది. రాత్రిళ్లు రోగిమంచం వద్దనే కూర్చుని, అతనివేపే చూస్తూవుండిపోయేది.

పీక్కుపోయిన కళ్లు—ముడుతలుబడ్డ దవడలు బోసి నోరూ—బట్టతలా—కుబుసుగా ఎదిగిన తెల్లని గడ్డం.—మొండి కాలూ—చూచి భయంతో గజగజ లాడిపోయేది.

అప్పుడప్పుడే విజృంభించే యౌవనంతో, వనవన లాడుతూన్న తనఅందాన్నీ—అవయవ పరిపుష్టినీ—నిలువుటద్దంలో చూసుకుని బరువుగా నిట్టూర్చేది.

ఈ వయస్సూ, ఈ అందం, ఇలా అడవికాచిన వెన్నెల్లా వృథా కావలసిందేనా?—అనుకునేది.

వెంటనే రామ్మూర్తి స్మృతిపథంలో మెదిలేవాడు. ఆమెగుండె బరువుగా జారిపోయేది. దిగులుగా కుర్చీలో కృంగిపోయేది.

ఆమెకి తెలీకుండానే, కళ్ళల్లోంచి అశ్రువులు జారిపోయేవి

ఈ వార్తవిన్న రామలక్ష్మమ్మ గుండెలాగి చచ్చిపోయిందన్న వార్త, జానకిని మరీ కృంగదీసింది.

మేనమామ రంగారావుగారు అక్కయ్య మరణానంతరం, సకుటుంబంగా విజయంచేసి, జానకి యింట్లోనే మకాంపెట్టి, జానకికి చేదోడు వాదోడుగా వుంటున్నారు.

డాక్టర్లకీ—మందులకీ వేలు ఖర్చుపెడుతున్నా, రోగం తిరుగుముఖం పట్టడంలేదు రోజులుగడిచేకొద్దీ రోగం ప్రమాదస్థితికి తీసుకుపోతోంది.

జానకికి నిద్రాహారాలులేవు. మనశ్శాంతి అసలే లేదు ఎప్పుడూ, ఏదో ఆలోచిస్తూ కూర్చుండిపోయేది.

మేనమామగారి కుటుంబం తనకి సాయంగా వుండడానికి బదులు, పెదిబందెగా తయారయింది నౌకర్లమీద అధికారం చెలాయించడానికీ—దొరికింది దొరికినట్టు కాజెయ్యడానికీ—తయారయ్యారు.

జానకిమీద సానుభూతి చూపేవాళ్ళు లేరు. ఆమెనిగూర్చి విచారించేవాళ్ళు లేరు.

వీరభద్రపాపశాస్త్రంగారి మరణానంతరం, వ్యాపారాన్ని ఎవరు నడపాలి?—అద్దెలు ఎవరు వసూలు చెయ్యాలి?—వ్యవసాయంమీద ఎవరు అజమాయిషీ తీసుకోవాలి?—కారు అమ్మేయాలా? ఉంచుకోవాలా?—వీరభద్రపాపశాస్త్రం తరువాత యీ ఆస్తికి వారసులెవరు?.........ఇదీ వాళ్ళవ్యాపకం! ఈ విషయమై వాళ్ళు మాట్లాడుకొంటుండగా రెండు మూడు దఫాలు జానకి విన్నదికూడాను.

'పెళ్ళికొక్క కలిసింది వాధర్తజబ్బు వయసంకావ డంకాదు. — నా పసుపుకుంకుమ పదికాలాలపాటు చెరిగిపోకుండా వుండడంకాదు.

డబ్బు!—ఆస్తి!—అజమాయిషీ!—ఐశ్వర్యం!—ఛీ! ఏం మనుషులు?"—అనుకునేది జానకి లోలోపలే కృంగిపోయేది.

* * *

రామ్మూర్తి ఆఫీసులోకూర్చుని, అప్పుడే పోస్టుమేన్ డెలివరీచేసిన ఉత్తరాన్ని విప్పదనుకుని, బరువుగా నిట్టూర్చి, మడిచి జేబులో పెట్టుకున్నాడు. ఇంతలో ఆఫీసుబోయ్, బయట తనకోసం ఎవరో కాచుకుని వున్నారని చెప్పగా, లేచివెళ్ళాడు.

పల్లెగా—బక్కపలచగా— ఓ వయసుమళ్ళిన వృద్ధుడు నుంచుని వున్నాడు. రామ్మూర్తి అతణ్ణి గుర్తుపట్టలేకపోయాడు.

"ఏంబాబూ, నేను తాతయ్యని"—అంటూ సన్నగా నవ్వాడు.

"తాతయ్యా, నువ్వా? ఎంతకాలానికి కనిపించావ్?"—అని అంటూ అమాంతం కౌగిలించుకున్నాడు పెల్లుబికిన ప్రేమతో.

"నువ్వు మారలేదుబాబూ!—అచ్చం తల్లి పోలిక. కల్లాకపటం ఎరుగని మనసు"—అంటూ తాతయ్య చెమర్చిన కళ్ళుతుడుచుకున్నాడు.

"ఆతల్లి మాటంటేనే గుండెలు కరిగిపోతున్నయ్. భోగంముండ మోజులోపడి, అన్నెంపున్నెం ఎరుగని అమాయకురాలి నెత్తిన అభాండంమోపి, తల్లిగారింటికి తోలేశాడు మహారాజు. అనుభవిస్తున్నాడు. ఆతల్లి దిగులుతో మంచమెక్కి ఏడుతిరక్కముందే చెల్లుకుంది. మహాయిల్లాలు"—తాతయ్యకళ్ళలో నీళ్ళు తిరిగాయి.

"పోనీలే తాతయ్యా, జరిగిపోయిందానికి చింతించి ప్రయోజనం లేదు."

"మామయ్యకూడా దాటిపోయాడటగా?"

"ఆయనగారుంటే వాకీప్రవాహం తప్పేపోను"

"అవును, ఆయనగారే లేకపోతే మీరేమైపోయేవారో"—తాతయ్య బరువుగా నిట్టూర్చాడు.

"ఉత్తరం చేరిందా బాబూ?"

"ఇప్పుడే చేరింది తాతయ్యా"

"వెంటనే, మనం బయలుదేరాలి బాబూ. ఆలస్యంచేస్తే వ్యవహారం ముదిరిపోవొచ్చు"

"అలాగే తాతయ్యా. ఇప్పుడే మేనేజర్‌తో మాట్లాడి సెలవు గ్రాంటు చేయించుకొస్తా"—అంటూ వెళ్ళి, పదినిముషాలకల్లా తిరిగొచ్చి — "ఇహపద తాతయ్యా. ఇంటికెళదాం"—అన్నాడు.

ఇద్దరూ నడుస్తున్నారు.

"పెళ్ళి చేసుకున్నారటగా బాబూ"

"అవును తాతయ్యా, పాపకూడా"

"అలాగా, పద బాబూ త్వరగా పద, పాపని చూడాలి" ఇద్దరూ ఇల్లు చేరుకున్నారు.

రామ్మూర్తిని చూస్తూనే తల్లి చేతిలోని పాపాయి చేతులు చాస్తూ మీదికొచ్చింది. రామ్మూర్తి పాపని అందుకుని, తాతయ్యకందిస్తూ—"తాతయ్యా, మమ్మల్నెత్తుకుని ఆడించావ్. మునిమనమరాల్ని కూడా ఆడించు"—అన్నాడు.

తాతయ్య ఆత్రంగా అందుకుంటూ—"అంతకంటేనా బాబూ? మీ వుప్పుకారంతో పెరిగిన శరీరం బాబూ ఇది."—అని అంటూ రేఖ వేపు చూచాడు.

"ఏమిటే—నువ్వా తల్లీ?"—అంటూ ఆశ్చర్యపోయాడు తాతయ్య

"మిమ్మల్నెక్కడో చూచినట్టు జ్ఞాపకం"—అంటూ రేఖ అంటోంటే రామ్మూర్తి ఆశ్చర్యంగా నోరు తెరిచాడు.

"రేఖని మీ రెరుగుదురా తాతయ్యా"—అని ప్రశ్నించాడు.

"ఎరక్కేం బాబూ, ఎరుగుదును. ఆమే నన్నెరగదు"

"అలాగా?"—అంటూ రేఖకూడా ఆశ్చర్యపోయింది.

"పోనీ గాని, అమ్మగారెవరో మీ రెరుగుదురా? చెప్పండి"

"ఊఁ హూఁ" — రామ్మూర్తి తల అడ్డంగా వూపాడు.

"పోనీ, మీరు చెప్పండమ్మా, అయ్యగారెవరో మీ రెరుగుదురా?"

"తెలీదు"—రేఖకూడా తల అడ్డంగావూపింది.

"బాగానేవుంది బాబూ. అంతా భగవల్లీల బాబూ, భగవల్లీల"

"ఎవరు తాతయ్యా రేఖ?"

"అంతా దార్లో చెప్తూవుంటాం బాబూ. ముందు బయలుదేరండి. రైలుకి ఆట్టే వ్యవధికూడా లేనట్లే వుంది"

"అలాగే తాతయ్యా"

భోజనాలు ముగించుకుని, బండి కట్టించుకుని బయలుదేరారు అందరూ రైలుస్టేషనుకి.

రైలు శరవేగంతో దూసుకుపోతోంది. రెండవ తరగతి పెట్టెలో ఓ వేపు రామ్మూర్తీ, రేఖా—మరో వేపు తాతయ్యా పాపాయీ కూచున్నారు.

రామ్మూర్తి తాతయ్యవేపు చూచి—"ఇక చెప్పు తాతయ్యా ఎవరు రేఖ?"—అని అడిగాడు.

తాతయ్య రామ్మూర్తి వేపు అదోలా చూచి నవ్వి,—చెప్పాలా బాబూ, చెబుతా. చెప్పేముందు ఓ చిన్నకథ కూడా చెప్పాలి. తాపీగా వింటానంటే చెబుతా"—అన్నాడు.

"కథా? చెప్పు తాతయ్యా, చాలరోజులయింది నువ్వు కథ చెప్పగావిని"—రామ్మూర్తి సర్దికూచున్నాడు.

తాతయ్య చిరునవ్వు నవ్వి—"అప్పుడు చెప్పినవన్నీ కల్లబొల్లి కథలు బాబూ. ఇప్పుడు చెప్పబోయేది యథార్థగాథ—చెప్పమంటావా తల్లీ!"—తాతయ్య రేఖ వేపు చూచి సన్నగా నవ్వాడు.

"చెప్పకపోతే వారూరుకుంటారు గనుకనా, చెప్పండి తాతయ్యా"

"ఆఁ—ఇహ కథలోకి దిగుదాం"—తాతయ్య గొంతు సర్దుకుని కథ ప్రారంభించాడు.

"అనగనగా ఓ రైతు. ఆ రైతు పేరు...ఆఁ... యేదో వొహ పేరు—ఆఁ—సాంబయ్యనుకుందాం. ఆ సాంబయ్యకి లేకలేక ఓ అమ్మాయి పుట్టింది. ఆఅమ్మాయి అందాలరాశి, సుగుణాలకుప్ప. ఆ అమ్మాయిని చూచుకుని ఆ దంపతులు మురిసిపోయేవారు. ఆపాప ముద్దుమాటలు వింటూ—చిలిపిచేష్టల్ని చూస్తూ తమ కష్టాలు మరిచిపోయేవారు.

ఆపాప, శుక్లపక్ష చంద్రునికి మల్లే దిన దినాభివృద్ధి చెందుతూ ఇంతిపాప అంతై ఐదేళ్ల పాపయింది.

ఓ మంచి ముహూర్తం చూచి, పాపకి అక్షరాభ్యాసం చేయించారు. పాప చాలా హుషారుగా, తెలివిగా చదువుకుంటోంది.

ఇంతలో ఆమె తల్లి కాస్తా, అకస్మాత్తుగా గుండె జబ్బుతో మరణించింది. ఆమె మరణించేప్పుడు పాపకి పన్నెండేళ్లుంటుందేమో. అప్పుడు, పాప నాలుగవఫారం కాబోలు చదువుతోంది."

రామ్మూర్తి అడ్డొచ్చి అడిగాడు.

"ఆపాప పేరేం తాతయ్యా"

"పేరా ?—పేరు పాపే అనుకుంటా. అయినా పేర్లతో మనకేం అవసరం బాబూ, మనక్కావలసింది కథ కాని..."

"అలాగా ?—సరే, తరువాత !"

"తరువాత—పాపం, తల్లి మరణంతో పాప జీవితం కష్టాలపాలయింది. అల్లారుముద్దుగా పెరిగిన పాప అష్టకష్టాలూ పడవలసి వచ్చింది. తండ్రి సాంబయ్య రెండో వివాహం చేసుకున్నాడు. ఆతల్లి మహాగయ్యాళి. పాపని నానా హింసలూ పెట్టింది.

పాప స్వతహాగా చాలా తెలివయింది. మారుతల్లి ఎన్ని కష్టాలు పెట్టినా యెవరికీ చెప్పుకునేది కాదు. పదిగంటలవరకూ మారుతల్లికి చాకిరీచేసి, పదింటికి బడికి వెళ్ళేది. బడినించి ఇంటికి రాగానే పాపకోసం బండెడు చాకిరీ కాచుకుని వుండేది యింట్లో. ఇంటి చాకిరంతా చేసి, అందరూ పడుకున్న తరువాతిగానీ, పాఠాలు చదువుకునేందుకు కూడా వ్యవధి చిక్కేది కాదు. ఎప్పుడు నిద్రపోయేదో. మళ్ళీ పొద్దు పొడవగానే మేలుకునేది.

సాంబయ్యగారుకూడా పడుచుపెళ్లాం మోజులోపడి కూతురి యోగక్షేమాలు విచారించేవాడే కాదు. కాని పాపం, పాప యెప్పుడూ చింతించలేదు.

పాపకి ఆత్మవిశ్వాసం మెండు. ఎప్పుడూ ఎవరి మీదా ఆధారపడేది కాదు. తన కష్ట సుఖాలు ఎవరికీ, చెప్పుకునేది కాదు. చెప్పుకున్నా ప్రయోజనం శూన్యం అని ఆమెకి తెలుసు.

పాప స్కూలుఫైనల్ పూర్తి చేసింది.

పాపకి పై చదువులు చదవాలని వున్నప్పటికీ మారుతల్లి యిష్టంలేకపోవడంతో, అంతటితో ఆగిపోవలసి వచ్చింది. పాప కించిత్తుకూడా విచారించలేదు.

ఒహవాడు పొరుగూరినుంచి ఓ పోతుబరి రైతు వ్యాపారంమీద ఆవూరొచ్చాడు. ఆ రైతు సాంబయ్యగారింటనే దిగడం సంభవించింది.

వయసొచ్చిన పాపని చూచేసరికి, ఆ రైతు మనసు మెరమెరలాడింది. తన యీప్సితాన్ని సాంబ

య్యను తెలియపరిచాడు. అప్పు డతగాడి వయసు యాభైయేళ్ళకి తక్కువుండదు. భార్యలేదు. బోలెడంత ఆస్తివుంది. కాని కన్నకడుపు కదా, సాంబయ్యకి మనసు రాలేదు మాటివ్వడానికి. కాని పనుదు పెళ్లాం మనసు ఆస్తిమీదికి పోయింది. వొప్పేసుకోమని పట్టుబట్టింది. పనుదు పెళ్లాంమాట కాదనలేక సాంబయ్య గంగిరెద్దులా తలూపాడు.

అతగాడు సంతోషంతో చంకలుకొట్టుకున్నాడు. సాంబయ్య తన కివ్వాలిసిన మూడు వేల రూపాయలూ అప్పటికప్పుడే రద్దు చేసేశాడు. బ్రాహ్మడొచ్చాడు. ముహూర్తం పెట్టుకున్నారు. అంతా క్షణంలో జరిగిపోయింది.

తన యిష్టాయిష్టాలతో నిమిత్తం లేకుండానే తన పెళ్లి నిశ్చయమైనందుకు—తిన్న వయసు మళ్లిన ముసలివాడికి ముడిపెట్టబోతున్నందుకు— పాప, కించిత్తు కూడా చింతించలేదు. తనకీ పెళ్లొద్దని యెదిరించలేదు. మారాం చెయ్యలేదు. అలాచేసినా ప్రయోజనముండదని పాపకి తెలుసు. అన్నీ తలొంచుకు వొప్పుకుంది.

ముహూర్తం దగ్గరపడింది. మగపెళ్లివారినుండి పిలుపొచ్చింది. పాపని పెళ్లికూతుర్ని చేసి, బాజా బజంత్రీలతో బయలుదేరారు రైలుస్టేషన్‌కి.

వాళ్లు వెళ్ళాలిసిన బండీ, కలకత్తా మెయిలూ రెండూ ఆ స్టేషన్‌లోనే క్రాసింగవాలి

బండికోసం కాచుకూర్చున్నారు. కాచుకూర్చున్న బండి రానేవొచ్చింది. కలకత్తా మెయిలు కదిలింది. తమ బండీ కదిలే వేళయింది. గార్డు విజిల్ వూదాడు. మరుగుదొడ్డికెళ్లిన పెళ్లికూతురు ఎంతకీ బయటికిరాదు. అమ్మలక్కలు కంగారుగా లోపలికెళ్ళి గాలించారు. పెళ్ళికూతురు జాడలేదు. ఏమైందో యేమో! అంతర్ధానమైపోయింది. ఎక్కడెక్కడో వెతికారు. ఆమె కనిపించనేలేదు. ఇంకా వెతుకుతూనే వున్నాడు సాంబయ్య"

ఇంతలో రేఖ అడ్డొచ్చి—"అప్పుడు మీరక్కడున్నారా?"—అని అడిగింది.

"ఉండకపోవడమేమిటి తల్లీ. అసలు పిలుపుకెళ్ళినవాణ్ణి నేనే"

"నువ్వా?"—రామ్మూర్తి ఆశ్చర్యంగా నోరు తెరిచాడు.

"తరువాత, పాపేమయింది?"

"ఏమో, నాకేం తెలుసుబాబూ, రేఖమ్మకి తెలియాలి"—అంటూ తాతయ్య రేఖవేపుచూచి సన్నగా నవ్వాడు.

"ఏమవుతుంది? కలకత్తా మెయిలెక్కి కలకత్తా చేరుకుంది. తనకోసం స్టేషన్‌లో ఎదురుచూస్తోన్న స్నేహితురాలు నిర్మలతో కలిసి వెళ్ళిపోయింది. నిర్మల సాయంతోనే ఉద్యోగం సంపాయించింది. ఓ యువకుణ్ణి ప్రేమించి పెళ్ళాడి, ఓ పాపాయిని కనుక్కుని హాయిగావుంది"—రేఖ కథ పూర్తిచేసింది.

రామ్మూర్తి కళ్లు వింతగా మెరిసినయ్

"తాతయ్యా నీదో పొరబాటు, అసలు ఆ అమ్మాయి పేరు 'పాప' కాదు రేఖ"—రేఖ కళ్లల్లోకి కొంటెగా చూస్తూ అన్నాడు రామ్మూర్తి.

"తాతయ్య ఫక్కున నవ్వేశాడు. పప్పులో కాలేశావ్ బాబూ! ఆ యమ్మాయిపేరు రేఖ కాదు శశిరేఖ!"

నిజంగానా—అన్నట్టు రేఖ కళ్లల్లోకి చూచాడు రామ్మూర్తి.

రేఖ సిగ్గుతో తలవాల్చేసింది సన్నగా నవ్వుతూ.

ఇంతలో వాళ్లు దిగాలిసిన స్టేషనుకూడా వొచ్చేసింది.

"నాకథ చెప్పారు. వారికథ చెప్పనేలేదు"—శశిరేఖ తాతయ్యని అడిగింది.

"అదేంటి తల్లి, తినబోతూ రుచులడగడమెందుకు? ఇహ వుండేదెల్లా వారికథే. చెప్పడమెందుకు? కళ్ళారా చూసేబోతుంటేను"--తాతయ్య లేచి, పెట్టే బెడ్డింగూ క్రిందికిదించి, కూలీ నెత్తికెక్కించాడు. అందరూ స్టేషన్ బయటికి నడిచారు.

* * *

జానకి గదిలో వొంటరిగా కూచుని, కిటికీలోంచి శూన్యంలోకి చూస్తూ ఆలోచిస్తోంది.

చక్రాల్లాంటి ఆమె కళ్లు జ్యోతుల్లా మండుతున్నాయి. ముఖంలో యేదో గంభీరతా—విరక్తీ—విచారం దోబూచులాడుతున్నయ్. గాలికి ముఖం మీద జీరాడే ముంగురుల్ని సవరించుకోను సైతం ఆమెకి తోచడం లేదు.

ఏదో దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తోంది.

అప్పుడే వానకురిసి వెలిసినట్టుంది వాతావరణం. చీమచిటుకు మన్నా వినిపించేంత నిశ్శబ్దం.

'ఇదేనా జీవితమంటే?—మూన్నాళ్ళ ముచ్చట కోసం ఏం విరగబాటు?—తుచ్ఛమయిన భోగాల కోసం ఏం పాకులాట?

ఆయనేం పట్టుకెళ్ళాడు తనతో?

ఎంత త్వరలో—కనురెప్పపాటులో ఎంత జరిగిపోయింది?—

జానకి బరువుగా నిట్టూర్చింది.

మేనమామ రంగారావుగారి బొంగురు గొంతు అవతలి గదిలోంచి వినిపిస్తుంది. చచ్చినవాడి ఆస్తిని కాస్తా చేజిక్కించుకునేందుకు ఏమైనా అడ్డదార్లున్నాయేమోనని అన్వేషిస్తున్నాడు. వకీలుతో సంప్రతిస్తున్నాడు.

'ఛీ! ఏం మనుషులు?—ఎంత కుళ్ళు—ఎంత కుళ్ళు—ఎంత స్వార్థం!...వీళ్ళకి కావలసింది తోటి మానవుడు సుఖపడ్డంకాదు. డబ్బు!—హోదా!—అంతస్తు! వీటికోసం ఏమయినా చేస్తారు. ఎంత నీచానికయినా వొడిగడతారు. ఎన్ని అబద్ధాలయినా ఆడతారు. ఏ కుట్రయినా పన్నుతారు. ఎందరు అభాగ్యజీవులనయినా నాశనం చేస్తారు.

మనుషులేనా? వీళ్లు!

వీళ్ళకి హృదయాల్లేవా?'—

జానకి కళ్ళల్లో నీళ్ళు తిరిగాయి.

ఎవరో గుమ్మంవద్ద వస్తున్నట్టు చప్పుడయితే, కళ్లు తుడుచుకుని, పమిట సర్దుకుంది.

దాసీది గుమ్మంలోంచి—"అమ్మగారూ తాతయ్య వొస్తున్నాడు"—అని చెప్పింది.

"ఏమిటీ తాతయ్యొస్తున్నాడా?—చినబాబుని చెతికి పట్టుకుని వొస్తున్నాడా?—చినబాబులేకుండా వొంటరిగా వొస్తున్నాడా?"

"చినబాబు కూడా వొస్తున్నారండి"

"ఏమిటి చినబాబు కూడా వొస్తూన్నాడా?—ఎంత విశ్వాసపాత్రుడు తాతయ్య?—ఎంత నిస్వార్థమైన జీవితం తాతయ్యది!—చినబాబుని చెతికి పట్టుకొస్తున్నాడా?

చినబాబు? భర్త వొదిలిపెట్టిన తల్లితో, అష్టకష్టాలూ అనుభవించి—జీవితపు విలువలు తెలుసుకున్న చినబాబు!—తన ఐశ్వర్యాన్ని తాను అనుభవించడానికి వొస్తున్నాడా?"—అనుకుంది.

"అమ్మగారూ! కోడలుగారు కూడా వొస్తున్నారు—అదేమిటీ, శశమ్మగారండి"—దాసీది ఆశ్చర్యంగా నోరు తెరిచింది.

ఏమిటీ—శశా?—శశి నా కోడలా?—నా స్థానే అత్తగా వుండాలిసిన శశి—కోడలుగా వొస్తోందా? ఎంత అదృష్ట వంతురాలు!—జానకి ఆశ్చర్యపోయింది.

"అవును, ఏది సౌఖ్యమో ఏదసౌఖ్యమో—ఏది శాశ్వతమో ఏదశాశ్వతమో నీకు తెలుసు శశీ—సత్యాన్ని సత్యంగానే చూడగలవు—నీ కాళ్ల మీద నువ్వు నుంచోగలవ్ నీ కోసం నువ్వు పోరాడ గలవ్. కష్టాలని నిర్భయంగా ఎదుర్కోగలవ్. నీవు ధైర్యశాలివి. నీకు వ్యక్తిత్వముంది. కాబట్టే అత్తగారింట వలసిన దానివి కోడలుగా వొస్తున్నావ్—' అనుకుంటూ జానకి బరువుగా గుమ్మం వేపు నడిచింది.

ముందు తాతయ్య, వెనక చినబాబూ, ఆ వెనక శశిరేఖా వొస్తున్నారు.

జానకి చినబాబు వేపు చూచింది.

ఆమె కళ్లు గిర్రున తిరిగాయి. భూమ్యాకాశాలు తల్లక్రిందులయి నట్టయింది.

"మూర్తీ!"—అని వో పొలికేక వేసి, మేడ మెట్ల మీంచి కాలుజారి క్రిందికి దొర్లిపోయింది జానకి.

తాతయ్యా, శశీ, రామూ, నౌకర్లూ అందరూ పరుగెత్తుకొచ్చారు.

రక్తపు మడుగులో స్పృహతప్పి పడిపోయిన జానకి, కళ్లు తెరచే వేళకి, డాక్టరు కూడా వొచ్చేశాడు.

జానకి కళ్లు బరువుగా తెరుచుకున్నాయ్.

రామ్మూర్తి బాధగా అరిచాడు--"జానకీ!"—అని.

"తప్పు బాబూ! తప్పు నేను జానకినిగాను. పిన్నిని. ఏదీ శశి చెయ్యేదమ్మా, రామ్మూర్తి నీ చెయ్యిలా తే"

జానకి ఇద్దరి చేతులూ కలిపి, తృప్తిగా నిట్టూర్చింది.

"ఏదీ పాపాయినిలా తే,—ఏం పేరమ్మా శశీ"

"జానకండి"

"జానకా?—జానకి?—ఆ పేరెవరు పెట్టారు? చెప్పు శశీ, నిజం చెప్పు, రాముకదూ?"

"అవునండి"

"అవునా రామూ? ఏదీ—నోరారా పిలూ, నే వినాలి!"

రామ్మూర్తి పాపాయిని పేరు పెట్టిపిలిచాడు.

"అబ్బ ఎంత హాయిగా వుంది. ఎంత కాలానికి విన్నాను?"—అని అంటూ హాయిగా కళ్లు మూసింది—జానకి; ఇంటిల్లపాదీ గొల్లుమన్నారు.

కలగూరగంప

స్వర్ణయుద్ధం

జాన్. హెచ్. లిష్ట్లో

పశ్చిమ రాజ్యాలతో పోటీగా, రష్యా క్రొత్తగా ఆర్థికరంగంలో ప్రారంభించిన సంరంభాలను గురించి అనేక సమీక్షలూ, వాదప్రతివాదాలూ విస్తృతావధిని జరుగుతూనే ఉన్నాయి. ఆసియా, పశ్చిమ యూరప్, లాటిన్ అమెరికా ప్రాంతాలలో పలుకుబడిని సంపాదించటానికి ఇటీవలగా రష్యా నెత్తికెత్తుకుంటూన్న యీ ఆర్థిక బాధ్యతల నన్నిటినీ సమర్థించుకోగలదా అనేది ప్రధాన సమస్య. సమర్థించగలదనే చెబుతున్నారు. కాని ఆ సమర్థించటానికి రష్యాకు గల బలమేమిటి అన్నది మాత్రం ఎవరూ ప్రకటించకుండా ఉన్నారు. ఈబలమేమిటి?—రష్యా చేతిలో ఉన్న బంగారు నిల్వలు! ఇన్నిరోజులుగా రష్యా ప్రపంచవాణిజ్యపు పోటీలో కలుగ జేసుకోకుండా ఉన్నా, ఇప్పుడు ఒక్కసారి రంగంలోకి విజృంభించి ప్రపంచ ఆర్థిక పరిస్థితులను తల్లక్రిందులు చేసి వేయటానికి ఈబంగారు నిల్వల ఆయుధం ఒక్కటిచాలు.

రష్యా కరెన్సీకి బంగారం మదుపుధనం కాదనేది నిజమే. అందుచేత ప్రపంచ వాణిజ్య రంగంలో బంగారం విలువలో వస్తూవుండే వృద్ధిపతనాలవల్ల రష్యా ఆర్థికవ్యవస్థలో ఎట్టి మార్పూ రాదనేదీ నిజమే. కాని ప్రపంచరంగంలో బంగారానికి గల విలువను లెనిన్ ఏనాడో గుర్తించాడు. బంగారు నిల్వలను పెంచాలని ఆదేశించాడు. రష్యా పరిపాలకులు అక్షరాలా అతని ఆదేశాన్ని శిరసావహించి నడుచుకున్నారు. బాగా తెలిసినవారు రష్యా దగ్గిర ఇప్పుడు దాదాపు 1000 కోట్ల డాలర్ల విలువగల బంగారం నిల్వ ఉన్నదని చెబుతున్నారు. స్టెర్లింగ్ ప్రాంతపు బంగారు నిల్వలూ, డాలరునిల్వలూ అన్నీ కలిసి 125 కోట్ల డాలర్ల విలువకు మించిలేవు. ప్రపంచ మంతటిలోకి పెద్ద నిల్వ అని చెప్పుకుంటున్న అమెరికా బంగారు నిల్వలు 2200 కోట్ల డాలర్ల విలువకు మించిలేవు. కాగా, యిప్పుడు రష్యా నిల్వలు ఏయేటికాయేడు మరింత త్వరితగతిని అభివృద్ధి చెందుతున్నాయి. రష్యాగనుల నుంచి ఇప్పుడు ఏటేటా 120 లక్షల ఔన్సుల మేలిమి బంగారంఉత్పత్తి అవుతోంది. ప్రపంచోత్పత్తిలో ఇది మూడోవంతు. బంగారు ఉత్పత్తిలో ప్రపంచ మంతటిలో ప్రథమస్థానం వహించుతున్న దక్షిణాఫ్రికా ఉత్పత్తులకు ఇది ఇంచుమించు పోటీగా వున్నదీ.

బోల్షివిక్కులకు ఈ బంగారం జార్ ప్రభుత్వం నుంచి సంక్రమించింది కాదు. 1928 లో అంటే మొదటి పంచవర్ష ప్రణాళిక ఆరంభదశలో రష్యా పాలుసరి బంగారు ఉత్పత్తులు 10 లక్షల ఔన్సులకు మించిలేదు. 1939 వచ్చేటప్పటికి ఈపాలుసరి ఉత్పత్తులు 50 లక్షల ఔన్సులకు పెరిగినవి. అనంతర దశలో ఇంతకు రెట్టింపయినవి.

రష్యా ప్రారంభించిన ఆర్థిక సమర సంరంభాలకు ఈ బంగారం ఎలా సహాయపడగలదు? రష్యా ఆర్థిక విషయిక పత్రికలలో ఇటీవలగా వెలువడుతూన్న కొన్ని వ్యాసాలను పరిశీలించితే దీని సంకేతాలతో కొంతకు కొంత బోధపడుతూనే వుంది. పెట్టుబడిదారీ ప్రభుత్వాలు, మొదటి ప్రపంచ యుద్ధసమయంలో వదలివేసిన బంగారు నాణాల చెలామణిని తిరిగి తప్పనిసరిగా చేపట్టవలసి వస్తుందని రష్యా దృఢంగా విశ్వసించుతోంది. అందుచేత అంతర్జాతీయ చెలామణీలో బంగారం ప్రధానస్థానం వహించబోతున్నది. అల్లాంటి స్థితిలో తప్పకుండా

రష్యాది పై చెయ్యి అవుతుంది. రష్యా చేతినిండా అవసరానికి మించి బంగారు నిల్వలున్నాయి ఈ నిల్వలు తరిగిపోయినా ఆంతరంగికంగా రష్యా ఆర్థిక వ్యవస్థలో వచ్చే మార్పేమీ వుండదు ఈ బంగారంతో రష్యా అంతర్జాతీయ వాణిజ్యరంగంలో విచ్చలవిడిగా విజృంభించి లావాదేవీలు పెంచుకోగలదు.

ఈ బంగారు యుద్ధానికి ఉపక్రమించటానికి, రష్యా, బంగారు నాణాల చెలామణీవేళ వచ్చేదాకా ఆగవలసిన పనికూడా లేదు. ఆగలేదు కూడా; అప్పుడే సన్నసన్నగా కార్యరంగంలో ప్రవేశించ ప్రవేశించింది. రష్యా ఒకపని చేస్తుంది — వెనకబడిన దేశాల నుంచి, తనకవసరం వున్నా లేకపోయినా వ్యవసాయికోత్పత్తులూ, ఖనిజాలూ కొని నిల్వ చేస్తుంది. తనకు ఆంతరంగిక ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఎట్టి ప్రయోజనము లేని ఈ బంగారం వుంది గనుక, రష్యా ఈ దిగుమతులకు వాటిని వ్యయం చేయవచ్చు ఈ బంగారం చేతిలో వుంది గనుక ఎగుమతులద్వారా వచ్చే డబ్బుతోనే ఈ దిగుమతులు చేసుకోవాలనే బెంగ రష్యాకు లేదు. ఇంతో అంతో ఎగుమతులు తీసుకుంటే గాని దిగుమతులు చేసుకోమని బేరాలాడే పాశ్చాత్యదేశాల బాదరబందీ లేకుండా సరుకు అమ్ముకోవటానికి వీలున్న రష్యావైపు మిగతా దేశాలు మొగ్గుతాయంటే తద్వారా వాణిజ్యరంగంలో రష్యా పలుకుబడి పెరుగుతుందంటే ఇందులో ఆశ్చర్యపడవలసిందేమీ లేదు ఇంకో విచిత్రమేమిటంటే, ఔన్సు 35 డాలర్ల వంతున, లభించిన బంగారాన్నంతా అమెరికా కొంటూ వున్నంతసేపూ రష్యానుంచి బంగారం స్వీకరించటానికి ఏ దేశానికీ ఎట్టి వెనుకంజా వుండదు. కనక ఇదంతా యేమౌతుందన్న మాటకి రష్యా "స్వర్ణయుద్ధ" సంచాలనానికి కావలసిన పెట్టుబడినంతా పరోక్షంగా అమెరికాయే స్వయంగా పెట్టి కొనసాగించే దుర్గతిపడుతుంది. పారిశ్రామికంగా వెనుకబడివున్న ఈ దేశాలన్నీ, పత్తి, ధాన్యం, పంచదార వగైరా సరుకులు రష్యాకు అమ్మి, తద్వారా లభించిన బంగారంతో అమెరికా డాలర్లు సంపాయించి, అమెరికానుంచి కావలసిన యంత్రసామగ్రి నంతా ఏర్పాటు చేసుకుంటాయి.

ఇంతేకాదు రష్యా ఈ బంగారంతో విపరీతంగా కొనుగోళ్లు చేసి అంతర్జాతీయావధిని ప్రధాన వస్తువుల అభావాన్ని కలుగజేయవచ్చు. గతసంవత్సరం ఇలానే చేసింది. ఆగ్నేయాసియాలో ఉత్పత్తి అయిన రబ్బరు యావత్తూ హఠాత్తుగా ఒక్కసారి కొనేసి, ఇతర దేశాలకు రబ్బరు దొరకకుండా చేసివేసింది. దూర ప్రాచ్యంలోనూ మధ్యప్రాచ్యంలోనూ ప్రజలకు బంగారమంటే యెంత మోజువుందో, తరతరాలుగా తమకుటుంబాలకు బంగారం సేకరించటానికి ఎలా తాపత్రయ పడతారో క్రెమ్లిన్‌కు బాగా తెలుసు. గత సంవత్సరం ఏదో పాతబాకీ చెలామణీక్రింద రష్యా ఇరాన్‌కు ఒక పెద్దమొత్తం బంగారం పంపించేసరికి దాన్ని చూసి స్థానిక పత్రికలన్నీ ఎంతో ఆప్యాయతను ప్రకటించాయి దానిముందు అంతకంటే అధిక మొత్తంలో వున్న అమెరికా ఆర్థిక సహాయం వాళ్ల దృష్టిని ఆకర్షించలేకపోయింది.

రష్యా విస్తృతావధిని యీ స్వర్ణయుద్ధాన్ని యింకా ప్రారంభించలేదన్న మాట నిజమే కాని అలాంటిదాన్ని ప్రారంభించటానికి వాళ్ళకు స్తోమతు వుంది; ప్రారంభించాలనే కృతనిశ్చయం కూడా వున్నదని బాహాటంగా తెలుస్తోంది. ఇటీవలి రష్యా చర్యలన్నీ ఇందుకు సూచకంగానే వున్నాయి ఆంగ్లో-సోవియట్ వాణిజ్య సరఫరాలను 9 కోట్ల డాలర్ల నుంచి 60 కోట్ల డాలర్లకు పెంచుకోవటానికి ఒప్పుకుంటామని కృశ్చేవ్ లండన్‌లో ప్రకటించాడు. ఇది పరిశీలించ దగిన విషయం. ఇంత అవధిని బ్రిటిష్ ఎగుమతులతో తులతూగగల ఎగుమతి సరుకులు రష్యాకి ఎక్కడున్నాయి? నిజానికి హృదయపూర్వకంగానే కృశ్చేవ్ ఈ వాగ్దానం చేసివుంటే ఈ బంగారాన్ని దృష్టిలో వుంచుకునే ఆయన మాటాడి వుంటవచ్చు. బ్రిటన్‌నుంచిగాని, బ్రిటిష్ వలసలనుంచిగాని బ్రిటిష్ అధినివేశాలనుంచిగాని సరకులు కొనుగోలు చేసుకోవటానికి రష్యా యిప్పటికే లండను మార్కెట్‌లో చాలా బంగారాన్ని అమ్ముతూవుంది. తిరిగి ఈ బంగారంతో, బ్రిటను, డాలరు ప్రాంతంనుంచి కావలసిన వస్తువులను దిగుమతి చేసుకోవటానికి సావకాశం యేర్పడుతోంది.

బంగారం, పశ్చిమ రాజ్యాలకు, తమ ఆర్థిక వ్యవస్థలను చక్కదిద్దుకోవటానికి ఒక సాధనం. వారు సంప్రదాయంగా వస్తూన్న కొన్ని ఆచార సూత్రాలను అనుసరించి దీన్ని వాడుకుంటూ వుంటారు. కాని యీ సూత్రాలను పాటించవలసిన బాదరబందీ కమ్యూనిస్టులకు లేదు. ఈ సూత్రాల నన్నిటినీ ఛిన్నాభిన్నంచేసి వాళ్లు పశ్చిమదేశాల ఆర్థిక వ్యవస్థను తిరిగి కోలుకోకుండా గట్టిదెబ్బ తీసి వేయగలరు.

"న్యూలీడర్" సౌజన్యంతో.

గ్రామోద్యోగవ్యవస్థ

శ్రీ బుద్ధవరపు వేంకటరత్నం

ఇటీవల పత్రికలందు ప్రచురింపబడుచున్న వార్తలను బట్టి గ్రామోద్యోగులు ఆంధ్రరాష్ట్ర గ్రామోద్యోగీయ సంఘము ద్వారా తమ కష్టనష్టముల నివారణకు గాను పెద్దపెట్టున యాందోళనము చేయుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఇప్పట్లు వీరు గ్రామోద్యోగులా? లేక గ్రామపాలకులా? లేక మరికొన్ని ప్రభుత్వ పత్రములం దుదహరింపబడుచున్నటు గ్రామసిబ్బందియా? వీరి పుట్టుపూర్వోత్తరములేవి? యను వాటిని గురించి కొంచెము పునశ్చరణము గావించుకొనుట యప్రస్తుతము కాదేమో యనిపించుచున్నది.

నేడు మన గ్రామములలో ప్రభుత్వమువారివలన తృణమో పణమో వేతనము బొందుచు గ్రామోద్యోగులని పిలువబడువారిలో సాధారణముగ మన కగుపడువారు మువ్వురుందురు. గ్రామమునసబు, మణియము గారు లేక రెడ్డి (విలేజి హెడ్మను) అని పిలువబడు వీరు— ఈయన గ్రామ మేజిస్ట్రేటుగాను, గ్రామాధికారిగాను పని చేయును. ప్రభుత్వమునకు చెల్లుడవులు వసూలు బాధ్యత యీయనదే. రెండవది కరణము. "కరణము లెక్కలు వ్రాయును" అనెడు లోకోక్తి ప్రకారము గ్రామమునకు సంబంధించిన యావత్తు లెక్కలను వ్రాయుట, మణియము గారికి గుమాస్తాగా యుండుట, రిపోర్టులు ఇతరత్ర కాగితములు వ్రాయుట యీయన చేయుచుండును. మూడవది తలియారునిది. ఈతడు గ్రామపోలీసై గ్రామమును కావలి కాయుచుండును. పన్ను రైతులవద్దనుండి వసూలు చేసి తీసికొనివచ్చుట, వసూలైన డబ్బులను తాలూకా ఖజానాకు యిర్సాలు చేయుటకు తీసికొని పోవుట యీతని ముఖ్యవిధులు. విస్తీర్ణము హెచ్చుగానుండి, ప్రభుత్వమునకు విపరీతముగ పన్ను చెల్లుచుండి, జలాధారముల పని మిగిలియుండునట్టి చోట్ల అసిస్టెంటు కరణములు, వెట్టియానులు, తోటి, నీరుగంట్లు యిత్యాది యుద్యోగులు కూడ నాయా గ్రామములలో నియమింపబడి పని చేయుచున్నారు. ప్రస్తుతము వీరికి చెల్లింపబడు వేతనముల ప్రమాణము ప్రకారము మునసబునకు నెలకొకటింటికి పదునాల్గు రూప్యములు, కరణమునకు తొమ్మిది లేక పదునేడు లేక యిరువదిమూడును, తలియారునకు పదునారు రూకలును లభించుచున్నవి.

ఈనాడున్న రూపములో లేకున్నను గ్రామోద్యోగుల వ్యవస్థకు ఏనాడో భారతదేశమున బీజారోపణ జరిగినది. పురాణయుగము నాటనుండి చరిత్రనే తీసుకొన్నను క్రీస్తు పూర్వ మారవ శతాబ్ది నాడే పరిపాలనా యంత్రాంగమునకు పంచాయితీ ప్రాతిపదిక యైయున్నట్లు, గ్రామపంచాయితీ యందు గ్రామోద్యోగి సముచిత బాధ్యత నిర్వర్తించినట్లును సాక్ష్యములున్నవి. నాడు వీరు గ్రామోద్యోగులుగాక గ్రామపాలకులై ప్రభుత్వ కార్యముల నిర్వహించుటేగాక న్యాయశాఖను కూడ పాలించి గ్రామముయొక్క సర్వాంగీణయౌన్నత్యమునకు పునాదిరాళ్లై వెలుగొందిరి. పాటలీపుత్రము మొదలుకొని కాస్పియను మహాసముద్ర తీర పర్యంతము విస్తరించిన మౌర్యసామ్రాజ్యమును నడిపించినది ఆమాత్య చాణక్యులవారి చెక్కుచెదరని పరిపాలనా

యంత్రమని చెప్పవచ్చును—కౌటిల్యుని యర్థశాస్త్రోక్తి ప్రకారము సామ్రాజ్యమందు సర్వంసహా చక్రవర్తియగు ప్రభువునకు, రాజ్యాంగ యంత్రమున నత్యంత క్రింది స్థానము నాక్రమించు గ్రామ పాలకులకుమాత్రమే వంశపారంపర్యపు హక్కు సంక్రమింపజేయబడినది. గుప్తుల కాలమునను, శ్రీ హర్షుని పాలనయందు రాజ్యమునుగురించి గైకొనబడు సర్వ నిర్ణయములందును, వాటిని రూపొందించుటలో గ్రామ పాలకులతో విధిగ సంప్రదింపులు జరుపబడుచుండెడివి. విదేశీయుల పాలనలో సైతము నీ వ్యవస్థ గౌరవపాత్రమై విలసిల్లినది. తోడరుమల్లుని సలహాతో సంస్కరింపబడిన యక్బరుని భూమిశిస్తు వసూలు విధానమునందు గ్రామము ప్రమాణముగాను, తద్విధినిర్వహణమున గ్రామోద్యోగి ప్రధాన వ్యక్తిగాను నంగీకరింపబడినది. ఈ చరిత్రాత్మక ప్రాశస్త్యమును గుర్తించియే బ్రిటిషువారు కూడ గ్రామోద్యోగుల వంశపారంపర్యపు హక్కును కాపాడుచు శాసనము చేసినారు.

కాని గ్రామోద్యోగ వ్యవస్థను ప్రస్తుతము మనము చూచు దుర్భాగ్యస్థితికి గొనివచ్చుటకు తెల్లదొరల పాలనమందే ప్రయత్నములు విరివిగా జరిగినవి. ఈ వ్యవస్థ పటిష్ఠముగను, సుదృఢముగను నున్నచో నెప్పటికైన జాతీయోద్యమకారులు మిక్కిలిగా నున్న గ్రామీణులను గూడగట్టగల గ్రామ పాలకుల కృషితో తమ ప్రభుత్వమునే పునాదులకంట కదల్చివేయుదురేమో యను భయముతో నింగ్లీషువారు "విభజించి పాలించు" అనెడి తమ కుటిల నీతితో దీనిపై గొడ్డలిపెట్టు పెట్టిరి. గ్రామపాలనను మునసబు కరణముల మధ్య విభజించిరి. లెక్కలు తయారు చేయుట, కాగితములు వ్రాయుట మొదలగు గుమాస్తా పనులు మాత్రమే కరణము చేతినుంచి గ్రామమందు కర్రపెత్తనము చెలాయించు నధికారము మునసబు చేతి నుంచిరి. అనేక గ్రామములలో నీ నాడు మునసబు కరణముల మధ్యనున్న తీవ్ర వైరములు గ్రామమును కక్షలుగ చీల్చి పల్లెటూరి సౌభాగ్యమును భస్మమొనర్చుచున్నవి.

ఈ వ్యవస్థకు తెల్లదొరలు గావించిన దారుణ కృత్యమింకొకటి యున్నది. అనాదినుండియు ఈ నాముభూముల ననుభవించుచు నీతిమార్గము తప్పకుండ తమ విధులు నిర్వహించు గ్రామపాలకుల భూములకు పన్నుకట్టిరి. అనాడు వీరిని బుజ్జగించుటకు మీరు దానిని క్రయాది సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యములతో స్వేచ్ఛగా సుఖాన ననుభవించవచ్చునని రి. కాని కాలము గడిచినకొలది సంసారములు పెరిగి గ్రామోద్యోగులు తమ భూముల నమ్ముకొని రాను రాను చేత నేగాని లేక కుటుంబపోషణకుగాను విధిగ అవినీతి మార్గము నవలంబించి తద్వారా గ్రామీణుల యాగ్రహమునకు పాత్రులైరి. ప్రభుత్వమువారు తొమ్మిది, పది చేను, లేక యిరువదిమూడు రూపాయలను గౌరవ వేతనముల నిచ్చినను గంపెడుబిడ్డల సంసారులకది యేమూలకు రాక కటకటపడుచున్నారు.

గ్రామలెక్కలను ఇరువది నాలుగింటిని సూచ్యవల ప్రకారము పేర్కొనినను వాటికి "ఎ" గుర్తు "బి" గుర్తు, "సి" గుర్తు ఇత్యాదిగా రెండొక్క లెక్కకు నాలుగైదు తోకలను చేర్చి వానిని హెచ్చు చేసిరి. ఇదిగాక, అప్పుడప్పుడు అధికారులు చెప్పుచుండు పనులు కూడ చేయుచుండవలెనని శాసనమందు నక్కాణించిరి ఈ వలయములోని కధికారి చెప్పు నే పనినైనను తెమ్మనవచ్చును. అంటే తమ పాలనాధికారమును విభజించి ఇటు తమ యుపాధిని నాశనము చేసి పరకీయప్రభుత్వము గ్రామ సమైక్యతను భగ్నపరచి తమ కుచ్ఛిత రాజకీయమును సాగించినది.

దేశమంతటను జాతీయోద్యమము ముమ్మరముగ సాగినప్పుడు వందలాదిగ గ్రామోద్యోగులు సైతము అందు భాగస్వాములైరి. సుమారు పదునేడేండ్ల వరకు బర్తరఫులో (కొందరు కారాగృహములందు కూడ నుంచబడిరి.) నున్నవారు కూడ లేకపోలేదు. దేశ స్వాతంత్ర్యముతో పాటు తమ వ్యవస్థకు కూడ సుముఖమగు భవిష్యత్తు రాదా యని కలలు గనిరి.

ఆ కాలమునందే యింకొక దెబ్బ కూడ వీరి నెత్తిన బడినది. 1937 వ సంవత్సరమునుండి రెవిన్యూయేతరపు పనులు వీరిపై రుద్దుట ప్రభుత్వము నిర్దయతో సాగించినది. సర్వే, సెటిల్మెంటు పని చేయించినారు. పరప్రభుత్వమునకు దాసులగుటచే చేయునది లేక గ్రామోద్యోగులు పెరిగిపోవు చున్న విధులను కిమ్మనకుండ చేయవలసిన దుర్గతి పాలైరి.

1947 సంవత్సరము మనకు స్వేచ్ఛ వచ్చినది. స్వాతంత్ర్య ప్రాప్త్యనంతరమున కూడా వీరి వ్యవస్థ మారలేదు. వీరిని పాలించు పట్టుమట్లే యుండిపోయి నది. అనవసరపు లెక్కను మీరినవి. రేషనింగు, ప్రొక్యూర్మెంటు పనులు చేయించిరి. ఓటరుల జాబితాలు జనాభా లెక్కలు, పశువుల గణితి, ల్యాండు సెన్సను, ఇనాము లెక్కలు వ్రాయించిరి. ఋణముల వసూళ్ళు చేయించిరి. ఇప్పుడు సర్ ఛార్జీ లెక్కలు వ్రాయుమని యొత్తిడి చేయుచున్నారు ప్రజా ప్రభుత్వము గదా! నేను గాకున్న రేపైన నాగోడు వినగా యనెడు సంపూర్ణ సహన భావముతో నీ విధుల నన్నింటిని గ్రామోద్యోగి చేయుచున్నాడు. తుదకు విసిగిపోయి యధనపుపనుల భారము మోయలేక సర్ ఛార్జీ లెక్కల తయారీ నిలుపుదలతో తమ తీవ్రమగు నసంతృప్తిని ప్రభుత్వమునకు తెలియజేసినాడు.

వీరి యవస్థ నిప్పటికైన ప్రభుత్వము గుర్తించిన దన్నది ముదావహము. గ్రామోద్యోగులకు కొన్ని సదుపాయములను ప్రభుత్వము చేయనున్నట్టు రెవెన్యూ మంత్రి హామీ యిచ్చెను. కాని వేతనముల పెంపు మాత్రము పెంచ వీలుపడదని సెలవిచ్చిరి. వేతనముల మాట యెట్లున్నను ప్రభుత్వము వారు గ్రామోద్యోగుల ప్రధానమైనకోరిక యగు సమగ్ర శాసనము విషయమై శ్రద్ధ వహించుట ముఖ్యము. స్వరాజ్యము వచ్చినది. స్వరాష్ట్రము కూడా సిద్ధించినది. రేపు విశాలాంధ్ర యవతరించనున్నది కనుక నీ సమయమందైనను మంత్రివర్గము చర్చించియు, శాసనసభలలో తర్కించియు ప్రభుత్వమువారు గ్రామోద్యోగుల విధులు, బాధ్యతల నిర్వచించుటయు, వారి స్థితి, గతి విషయములను తేటతెల్లముగను, సమగ్రముగను ప్రకటించు నొక శాసనము చేయుట అవసరము. ఈ సంస్కరణ మచిరకాలముననే జరిగి గ్రామోద్యోగులు తొల్లిటియట్లు గ్రామసేవకులు, గ్రామపాలకులునై పల్లెటూళ్ళకు అపారముగ సేవ చేసి గ్రామీణ జీవితము తద్వారా జాతీయజీవితము నవజీవోత్సవముగ, సౌభాగ్యవంతముగ దీపింప జేయుదురు గాక!

ఛందోదర్పణము

శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి

త్రిప్రాసము.

గీ. సంఖ్యఁ బలుకు త్రికారంబుఁ జముఁ దకార-
పద్యకృతిపై త్రికారప్రాస సంజ్ఞ గలిగి
యత్రి విక్రముఁ డధిపుత్రదాత యనఁగ
వాక్త్రిపథగోజ్జ్వలులు విష్ణుభక్తు లనఁగ. (1-45)

గీ. ఈ త్రికారంబుకుఁ ద్వితీయ మెసఁగఁ గ్రింది
రేఫ సంప్రహారణమున ఋత్వముఁ ద్వి
తీయ యగు నీ త్రికార మొప్పించి చూడ
నా తకారంబునకుఁ బ్రాసమయ్యె నట. (1-46)

ఈ రెండు పద్యములలోని రెండు తప్పులను చూపి శ్రీ భట్టాచార్య - అను వారు కడచిన నెల (జూలై) భారతి - పుట. 94 లో సవరణలు తెలిపియున్నారు.

తప్పులు : సవరణలు.

(1) 'అత్రి' అనునది తప్పు.
ఆత్రి — అని సవరణ.

ఆత్రి — లోని 'త్రి,' దాత — లోని 'త' ప్రాసాక్షరములు కావున ప్రాస పూర్వాక్షరమైన 'ఆ' — 'దా' వలెనే దీర్ఘముగా నుండవలెనని వారి వివరణము.

(2) 'ఈ త్రికారంబుకుఁ ద్వితీయ మెసఁగ' — అనునది తప్పు.

'ఈ త్రికారమునకుఁ దీయ మెసఁగ' అని సవరణ.

"త్రికారంబుకుఁ ద్వితీయ మెసఁగ — అంటే ఏమిటి? త్రికారంబునకుఁ ద్వితీయ మగుట అసంబద్ధము — త్రికారమునకు "తీయ" ప్రత్యయమును త్రికారము నందలి రేఫకు ఋత్వమును వచ్చి 'తృతీయ' అను రూపము అగునని భావము" అని వారి వివరణము.

సవరణలూ — వివరణలూ సమంజసములనియే నా నమ్మకము. మఱి యిక్కడ నా మనవి యేమనఁగా :

ప్రత్యయము 'తీయ' గాని 'తీయము' కాదు. పద్యములో 'తృతీయ యగు' — అనియే యున్నది. తృతీయమగు — అని లేదు. శ్రీ భట్టాచార్యులవారును — 'తీయ' ప్రత్యయము వచ్చును; 'తృతీయ' అను రూపమగును — అనియే వ్రాసియున్నారు. కావున, —

'తీయ మెసఁగ'

అని యుండుటయును సరికాదనియు, తీయ యెసఁగ — అని యుండవలెననియు 'మె' అచ్చు తప్పనియు నా యూహ.

ఈ యూహ ఒప్పో — తప్పో విచారింపఁ బండితలోకమునకు మనవి చేసికొన్నాను.

గ్రంథవిమర్శనము

పండ్లతోట

కవికోకిల గ్రంథావళి—6వ భాగం; మూలం: పారశీక మహాకవి సాదీ; అనువాదం: కీ. శే. దువ్వూరి రామిరెడ్డి; ప్రాప్తిస్థానం: కవికోకిల గ్రంథమాల, పెమ్మారెడ్డిపాళెం, యల్లయపాళెం పోస్టు, నెల్లూరు జిల్లా; వెల: రు 3.8.0.

పారశీక వాఙ్మయానికి 13వ శతాబ్ది ఒక స్వర్ణయుగం. ఆ యుగకర్తలైన సాహిత్యకారులలో మహాకవి 'సాదీ' నామం జగద్విదితం. ఆయన రచించిన 'గులిస్తాన్,' 'బోస్తాన్' అనే రెండు మహాగ్రంథాలూ, అంతర్జాతీయరంగంలోని, ఇంచుమించు అన్ని భాషలలోకీ అనువదింపబడి బహుళప్రచారంలో వున్నయ్. ఈ రెండూ కూడా చిన్నచిన్న కథలతో మానవధర్మాలను ఉద్బోధించటానికి ఉద్దిష్టములైన రచనలు: సాదీ మధురవాక్కులు 'కవికోకిల' కమ్రగానంగా ఆంధ్రుల కందించబడినవి. ఇందు 'గులిస్తాన్' (గులాబీతోట) అనువాదంపై సుదీర్ఘమైన సమీక్ష భారతి గత ఏప్రియల్ సంచికలో వెలువరించబడినది. రచనాశిల్పంలో ఈ రెండు గ్రంథాలకూ గల తారతమ్యాన్ని అవగతం చేసుకోవటానికి పాఠకులు ఆ సమీక్షను కూడా తిరిగి తిలకించవచ్చును.

ఈ 'బోస్తాన్' (పండ్లతోట) రచనలో అనుసరింపబడిన శిల్పం 'గులిస్తాన్' రచనలో పోల్చిచూస్తే అంత విశిష్టమైందిగా కనుపించదు. ఇది నిర్వచన కావ్యంగా సాగిపోతుంది. కథ తరువాత కథ చెప్పుకు పోవటం మధ్య మధ్య నీతిబోధకు ఉపక్రమించటంగా వుండి, కొంత విసుగుబుట్టిస్తున్నది.

'గులాబీతోట'లో అలాకాదు. ముందు వచనంలో ఒక చిన్న కథ చెప్పి దానిమీద వ్యాఖ్యానంగా పద్యరూపంలో కవి ఒక మెరుపు మెరుస్తాడు. ఆ వెలుగులో విషయమంతా తేజోమయమై ఇట్టే పాఠకుని హృదయంమీద ముద్రపడుతుంది ఏది ఏమైనా 'గులాబీతోట'తో పోల్చకపోతే, ఈ గ్రంథం ఉత్తమ గ్రంథంగా వెలుగొందటానికి తగిన విషయసంపదను కలిగివుంది. 'సాదీ' కి గల మహత్తరమైన లోకజ్ఞానం అనన్య సామాన్యమైనది. దాన్ని యావత్తూ కావ్యధారలుగా సాదీ పాఠకునికి అందజేస్తాడు. కవికోకిల ఈ గ్రంథాన్ని తేటతెలుగు ద్విపదలలో అందించారు. ఈ గ్రంథనిర్మాణాన్ని గురించి ఉపోద్ఘాతంలో సాదీ ఇలా వివరించారు:

'తలచితి మిసరులో కలకండ దెచ్చి
హితులకు ముపహారమిచ్చెద నందు;
కరమున కండచక్కెర లేదు గాని
అంతకన్నను తీయనైన కావ్యంబు
గలదు; సామాన్యమూ కలకండ గాదు.

జ్ఞానవంతులు పుస్తకంబుల పుటల
పదిలంబుజేసిన భావసంపత్తి.

వృథసోదమా దీని నిర్మించునపుడు
ఘటియించితి దళ శిక్షా ద్వారములను;
తొలుత యాథార్థ్యయంబు దెలుపు వ్యాయంబు
పటుని వేదన మభిప్రాయ నిర్ణయము
దైవభీతియు బ్రజాదరపాలనంబు
అవల రెండవవానియందు నల్పెనను

భోరి పనుగ్రహలబ్ధి మూలబంధనము
దైవకృపావృష్టి దవిసిన యదు
లను దినంబు కృతజ్ఞులై సందరింప
మానవయథార్థ్యయున సంతరింగు;
హృదయార్తి యుత్తేత పనవుల్ చేము
సంచేద్రియాత్మక ప్రణయంబు గాదు;
వాల్గవదాన విప్రమరితూర్త;
నైదింట సంతుష్టి ఆరింట దృష్టి
పరులైన ధన్యుల వర్ణింతు; సప్త
మాధ్యాయమందు విద్యాశిక్షణంబు;
అష్టమంబున సౌఖ్యమారోగ్యమిమ్ము
సర్వేశునకు కృతజ్ఞత దెల్పికొనుట;
తొమ్మిదింటను సరిత్రోవ బట్టుటయు
పదిగ పశ్చాత్తాపపడుట; పదింట
ప్రార్థనముంగూర్చి పరిగణించుటయు,
గ్రంథోప సంహారకథనంబు గలదు.'

మానవ జీవనపథంలో వెలుగుచూపే 'గులాబి తోట' 'పండ్లతోట' అనే ఈ రెండు గ్రంథాలూ సర్వమానవులకూ అవశ్యపఠనీయాలు. ఈ రెండు గ్రంథాలను అనువదించి అందజేసిన కీ. శే. రామిరెడ్డిగారికి ఆంధ్రులు ఋణపడివున్నారు. ప్రతిభావంతులైన మహాకవులు 'కాయము వాసియు చిరజీవులు'!

పునర్జన్మ

నాటిక; రచన: శ్రీ బెల్లంకొండ రామదాసు; ప్రచురణ: ఆదర్శ గ్రంథమండలి, విజయవాడ: వె: 1-4-0.

నాటకవస్తువు పాతదే— పతితస్త్రీసముద్ధరణ: కాని శ్రీ రామదాసు శిల్పంలో ఇది ఒక నూతనత్వాన్ని సంపాదించుకున్నది.

మానవసమాజంయొక్క సంపూర్ణమైన పరిజ్ఞానం లేని అమాయికత్వంలో పొరపాటున కాలుజారి పతితురాలై జీవితాన్ని నాశనం చేసుకున్న శ్యామలను, డాక్టరు వివాహం చేసుకుని తిరిగి శ్యామలకు పునర్జన్మనిస్తాడు. కాని అనంతరదశలో సమాజపుదాడిని తట్టుకోలేక గజగజలాడి ఆ పరిస్థితిలో తిరిగి శ్యామల జీవితాన్ని అఘాతంలోకి త్రోసివెయ్యటానికి ఉద్యుక్తుడౌతాడు. ఆ ఘట్టంలో, డాక్టరు తండ్రి, జనార్దనరావు, జీవితపులోతులు తరచి విశిష్టమైన అనుభవాన్ని గడించుకున్న మహామహుడు, కుమారునిలో సంఘాన్ని జయించగల సాహసాన్ని పురికొల్పి శ్యామల జీవితం పాడుగాకుండా పరిరక్షించుతాడు. ఈ పాత్ర ఈనాటకానికి జీవం.

రంగవిభజన, పాత్రల ప్రవేశనిష్క్రమణాలు మొదలైన శిల్పసాంకేతిక విషయాలలో రచయిత అత్యంతమైన ప్రతిభను ప్రదర్శించారు. సంభాషణలు కూడా చాలా సుస్పష్టంగానే వున్నాయి. ఇందులో రాంకుమార్ (విలన్) పాత్ర చాలా కృత్రిమంగా వుంది దీన్ని రచయిత షేక్స్పియర్ ఇయాగో పాత్రను దృష్టిలోవుంచుకుని చిత్రించినట్లు తోస్తుంది—అందుచేత సహజంగా కృత్రిమంగా తయారైంది. శ్యామల చివరలో రాంకుమార్ ను హత్యచేయటం అనవసరమైన కల్పన. ఏదిఏమైనా గుణ బాహుళ్యంలో ఈ అల్పదోషాలు పరిగణించదగినవి కావు. ప్రదర్శనయోగ్యమైన ఉత్తమశ్రేణి నాటిక.

1955 ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్ పోటీలలో ప్రథమ బహుమతిని పొందింది.

శ్రీ జానకీజాని శతకము

రచన: శ్రీ మైలవరపు సూర్యనారాయణ మూర్తి; ప్రాప్తిస్థానం: రచయిత, కృష్ణంపాలెం, జీలకరపల్లి పోస్టు, పశ్చిమగోదావరిజిల్లా, మూల్యం. రు. 0-4-0 ఆధునికులలో శతకములు రచించినవారు ఎందరో లేరు. వచ్చిన శతకములలో కూడ చెప్పుకోదగినవి లేవు.

భావపటిమయందేమి, పద్యనిర్మాణమందేమి, భక్తిపారవశ్యతయందేమి శ్రీ సూర్యనారాయణ గారి రచనావిధానం మహామూర్తులా పోతన రచనకుదీటై హృదయాహ్లాదిగా నున్నది.

ఉదాహరణకు:

"భానుకులాబ్ధి పూర్ణహిమ
భానుడు మానవకులాంబుజాత స
న్మాన్య వదనాలభానుడు, ఘని
మత్తనిశాచరిత భక్తవ్యాప్తిమో
భానుడు, చండభాను విభు
పల్వల మార్పగ; నట్టి జానకీ
జానకి రామచంద్ర మహీ
జానికి పాటి విభుండు లే డిలన్.

తానము సిద్ధికిన్, శ్రితవి
తానకు నమ్మిన సుప్రసన్న సం
తానము, మూలమున్ ప్రకృతి వి
తాన మెఱుంగని తాన మాఱి సం
తానము, ముక్తి లైక్య మను
తానము దా నయినట్టి జానకీ
జానికి రామచంద్ర మహీ
జానికి పాటి విభుండు లే డిలన్."

బాలల బొమ్మల భాగవతము

కథారచన: శ్రీ బూరెల సత్యనారాయణమూర్తి; చిత్రరచన: శ్రీ బి. పి. రాజు; ప్రకాశకులు: పి. యస్. శేషి, చార్ కమాన్, హైదరాబాదు - 2, సిద్దంబర్ బజార్ - 1; వెల రు 1 8-0.

దీన్లో భాగవతంలోని 14 గాథలను సేకరించి బాలబాలికలకు ఉపయోగార్థం చిన్న చిన్న కథలుగా అందజేయటానికి ప్రయత్నించారు. కాని వీరు వాడిన భాష బాలబాలికల కనుకూలమైనదిగా లేదు. ఉదాహరణకు:

"ఓ కమలాక్షా! ఆర్యరక్షకా! శత్రువులను దునుమువాడా! భక్తపాలనా! దేవా! నీయొక్క మహత్తును జూపి నన్ను కనికరించు'—ఇత్యాదిగా శైలి తెలుగు ధోరణిలో వుంది. 'భక్తపాలనా!' వగైరా అప్రయోగాలు పట్టించుకోని రచయిత యింతకంటే సరళమైన వ్యావహారికాన్ని వాడటానికి ఎందుకు సందేహించారో బోధపడదు. చిత్రాలు సొగసుగా వున్నాయి.

జి. యం. యస్. వార్షిక సంచిక

ఇది హనుమకొండలోని ప్రభుత్వ మాధ్యమిక పాఠశాల వార్షిక సంచిక; అమూల్యం. ఈ సంచికలో రచయితలందరూ విద్యార్థులే అయినా, రచనలన్నీ చాలా ముచ్చటగా వున్నాయి. అధునాతన యుగంలో విజ్ఞాన వికాసాలు పాడయిపోతున్నాయని శోకించేవారు నిజానికి యీ సంచికను తప్పక తిలకించవలసి వుంది. మైసూరు యాత్రా చిత్రాలతో, సంచిక ముద్దులు మూటగడుతోంది. విద్యార్థులకు పత్రికా నిర్వహణలో ఇలాంటి ఉత్సాహాభిరుచి అలవాటు చేస్తున్న సంపాదకవర్గంలోని ఉపాధ్యాయులను అభినందించవలసి వుంది.

వైతరణి

చిన్న నవల: సాంఘికం; రచన: శ్రీ శార్వరి; ప్రచురణ: బాబావలీ పబ్లిషర్స్, తెనాలి, వెల 0-12-0.

పిచ్చిలోకం

నాటిక; రచన: శ్రీ శార్వరి; ప్రచురణ: బాబావలీ పబ్లిషర్స్, తెనాలి, వెల 0-8-0.

గీతార్థసారము

[ప్రథమ భాగము]

గేయరచన: కర్త: శ్రీ చేగునూరి గంగాధరం; ప్రాప్తిస్థానం: రచయిత బొనబోలేస్ లైన్ రామకృష్ణ స్కూల్, రాజమహేంద్రవరం; వెల: 0-8-0.

ఆకారాలు

కథల సంపుటి; రచన: శ్రీ వల్లభ్; ప్రచురణ: వినోదా ప్రచురణలు, విజయవాడ-2; వెల 0-12-0.

Printed & Published For Nageswara Rao Estates (Private) Ltd., by S. Radhakrishna, at The Andhra Patrika Press, 6 & 7, Thambu Chetty Street, Madras—1. Editor: S. Sambhu Prasad.